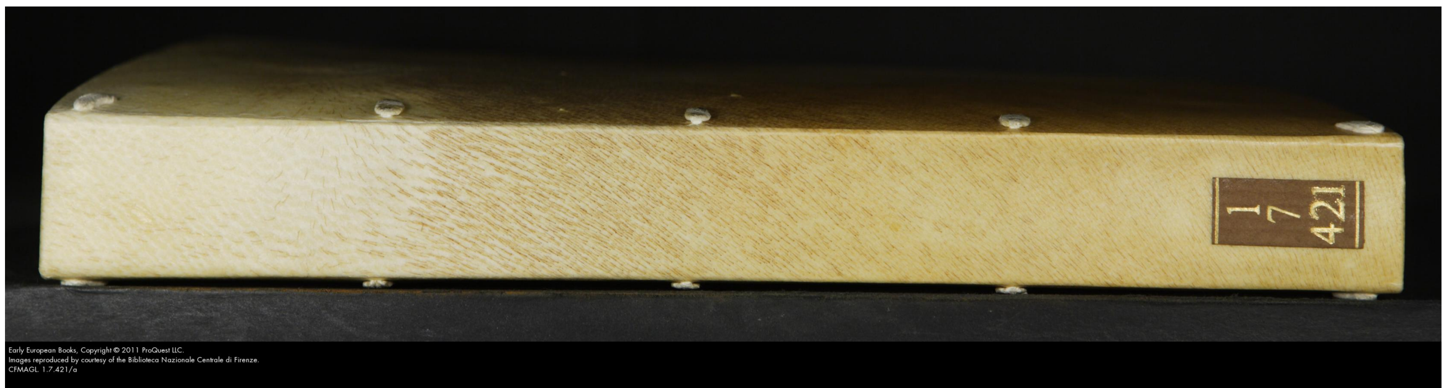

1
7
421

IVSTI LIPSI
DE CRVCE
LIBRI TRES

Ad sacram profanámque historiam vtiles.

Vnà cum NOTIS.

Editio vltima, seriò castigata.

ANTVERPIÆ,
EX OFFICINA PLANTINIANA,
Apud Ioannem Moretum.
M. DC. VI.

Cum Priuilegiis Cæsareo & duorum Regum.

AD

TRES ORDINES BRABANTIAE

ANTISTITES NOBILES MAGISTRATVS.

LIBELLOS de CRVCE quos scripsi, meritissimò ad vos defero, patriæ nostræ primores viri. Primùm, quia in solo vestro concepti natiq; sunt, in hac Louaniensi vrbe: tum quia aura fauoris vestri elicuit, qui me benignè huc arcessendum putastis, bono rei litterariȩ & iuuentutis. Laudo hunc animum, atque etiam miror. qui in tot circumstantibus turbis, & cùm vndique insonuit bellorum tuba; tibias tamen & fistulas, vt sic dicam, Musarum cogitatis, & pacis artes neglectum non itis inter media arma. Quod rectè & vtiliter à vobis fieri, prudentes magis sentiunt quàm vulgus. Nam reuera, inclyti Ordines, hæc

 non

non ornamenta ſolùm reip. ſunt, ſed auxilia & fulcra. Tollite; quid niſi ſquallor & tenebræ occupant, & ferox quædam, aut vt veriùs dicam, ferina vita? Ab omni æuo (Annales ſacros & profanos conſulite) Deus exſtare artes iſtas voluit, velut pharos & lucentes quoſdam ignes in tempeſtuoſo mari. Iſtæ pacem dirigunt, bellum dirimunt: iſtæ vitia virtutéſque premunt aut excitant, teſtes temporum, arbitræ meritorum. Reges, & magna illa nomina, obliuionem æternam iam nunc cogitent, niſi pennatus iſte currus euehat, & oſtendat per æuum & per gentes. Quid argumenta colligo? vno verbo rem dixi, Deus exſtare artes iſtas voluit: & hoc quoque ab eo, quòd vos iuuatis. Eat in ſæcula, fuiſſe in vnâ prouinciâ per quinque ampliùs luſtra bellum, idque ciuile, imò inteſtinum; collapſa tractu, aut deiecta impetu omnia; publicam priuatámque inopiam: vos animo ſtetiſſe dites & vberes, & de rebus ſalutaribus iudicaſſe magis quàm computaſſe. Enimuerò facite ita Ordines, manum labenti patriæ ſupponite, nec præſentia ſolùm in oculis habete, ſed futura. Potens ille Deus viuit, & magnus noſter Rex: vter-

que auxiliabitur, ille & iſte in ſuâ cauſsâ. Interea CRVCEM accipite, atque etiam ferte. Vt columna, quæ recta ſtat, impoſito magis pondere firmatur: ſic altas rectáſque mentes oportet, non cedere oneri, ſed obniti. Vos per vos facietis. ita vterque ille faueat & auxilietur, quem dixi. Louanij, pridie Nonas Nouembr. ∞. IↃ. XCII.

AD LECTOREM.

HABES *Lector quæ de Cruce scripsimus, sed germana. Anteà atque alibi quæ edita (credes hoc nobis) non sunt nostra. Quid ergo? non illa dictauimus? Fortasse. sed ô imperitiam! quasi edendi illo fine. Reuerentior posteritatis sum: & aliud scio esse Schedia, aliud Opera; nec subitaria hæc nostra dedicanda in Memoriæ templo. Quid, quod alij grauiùs etiam peccant? qui excipiunt aut intercipiunt dicta aut oratiunculas nostras, & in contumeliam mei diuulgant. Aliter non accipio. Æuum hoc vt multis delictis fibulā, ita petulantiæ & licentiæ laxat: & quod auet procacißimus quisque, id etiam audet. Ego semel & seriò testor, audite qui in Europâ.* NIHIL MEVM EST, AVT ERIT, QVOD NON DE AVTOGRAPHO MEO, ET ME VOLENTE, SIT EXPRESSVM. *Quicunque aliter, mihi iniuriam facit, vobis fucum. Deus bone, hæc monenda publicè esse? Ecce in bona opesq; externas ius est non viuo mihi solùm sed mortuo, & solatium fati est voluntas vltra fatum: in istis animi & ingenij verè bonis non idem erit? Reprimite Principes qui potestis, & vos lectores quâ potestis: illi puniendo, vos spernendo. Ego præter testari nihil habeo, & hoc etiam addo, Siquid vsquam præter religionem moresq; veterum, non agnosco: & tibi adhæreo* Statu felix Ecclesia, cui totam doctrinam Apostoli Petrus & Paulus cum sanguine suo profuderunt. *Hæc ex animo scripta, vt in animum demittas, te, per spes tuas & per quidquid carum est, Lector rogo.*

Hoc de Romana, Tertull. præscript. adu. hęret. cap. XXXVI.

IN

IN IVSTI LIPSI V. CL. DE CRVCE LIBRVM,

ad Principes Christianos Elegia IOANNIS BOCHII S. P. Q. Antuerpiensi à Secretis.

SIQVA salutiferi tangit vos gloria signi,
Si qua fides, si quis relligionis amor;
Si meritum Crucis, & studium vos excitat vllum,
Et memores vestri nominis esse iuuat;
Christiadum ô proceres, positis aduertite mentes
Rebus, & hoc vno figite corda libro.
Hîc decus, & factis seges hîc vberrima vestris,
Laurus & hîc vero Principe digna viret.
Qua genus humanum deuicta morte triumphat
Arbore, cui nostræ stemma salutis inest.
Ipsa Dei pietas ramorum amplexibus hæret,
Et riguus Christi sanguine vernat apex.
De trunco fidei pendent mysteria nostræ,
Maiestate Deus, corpore verus homo.
Radicem cruor innocui purissimus agni,
Qui lauat humanæ vulnera sortis, alit.
O Crux, ô columen, spes vnica, planta salutis,
O lignum ætherij fertile depositi.
Noxia prima fuit miseris mortalibus arbor,
Damna sed hæc medica nostra resarcit ope.
Protulit illa necem, vitam hæc: erat illa doloris
Mater, at hæc plausus, lætitiæque fuit:
Perque nefas, vitiumque suo de semine, cælum
Clauserat illa, fores hac referante patent.
Illam Tænario fallax è gurgite serpens
Occupat, impietas, & furor, ira, dolus:
Hanc natus genitore Deo, qui fœderis obses,

Lethæo

Lethæo veteres carcere traxit auos.
Nec voluit seros Erebo parere nepotes,
Colla sed excusso libera ferre iugo.
Victricis vexilla Crucis, credentibus omen
Extulit, imperij signa futura sui.
Vmbrarum hæc oculis haud aspicit arbiter æquis;
Sæuit, & auxiliis expedit arma nouis.
In Crucis excidium Latias aptare secures
Apparat, & dominæ concitat vrbis opem.
Primaque Cæsareus tentauit verbera lictor
Incassum, & rabie proficiente nihil.
Nam lignum Crucis ad quosuis obduruit ictus,
Statque magis, quanto cæditur illa magis.
Christiadumque fides numerum cruciatibus auget,
Et Crucis imperium crescere pœna facit.
Crux vicit crucis artifices, tormenta propago,
Vnus & innumeros Christus in orbe Deos.
Non tamen antiquus furiarum in sede quiescit
Hostis, at indicto prælia Marte ciet.
Omnia conquirit pœnarum inuenta, tyrannos,
Monstra, faces, laqueos, flagra, metalla, feras.
Donec Romuleos Christi victoria fasces
Subdidit, & victo Cæsare iura dedit.
Hinc aquilæ cessêre Cruci, vastumque per orbem
Crux fuit augustis gloria prima viris.
Vt quoties fera barbaries, aut nominis hostis
Christiadûm, sacræ mouerit arma Cruci;
Arsacides, vel mollis Arabs, Macedûmque phalanges,
Pontus, & Ismarij Luna superba ducis;
Aut Scytha, vel Garamas, mediis vel Syrtibus Ammon,
Errorum aut furiis gens agitata nouis;
Protinus intrepidis animis, armisque paratis,
Sancta salutifera pro Cruce turba stetit.
Nunc idem, & rabie nunc imminet hostis eâdem,
O proceres, eadem caussa tuenda Crucis.
Iungite communes fata in communia dextras;
Ne pereant omnes, dum sibi quisque cauet.

Crux

Crux acies volet in medias, hoc vincite signo,
Cui didicit famulas mors dare victa manus.
Quod stygij tremuere lacus, quod mundus, & hostis
Quo viso, trepida perdidit arma fuga.
Hæc monet antiqui scrutator Lipsius æui,
Et stimulos scriptis subdit ad arma suis.
Vile crucis quondam leti genus eruit vmbris,
Pœnaque supplicij quanta, quibúsque fuit.
Exemploque docet, tantum si dedecus insons
Mortis, ob humani criminis acta tulit;
Si Deus esse reus voluit, culpamque piauit,
Deleuitque necem morte, cruore nefas;
Hortari benefacta Crucis vos stringere ferrum
Pro cruce, coniunctas sumere tela manus.
Hoc vos sancta fides (nam defensoribus istis
Tempus eget) pietas, officiumque rogant.
Arma dabunt superi victricia, tessera Christus,
Crux signum, noster buccina Justus erit.

MAXAEMYLIANI DE VRIENDT,

SENATVI GANDAVENSI A SECRETIS, AD IVSTI LIPSI de Cruce libros,

Epigramma.

SVpplicij ferale genus, trabs hospita leti,
Crux olim, & dirus sontibus horror erat.
Tormentum inuisum, durum, execrabile lignum,
Quo grauius nullum terra nouerca dabat.
At postquam sata patre Deo, sata Virgine proles
Diluit in celsâ crimina nostra Cruce:
Victima pro seruis dominus, pro sontibus insons,
Pro læsis medicus, pro grege pastor amans;
Ilicet ex illo, Crux lux, mors vita, trophæum
Furca, decus probrum, pœna medela fuit.
Hospite pressa Deo tanti Crux numinis, olim
Crux scelerum Nemesis, nunc scelerum vna salus.
Hoc olim tam grande decus, tam nobile pignus
Terra diu cæco texit auara sinu:
Dum veluti postliminio tandem extulit illam,
Et luci lucem * *Cæsar habere dedit.* *Constantinus.
Fallor? an & IVSTVS ceu Cæsaris æmulus, atra
Nocte laborantem tollit ad astra Crucem?
O factum iustè: sic rident lumina iustis,
Inuidiâ iniustis lumina fracta dolent.

Anumam rex Delius indit.

DE IVSTI LIPSI

LIBRIS DE CRVCE,

MICHAELIS VANDER-HAGHEN ANTVERPIENSIS

Ad Lectorem Epigramma.

SI te prisca iuuant: hoc, docti, DE CRVCE, LIPSI,
Ingentis plenum, volue, laboris opus.
Supplicium Crucis ille vetus describit ad vnguem,
Quale fuit, nostram SALVIFICAMQVE CRVCEM:
In qua hominum lapsus, scelerumque Piator, atrocem
Mortem, insons, multo sanguine passus erat.
Vnde noua extinctis lux extitit, vnde sepultis
Vita oriens, rutilam sustulit alta facem.
Vnde redemptio & alma reconciliatio manant:
Vnde perennantis flumina pacis eunt.
Ista vetustatis reserat penetralia, Lector,
Vtere eo; & quantus, disce, vir ille siet.

IN CLAR. VIRI IVSTI LIPSI DE CRVCE LIBROS.

LIPSI, *Palladiæ decus coronæ,*
LIPSI, *delicium nouem Sororum,*
Quo nec est melior benigniórque:
Iam loquax nimium, nec æqua lingua,
Quæ, vah, artibus abrogare sanctam
Virtutem solet ac politiori
Doctrinæ, reprimetur illa. nam tu,
Qui doctißimus vnus es virorum,
Vnus es simul optimus virorum.
Est curæ pietas, & ipsa virtus,
Hac doctrina velut politur auro.
Testes DE CRVCE *sunto tres Libelli:*
Docti, Jupiter! & pij libelli.
Coniunctam, bone lector, hîc videre
Virtutem licet eruditioni.

Balthasar Moretus I. F.

IVSTI

IVSTI LIPSI DE CRVCE LIBER I.

Cap. I.

Precatiuncula. Materies & ordo operis.

GGREDIOR de CRVCE ſcribere, ſed tuam priùs opem auxiliúmque inuocans qui eam conſecraſti, & infame illud lignum inſtrumentum feciſti publicæ ſalutis. Tu Deus à Deo genite, homo ex homine genite, hominibus genite, da mihi vera, da recta ſcribere, tibi in honorem, Cruci in ſplendorem, nobis in fructum. Materies & ordo mei operis iſte. *Quid* Crux, & *Cuiuſmodi* fuerit: *Vbi, Quare, Quomodo*, & *Quatenus* vſurpata. Hæc omnia non diſtinctè ſolùm, ſed diffusè dicam: nec diſplicebit accuratio illi, cui ſalutare hoc ſignum placebit.

CAP. II.

Crucis nomen polyſemon. Hæc noſtra Gabalus etiam dicta, item Infelix lignum, & Infame. Sed & Crux non in ligno.

Crux quidquid cruciat. CRVX ſignificatione duplici, Laxâ & Adſtrictâ. Illa
eſt, cùm pro omni angore, tormento, atque etiam in-
teritu ſumunt. vt Comici paſſim, qui *Abire* iubent *in ma-*
lam Crucem: vt Gracchus, qui dixit (alio etiam genere) *Malo*
Cruce perire: vt Plautus de homine merſo aquis, *Abſtractum* Menæch. Prolog.
in maximam malam Crucem. Sed & Terentius à cruciando,
Meretrices dixit *Cruces:* nec diſſimiliter Plautus, *Aliqua mala* Aulular.
Crux ſemper eſt, quæ aliquid petat. Paullò diuerſius illud eiuſ-
dem: *Quæ te mala Crux agitat?* quod adfine iſtis, *Quæ lar-* Ibidem.
uæ, aut quæ intemperiæ? At Adſtricta ſignificatio eſt hæc
mea, & vulgò receptiſſima, cùm peculiariter cruciatum &
Mors in ligno. interitum notamus in ligno. Quid ita? credo, quia eximius
ille, mors tarda & planè cum ſenſu. Dixerunt & alio nomi-
Gabalus. ne *Gabalum.* Nonius ex Varrone citat: *Nos barbari quòd no-* In Gabalũ.
centes in Gabalum ſuffigimus homines, vos non barbari noxios ab-
ſoluitis. Quæ vox etiam in priſcis Gloſſis, ſed vocali mediâ
mutante: *Gabulum*, βελόαυνος. explicatque laxè, vt vides, & pro
quocumque tormento. Dixerunt aliter, *Infelicem arborem,*
Infelix arbor. *lignum, ſtipitem.* In carmine horrendo apud Liuium: *Caput* Lib. 1.
obnubito, arbori infelici ſuſpendito. De Cruce accipi res docet,
& Cicero, qui in eâ pro Rabirio palàm ſic interpretatur. &
Infelix lignum. Seneca: *Inuenitur qui velit adactus ad infelix illud lignum trahe-* Epiſt. CI.
re animam tot tormẽta tracturam. Minutius Felix: *Deus ligneus,* In Octauio.
Infelix ſtipes. *rogi fortaſſe vel infelicis ſtipitis portio:* id eſt, Crucis. Dixit & In Catalect. Virg.
Infamis ſtipes. *Infamem* Poëta incertus.

Noxius infami diſtrictus ſtipite membra,
Sperat & à fixâ poſſe redire Cruce.

Natæ appellationes à iudicio & ſenſu vulgi, quibus hoc ſup-
plicium in horrore pariter & vilitate. Itaque Apuleius (in
** Vulgò deſtinatæ.* meo quidem & priſco libro) *Damnatam Crucem* Dixit. **Da-* Lib. I. de Aſin.
mnatæ, inquit, *iam crucis candidatus:* bene, & pro hoc ſenſu.
Etſi autem Crux propriè in ligno: tamen adnoto, ſimilitu-
dine

dine etiam ita dictam suspensionem aut fixionem in aliâ paraturâ. puta in monte aut petrâ. Sic Tertulliano sunt *Cruces Caucasorum*, alludenti ad Promethea illîc affixum: quem ipsum Lucianus describit & appellat σταυρωθέντα. Sic & Manilius de Andromedâ, quæ in scopulo vincta & ceto exposita: *Et cruce virgineâ moritura puella pependit.*

Lib. I. aduer. Marc. cap. I. — Cruces in petrâ. — Lib. V.

CAP. III.

Nomina phrasésve ad hoc supplicium: Figere, Configere, Cruciare. item Cruciarius, pro appendendo.

CRVCIS hæc nomina: supplicij quod per eam, ista. *Cruci suffigere.* vt Velleius de piratis, quos Cęsar, inquit, *Cruci suffixit. In cruce suffigere.* vt Hirtius. *Iuba Numidas eos, qui loco amisso fugâ se receperant, in cruce omnes suffixit.* Item *Cruci affigere, & Cruci figere*, crebra in libris. Illud minùs, *Figere* ἁπλῶς & sine additione. Tertullianus sic vtitur: *Taceo quòd figitur* (Christus:) *in hoc enim venerat.* Quod idem *Configere* Paulinus Nolanus Episcopus dixit:

De bello Africo. — De patientia, ca. III. — Figere. — Natali IX. Felic. — Configere.

Agnoscant trepidi, quem confixere rebelles:

de Christo ad iudicium venturo. Etsi Tertullianus paullò aliter, *veterem hominem confixum esse Christo* dicit: quod vulgò, *vnà crucifixum.* Suo etiam & proprio verbo appellarunt, *Cruciare.* Ausonius:

De Resur. carn. cap. XLVII. — In Cupidine crucif. — Cruciare.

—— Cruciauerat illic
Spreta olim, memorem Veneris, Proserpina Adonim.

Hegesippus: *Capiebantur innumeri* (Iudæi,) *quingenti fermè ad diem cruciabantur.* quod est in crucem agebantur: atque Iosephus in istâ ipsâ re dixerat, ἀνεσταυροῦντο. Paulinus:

Lib. V. cap. XVIII. — Lib. VI. Excid. cap. XII. — Natal. IX. Fel.

—— Cruciatá in carne coruscum
Agnoscant trepidi.

Glossæ veteres: *Cruciat, crucificat*, σταυροῖ. Nota ibidem & *Crucificat*, quod in iisdem glossis alibi: *Crucificatus*, ἐσταυρωμένος. A *Crucio* siue & *Cruce* ipsâ *Cruciarius* dictus is qui in cruce, vel qui eâ dignus. In ipsâ, vt Petronius: *Cruciarij vnius parentes vt viderunt noctu laxatam custodiam, detraxêre pendentem.* Et in Declamationibus Calpurnij Flacci inscriptio: *Pædagogus crucia-*

In Satyr. — Cruciarius ὁ σταυρωθείς. — Declamat. XVII. & XXIII.

cruciarius: &: *Peregrinus cruciarius.* de his qui appensi iam in cruce. At qui eâ digni, per conuicium aut minas quoque sic nominati. Isidorus: *Cruciarius, eò quòd sit cruce dignus.* Apuleius: *Nec tantillum cruciarius ille deterritus.* Ammianus: *Longum est, quæ cruciarius ille conflauit.*

Cruciarius ὁ σταυρώσιμος. — Lib. x. — Lib. xxix.

CAP. IV.

Græcorum verba ad Crucem & crucifixionem. Hesychius & Ouidius emendati, iste etiam explicatus.

Σταυρὸς quid?

ISTA Latinis: Græcis duo ferè Crucis nomina, Σταυρὸς & Σκόλοψ. Illud frequentius: quod tamen propriè non nisi stipitem signat singularem & erectum. Latinè dixeris *Palum* siue *Vallum.* Eustathius: Σταυροὶ ὀρθὰ καὶ ἀπωξυμμένα ξύλα· τὰ καὶ σταύαρα παρὰ τοῖς μὴ λαλοῦσιν εὐγλώσσως· γίνονται δὲ παρὰ τὸ εἰς ἀέρα στῆναι, ἢ παρὰ τὸ εἰς εὖρος ἵστασθαι. οἱ δὲ αὐτοὶ Σκόλοπες λέγονται: *Stauri sunt ligna recta & præacuta: quæ & Stauara dicuntur ab iis qui minùs ingenuè loquuntur. facta vox, vel quòd ad aërem stent, vel quòd in latum. Hi ipsi & Scolopes dicuntur.* Quod ait, εἰς εὖρος vel *in latum,* de pluribus iunctis verum est, vt solet in castrorum vallo. Neque immuto; etsi ex Hesychio paullò aliter deriuante, possim. Ille sic: Σταυροὶ, οἱ καταπεπηγότες σκόλοπες, χάρακες, καὶ πάντα τὰ ἑστῶτα ξύλα. ἀπὸ τοῦ ἑστᾶναι σταυροὶ, ἢ ἐκ τοῦ εἰς τὴν αὔραν ἵστασθαι: *Stauri, defixi stipites sunt, valli, & omnia ligna recta stantia: ab eo quòd stent Stauri, vel quòd ad auram consistant.* Allusisse ad postremum hoc etymon Prudentius videatur:

Vnde vox facta? — In Odyss. ξ. initio.

—— *Crux istum tollat in auras*
Viuentesque oculos offerat alitibus.

Περὶ στεφ. Hymn. xi.

Luciani iocosa deriuatio.

Hæc Grammatici. sed Lucianus ingeniosè & pro argumento, in Iudicio vocalium, deriuat à Tau litterâ, quę figurâ crucem refert. Ait ἀπὸ τούτου (τοῦ Ταῦ) καὶ τῷ τεχνήματι τῷ πονηρῷ τὴν πονηρὰν ἐπωνυμίαν συνελθεῖν: *ab istâ etiam, instrumẽto pessimo* (cruci) *pessimum nomen venisse.* Atque hoc in fine etiam dialogi iterat. Iam Σκόλοψ propriè, vallum, sudemq. significat acutam. Hesychius: Σκόλοπες, ὀξέα ξύλα, ὀρθά: *Scolopes, acuta ligna, recta.* Homerus:

Σκόλοψ quid?

—— Σκόλοπες γὰρ ἐν αὐτῇ [τάφρῳ]
Ὀξέες ἑστᾶσιν.

Iliad. μ. ver. 63.

Ibi Eustathius: Σκόλοπες, ὀρθὰ ξύλα καὶ ὀξέα, ἃ καὶ σταυροὺς ἐκάλουν· ἐφ' οὓς οἱ κρεμασθέντες ἀνεσταυρῶσθαι ἢ ἀνεσκολοπίσθαι ἐλέγοντο: *Scolopes recta ligna & acuta, quæ & Stauros vocabant: in quibus appensi, cruci aut vallo figi dicebantur.* Et benè, quòd duo illa verba suggerit, quibus ipsam crucifixionem signabant, Ανασταυροῦν & Ανασκολοπίζειν. Ita enim plerumque compositè, ad elationem scilicet fixionemque in alto notandam: etsi aliàs etiam simpliciter, Σταυροῦν & Σκολοπίζειν. Sunt & alia duo verba, quibus vulgò valdè vsi, Προσηλοῦν & Κρεμᾶν siue Ανακρεμᾶν. quorum illud clauationem ipsam in ligno propriè notat, hoc suspensionem. In illo, scriptoris aliquis error videtur apud Hesychium: Προσήλωται, ἀνέστρεπται. atque ego rescribam, ἀνεσταύρωται. *Hesychius correctus.* In isto, sæpe interpretum, qui ad suspensionem vulgariam & in laqueo aptant. Ita quod Arrianus narrat de Mu-

Lib. vi. sicano: τοῦτον κρεμάσαι Αλέξανδρος κελεύει ἐν τῇ αὐτοῦ γῇ: aliter versum legi, cùm sic debuerit: *Hunc Alexander crucifigi in suá regione iubet.* Curtius satis præit, qui scribit *in crucem sublatum.*

Lib. xiii. Ita quod Diodorus Siculus in eiusdem Alexandri rebus, de Tyro captâ: τοὺς δὲ νέους πάντας, ὄντας οὐκ ἐλάττους τῶν δισχιλίων, ἐκρέμασεν: idem Curtius rectè: *Duo millia crucibus affixa, per ingens litoris spatium pependerunt.* Et exempla pluscula. Tale apud Latinos ipsum *Suspendere*, quod ad Crucem referendum moneo iuuentutem. *Suspendere, quid?* Vt in Silio:

Lib. i. *Hunc postquam diro suspensum robore vidit.*

Epist. vii. In Senecâ: *Latrocinium fecit aliquis. quid ergo meruit? vt suspendatur.* In Ouidio:

In Ibin. *More vel intereas capti suspensus Achæi,*
Qui miser auriferá teste pependit aquâ.

Lib. viii. Quibus versibus vera historia & sensus è Polybio reddatur iste. *Ouidius explicatus.* Antiochus rex per fraudem Achæum ex arce Sardium deduxit, & per insidias cepit. Καὶ ἔδοξε, addit, πρῶτον μὲν ἀκρωτηριάσαι τὸν ταλαίπωρον, μετὰ δὲ ταῦτα τὴν κεφαλὴν ἀποτεμόντας αὐτοῦ, καὶ καταῤῥάψαντας ἐς ὄνειον ἀσκὸν, ἀνασταυρῶσαι τὸ σῶμα: *Et visum est, primò admutilare illum miserum & extremas partes succidere, deinde capite eius resecto & in asininum culleum coniecto, reliquum corpus crucifigere.* Hæc res: sperne aliorum inanes logos. Sed & mecum lege, *teste pependit aquá*: non *triste* aut *reste*, quod vulgatur. *Leuiter emendatus.*

gatur. Vult enim, cum non in ipsâ auriferâ aquâ, id est Pactolo, suspensum: quî potuit? sed iuxta eam, atque illâ quasi arbitrâ & inspectante. Pactolus autem haud longè Sardes, vbi hæc gesta.

CAP. V.

Diuisio prima Crucium: & de specie vetustißimâ dictum, Affixione. Tertullianus per occasionem correctus, atque Isis eadem cum Cerere existimata.

Crux simplex. VERBA non vltrà me tenent: rem ordiamur. cui illustrandæ duplex genus Crucium statuo, *Simplex* & *Compactum*. Illud voco, *cùm in vno simpliciq́ue ligno fit affixio, aut infixio.* Quæ crux, meo iudicio, prima fuit, & in aliam speciem à rudi hac ventum. Sed ea quoque duplex, vt tetigi:

Eius discrimen. altera ad *Affixionem*, altera ad *Infixionem*. Nam aliàs ad arborem siue stipitem alligabant figebántve hominem. vt in *Cupidine crucifixo* Ausonij, quem sic describit:

Eligitur mæsto myrtus notissima luco,
Inuidiosa Deûm pœnis. Cruciauerat illic.
Spreta olim, memorem Veneris, Proserpina Adonim.
Huius in excelso suspensum stipite Amorem,
Deuinctum post terga manus, substrictaque plantis
Vincula mærentem, nullo moderamine pœnæ
Adsigunt.

Verba omnia nota: videbis & in arboris stipite appensum, nec manibus expansis, sed à tergo deuinctis, denique nec clauis sed funibus substrictum: nisi

Apolog. cap. VIII. nisi fortè in pedibus. Simile in Tertulliano, de Tiberio: qui Saturni *sacerdotes*, vt inquit, *in eisdem arboribus templi sui, obumbratricibus scelerum, votiuis Crucibus exposuit.* In Marty- rologio, de Paphnutio: *Ipse palmæ arbori affigitur, ceteri autem ferro necantur.* Nec ambigimus arbores plerumque huic rei seruisse, præsertim in grandi numero cruciandorum, siue recisas leuiter & ad Crucem aptatas, siue etiam comantes. Sed & in stipite simplici idem fuit. Ex Tertulliano: *Quanto distinguitur à Crucis stipite Pallas Attica, vel Ceres Farrea, quæ sine effigie, rudi palo & informi ligno prostant?* Nam rudem ecce palum componit & assimilat cum Cruce. Sed in eius verbis menda de Cerere Farreâ. Cur enim sic appellet? an quia far inuenerit? esto. atqui non omnis Ceres sic efficta, sed certa aliqua, & in locoquem voluit expressum: sicut de Pallade, quæ Athenis. Legendum arbitror, *Faria* siue *Pharia*: quasi dixerit Cererem, quæ in Ægypto. Et intelligi credam Isidem: quæ nomine diuertit à Cerere, numine communicat. Ita Herodotus: Δημήτηρ δὲ, Ἶσις. In Apuleio, ipsa de se Isis: *Me primigenij Phryges Pessinuntiam matrem nominãt, me Eleusinij vetustam deam Cererem.* Eusebius de Præparatione: Φασὶ τοίνυν Αἰγύπτιοι τὸν μὲν Ὄσιριν εἶναι τὸν Διόνυσον, τὴν δὲ Ἶσιν τὴν Δήμητραν: *Aiunt Ægyptij Osirim esse Bacchum, Isidem verò Cererem.*

In arboribus appensio.

XXIV. Septembr.

Apolog. cap. XVI.

Siue in rudi stipite.

Tertullianus emendatus.

Ceres Pharia, siue Aegyptia.

Lib. XI. de Asin.

Lib. II. cap. I.

CAP. VI.

Altera Simplicis Crucis species, Infixio. Seneca, Hesychius, Plato, Plinius, illustrati.

Infixio quæ vulgò Impalatio.

ATQVE hæc fuit in Simplici Cruce Affixio: est & in eâdem Infixio. qualis? *cùm nudum hominem erecto acutoque stipiti infigebant*, eâ formâ & facie quam exempla hæc docebunt. Seneca: *Video istic Cruces nec vnius generis, sed aliter ab aliis fabricatas. Alij capite conuerso in terram suspendêre, alij per obscœna stipitem egerunt.* Duo in iis verbis obserues, & Cruces varias fuisse, quod nunc diducimus: & inter eas, Infixionem. Quam magis etiam aperit idem Seneca: *Cogita hoc loco carcerem & Cruces, & adactum per medium hominem, qui per os emergat, stipitem.* Viden' clarè medium hominem scissum & transfossum?

Consolat. ad Marc. cap. XX.

Epist. XIV.

Σκόλοψις, ea dicta.

Atque id imagine etiam illustrat Hesychius: Σκόλοψιν, ὡς ὄπτησιν· τὸ γὰρ παλαιὸν τοὺς κακούργους ἀνεσκολόπιζον, ὀξιώοντες ξύλον διὰ ῥάχεως καὶ τοῦ νώτου, καθάπερ τοὺς ὀπτωμένους ἰχθῦς ἐπὶ ὀβελίσκων: *Sudifixionem* dixeris, *quasi Assationem. Nam antiquitus maleficos sudi infigebant, acuto ligno penetrantes spinam & dorsum, sicuti assos in verubus pisces.* vbi amplius disco, propriè hoc esse Σκόλοψιν; & Σκολοπίζειν vbi legitur, plerumque referẽdum ad hanc formam. Ista Crux nescio an Mæcenati etiam descripta: cuius versus apud Senecam iam olim sic legimus:

Mæcenati crux.

Epist. CI.

Hanc mihi, vel acutâ
Si sedeam Cruce, sustine.
Vita dum superest, bene est.

Vult

Vult miser & adsuspirat viuere, etiam inter tormenta, & in istâ maximè cruciante Cruce, quam signanter dixit *Acutam.* Sed ait etiam *Sedere :* benè. Nam ille profectò habitus hominis ab infero in superum sic transfixi. Hoc ipsum genus Ἀνασκινδυλεύεσθαι, dictum Græcis, quasi diffindere & dissecare. Hesychius: Ἀνασκινδυλεύεσθαι, ἀνασκολοπισθῆναι. Plato eo verbo vsus : Μαστιγώσεται, στρεβλώσεται, τελευτῶν δὲ πάντα κακὰ παθὼν ἀνασκινδυλευθήσεται : *Flagellabitur, distorquebitur, denique omnia mala passus Cruce diffindetur.* Plinij etiam verba huc referam narrantis, Polybium cum Scipione in Africâ leones homicidas *crucifixos vidisse, quia ceteri metu pœnæ similis absterrerentur eâdem noxâ.* Quis enim credat operosam & compositam crucifixionem illam fuisse ? non ego : & accipiam de hac promptâ & fortuitâ in stipite infixione, siue etiam affixione.

II. De Repub. — *Et Platoni.*

Lib. VIII. cap. XVI. — *Et Plinio.*

CAP. VII.

In genere de Cruce Compactâ : tum de primâ eius specie, Decussatâ. & an hæc sit Andreana?

AT *Compacta* Crux est, quæ *manu facta, idque è duplici ligno.* Ita septuaginta Interpretes Ptolomæani, libro Iosuæ quâ vulgò est, *lignum,* & Chaldæo paraphraste, *Crux,* ipsi verterunt* ξύλον δίδυμον: bene sanè, ad hanc formam. Hęc est plena & vera Crux, in qua brachia etiam explicantur, atque ideo *Patibulum* non semel dicta. Huius species triplex, vt distinctè imò curiosè edisseram, & semel tollam dubitationes aut lites. Est *Decussata,* est *Commissa,* est *Immissa.* Illa prima mihi dicitur, *in quâ duo ligna directa & æquabilia, inter se obliquantur.* Decussare hoc enim Romani dixerunt. Hieronymus : *Decussare, est per medium secare, veluti si duæ regulæ concurrant ad speciem litteræ X quæ figura est Crucis.* Nec minùs clarè Isidorus: *X littera, & in figurâ Crucem, & in numero decem demonstrat.* Obscuriùs paullò alij Patres & Doctores nostri. vt Iustinus Martyr : qui illud Platonis in Timæo, Ἐχίασεν αὐτὸν ἐν τῷ παντί : *Decussauit eum in vniuerso :* adseueranter ad Christum & Crucem nostram retulit, quo nisi hoc

** Lignum geminum.*

Patibulum quid propriè?

Crux Decussata.

In Hiere. cap. XXXI.

Lib. I. Orig. ca. III.

Aduers. Triph.

Iustinus explicatus.

aſpectu? Iam cùm tranſuerſis obliquatiſque manibus benedictionem Iacobi eôdem aptant: quid niſi hæc forma in oculis? Damaſcenus: Ἰακὼβ προσκυνήσας τὸ ἄκρον τῆς ῥάβδου, ἐναλλαγμέναις ταῖς χερσὶ τοὺς υἱοὺς Ἰωσὴφ εὐλογήσας, καὶ τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ διαγράφει σαφέστατα: *Jacob adorans extremum virgæ, alternantibus manibus liberos Ioſeph benedicens, etiam ſignum hoc Crucis deſcribit manifeſtiſſimò.* Quid χεῖρες iſtæ ἐναλλαγμέναι etſi non ambiguum, tamen audiamus Cedrenum commodè explicantem. Ἰσραὴλ (idem cum Iacobo) τὰς χεῖρας ἀμείβων, τὴν μὲν δεξιὰν ἐπὶ τοῦ νεωτέρου, τὴν ἀριστερὰν δὲ ἐπὶ τοῦ πρεσβυτέρου τὴν κεφαλὴν τιθείς: *Iſraël manus permutans, dextram quidem in iunioris, ſiniſtram verò in ſenioris caput imponens.* Et Tertullianum in iſtâ ipſâ re: *Impoſitis & intermutatis manibus benedixit, & quidem ita tranſuerſim obliquatis inter ſe, vt Chriſtum deformantes, iam tunc portenderent benedictionem in Chriſtum futuram.* Quomodo *Chriſtum deformarunt* illę manus? imò *Crucem*: & ſic mihi libido aliquando legere: ſed refræno, & accipio Chriſtum crucifixum. Hæc illa eſt quam Andreanam hodie dicimus, validâ & ſatis veteri famâ diuum iſtum in eâ cruciatum. Anne verâ? facit me vt ambigam Martyrologium Romanum: in quo hoc ſaltem * legas, *in Cruce ſuſpenſum.* & magis Hippolytus, qui ſcribit *Crucifixum Patris in Achaiâ, ad arborem oliuæ rectum.* Quid magis contra famam? Atque hæc fixio ad Simplicem noſtram potiùs abeat, longè à Decuſſatâ.

Et Damaſcenus.

Lib. IV. de Orth. c. XII.

De Baptiſ. cap. VIII.

Crux Andreana.

* Vti & in Abdiâ lib. III.

In Comment. Græco.

CAP.

CAP. VIII.

Commissa Crux quid nobis sit? exemplis testibusque asserta, tum etiam vestigio nostræ linguæ.

IAM *Commissam* Crucem appello, *cùm ligno erecto breuius alterum supernè, & in ipso capite committitur, sic vt nihil exstet.* ea forma examussim est in T litterâ, quam vno ore omnes cum Cruce componunt. Lucianus vbi Tau accusatur: τῷ γὰρ τούτου σώματί φασι τοὺς τυράννους ἀκολουθήσαντας καὶ μιμησαμένους αὐτοῦ τὸ πλάσμα, ἔπειτα σχήματι τοιούτῳ ξύλα τεκτήναντας, ἀνθρώπους ἀνασκολοπίζειν ἐπ' αὐτά: *Huius enim corporis filum tyrannos aiunt secutos, eiusque speciem imitatos, simili deinde figurâ ligna fabricasse, & homines in iis fixisse.* Palàm est Crucem intelligi. Tertullianus: *Ipsa enim littera Græcorum Tau, nostra autem T, species Crucis.* Isidorus: *Tau littera speciem Crucis demonstrat.* Hieronymus: *Antiquis Hebræorum litteris, quibus vsque hodie Samaritæ vtuntur, extrema Tau Crucis habet similitudinem.* Paulinus Nolanus: *Christus non multitudine nec virtute legionum, sed iam tunc in sacramento Crucis, cuius figura per litteram Græcam Tau numero trecentorum exprimitur, aduersarios Principes debellauit.* Adstruunt etiam picturæ, & nostra lingua. In illis quidem, passim hodie videas D. Antonij vetustissimi monachi penulæ & manui assui aut imponi hanc crucem. An quia Ægyptius ille vir, quibus iam olim notum, & inter sacra hoc signum? Certè in obeliscis, qui inde Romam vecti, sculptum sic vidimus ☥: cum anulo tamen vel ansulâ supernè, nec satis solidè scio ad quam rem aut vsum. Sed de præcipuâ ipsâ notâ, dignum aliquid notâ Ecclesiasticæ nostræ historiæ prodiderunt. Ruffinus: *Signum hoc dominicæ Crucis, inter illas quos dicunt ἱερατικὰς id est Sacerdotales litteras, habere Ægyptij dicuntur, velut vnum ex iis quæ apud illos sunt litterarum elementis. Cuius litteræ seu vocabuli hanc asserunt esse interpretationem,* VITA VENTVRA. Sozomenus: Φασὶ δὲ τοῦ ναοῦ καθαιρουμένου τούτου (τοῦ Σαράπιδος) τινὰς τῶν καλουμένων ἱερογλυφικῶν χαρακτήρων σταυροῦ σημείῳ ἐμφερεῖς ἐγκεχαραγμένους τοῖς λίθοις ἀναφα-

Commissa Crux.

III. aduer. Marcion.

De vocat. gent.

In Ezech. cap. IX.

Epist. ad Scu.

Antoniana Crux.

Aegyptiis inter notas.

Lib. II. ca. XXIX.

Lib. VII. Eccl. Hist. cap. XV.

Significatio eius.

ἀναφανῆναι. παρὰ ἐπιστημόνων δὲ τὰ τοιάδε ἑρμηνευθεῖσαν σημαίνει ταύτην τὴν γραφὴν, ζωὴν ἐπερχομένην. *Aiunt templo isto* (Sarapidis) *diruto & disiecto, quasdam ex iis, quas vocant* Hieroglyphicas *notas, similes signo Crucis inscriptas lapidibus apparuisse. Ab iis autem, qui docti hæc talia, explicatam eam notam, significare vitam venturam.* In Suidâ etiam historiola hæc breuiter. Ἐπὶ Θεοδοσίου τοῦ μεγάλου βασιλέως καθαιρουμένων τῶν Ἑλληνικῶν ἱερῶν, εὑρέθησαν ἐν τῷ Σαράπιδος ναῷ ἱερογλυφικὰ γράμματα σταυροῦ ἔχοντα τύπους. ἅπερ θεασάμενοι οἱ ἐξ Ἑλλήνων χριστιανίσαντες, ἔφασαν σημαίνειν τὸν σταυρὸν παρὰ τοῖς ἱερογλυφικὰ γινώσκουσι γράμματα ζωὴν ἐπερχομένην. *Theodosio magno regnante, cùm fana Gentilium diruerentur, inuentæ sunt in Serapidis templo Hieroglyphicæ litteræ habentes Crucis formas, quas videntes ij gentilium qui Christo iam addicti erant, aiebant significare Crucem apud peritos Hieroglyphicarum notarum Vitam venturam.* Atqui & à linguâ argumentum petij, sed nostrâ. Nos inquam Belgæ hodie, bacillos in hanc formam, quos ægrorum brachiis sustentaculum subiicimus, vocamus ipsâ Latinâ voce *Cruckas.*

Cap. IX.

Affirmata Crux Immissa è scriptis maximè Patrum: ipsi alij per alios, & imaginibus per nos etiam, explicati.

Immissa quid?

Deniqve *Immissa* crux est, *cùm ligno erecto transuersum alterum iniungitur atque immittitur, sed sic vt ipsum secet.* Ita eminentia hîc semper aliqua & capitellum, aliter quàm in Commissâ. Etiam anguli hîc siue fines quaterni, illic terni. Quis de istâ ambiget? Ingerunt eam oculis Picturæ pariter & Scripturæ priscæ. Sed illas omitto aut differo: hæ variæ & obuiæ sunt, atque ex iis eligam non colligam, nostro more. Iustinus signanter in primis deformat aduersus Tryphonem. Explicat vetus illud vaticinium de Vnicorni, & ad Crucem sic aptat. Μονοκέρωτος γὰρ κέρατα οὐδενὸς ἄλλου πράγματος, ἢ σχήματος ἔχοι ἄν τις εἰπεῖν καὶ ἀποδεῖξαι εἰ μὴ τοῦ τύπου ὃς τὸν σταυρὸν δείκνυσιν. ὄρθιον γὰρ ἓν ἐστι τὸ ξύλον, ἀφ' οὗ ἐστι τὸ ἀνώτατον μέρος εἰς κέρας ἐπηρμένον, ὅταν τὸ ἄλλο ξύλον προσαρμοσθῇ, καὶ ἑκατέρωθεν ὡς κέρατα τῷ ἑνὶ κέρατι παρεζευγμένα τὰ ἄκρα φαίνεται), καὶ τὸ ἐν τῷ μέσῳ πηγνύμενον ὡς κέ-

A Iustino descripta.

ὡς κέρας καὶ αὐτὸ ἐξέχον ἐστὶν, ἐφ' ᾧ ἐποχοῦνται οἱ σταυρούμενοι: *Vnicornis enim cornua alteri rei aut figuræ haud quispiã similia dixerit aut ostenderit, quàm illi quæ Crucem refert. Rectum enim vnum est lignum à quo est suprema pars in cornu sublata, cùm alterum lignum aptatum est: & vtrimque tamquam cornua illi vni cornu coniuncta, extrema apparent: & illud in medio defixum, & ipsum tamquam cornu eminet, in quo requiescunt & innituntur crucifixi.* Obscuriuscula alibi verba. sed hac parte liquidissima, quòd eminens vnum cornu facit à vertice crucis. Iam alij Patrum, variâ imagine, non sine lasciuiâ quâdam ingeniorum & stili eam describunt & notificant.

In Marc. cap. XI.

Ab Hieronymo,

Vt Hieronymus: *Ipsa species Crucis, quid est nisi forma quadrata mundi? Aues quando volant ad æthera, formam Crucis assumũt. Homo natans per aquas, vel orans, formâ Crucis visitur.* Vt Tertullianus: *Victorias adoratis, cùm in Tropæis Cruces intestina sint tropæorum. Omnes illi imaginum suggestus in signis, monilia crucium sunt. Sipara illa vexillorum & cantabrorum stolæ crucium sunt. Laudo diligentiam, noluistis incultas Cruces consecrare.*

Apolog. cap. XVI.

Tertulliano,

In Dialog. Octauio.

Minutio,

Vt Minutius Felix: *Cruces nec colimus, nec optamus. Vos planè, qui ligneos Deos consecratis, cruces ligneas, vt deorum vestrorum partes, forsitan adoratis. nam & signa ipsa, & cantabra, & vexilla castrorum quid aliud quàm inauratæ Cruces sunt & ornatæ? Trophæa vestra victricia non tantùm simplicis Crucis faciem, verùm & affixi hominis imitantur. Signum sanè Crucis naturaliter visimus in naui, cùm velis tumentibus vehitur, cùm expansis palmulis labitur: & cùm erigitur iugum, Crucis signum est: & cùm homo porrectis manibus Deum purâ mente veneratur.* Ita signo Crucis

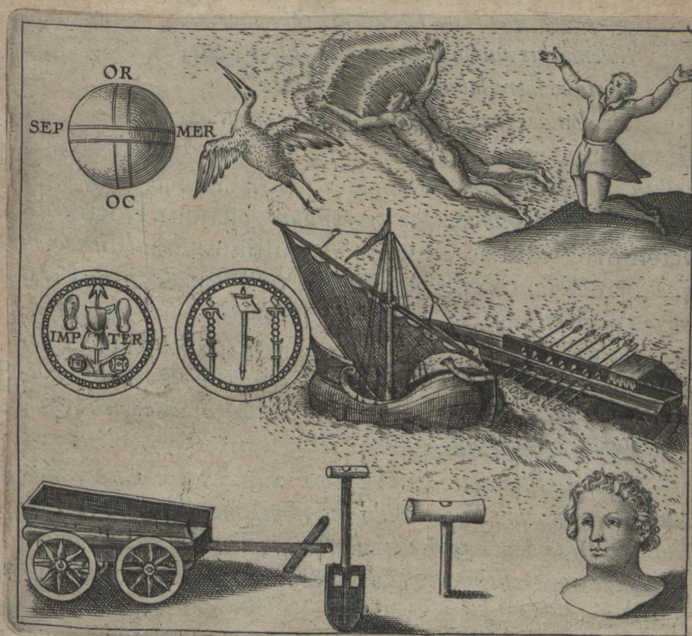
Maximo. *aut ratio naturalis innititur, aut vestra religio formatur.* Vt Maximus Taurinensis: *Grande est Crucis sacramentum, &, si intellegamus, per hoc signum mundus ipse saluatur. Nam cùm à nautis scinditur mare, priùs arbor erigitur, velum distenditur, vt Cruce Domini factâ aquarum fluenta rumpantur. Sed & bonus agricola, cùm parat terræ solum vertere, non nisi per signum Crucis id facere conatur. Dum enim aratro dentale subiicit, afficit* (lege *affigit*) *aures, stiuam inserit, figuram Crucis imitatur. Cælum quoque ipsum huius signi figurâ dispositum est. Nam cùm quatuor partibus distinguitur, Oriente, Occidente, Meridiano, ac Septemtrione, quatuor quasi Crucis angulis continetur. Ipsius etiam incessus hominis, cùm manus leuauerit, Crucem pingit. atque ideò eleuatis manibus orare præcipimur, vt ipso quoque membrorum gestu passionem Domini fateamur.* De Cruce Dom. Homil. 11.

Verùm Iustino. Et diffusissimè omnium Iustinus: Κατανοήσατε πάντα τὰ ἐν τῷ κόσμῳ, εἰ ἄνευ τοῦ σχήματος τούτου (σταυροῦ) διοικεῖται, ἢ κοινωνίαν ἔχειν δύναται. Θάλασσα μὲν γὰρ οὐ τέμνεται, ἢν μὴ τοῦτο τὸ τρόπαιον ὃ καλεῖται ἱστίον ἐν τῇ νηῒ σῶον μείνῃ. γῆ δὲ οὐκ ἀροῦται ἄνευ αὐτοῦ. σκαπανεῖς δὲ ἐργασίαν οὐ ποιοῦνται, οὐδὲ βαναυσουργοὶ ὁμοίως, εἰ μὴ διὰ τῶν τὸ σχῆμα τοῦτο ἐχόντων ἐργαλείων. τὸ δὲ ἀνθρώπειον σχῆμα οὐδενὶ ἄλλῳ τῶν ἀλόγων ζώων διαφέρει, ἢ τῷ ὀρθόν τε εἶναι, καὶ ἔκτασιν χειρῶν ἔχειν, καὶ ἐν τῷ προσώπῳ ἀπὸ τοῦ μετωπίου τεταμένον τὸν λεγόμενον μυξωτῆρα φέρειν, δι' οὗ ἥ τε ἀναπνοή ἐστι τῷ ζώῳ, καὶ οὐδὲν ἄλλο δείκνυσιν ἢ τὸ σχῆμα τοῦ σταυροῦ. καὶ τὰ Apolog. II.

* Vide Not. παρ' ὑμῖν δὲ σύμβολα τὴν τοῦ σχήματος τούτου δύναμιν δηλοῖ* * λῶμεν καὶ τῶν τροπαίων δι' ὧν αἵ τε πρόοδοι ὑμῶν πανταχοῦ γίνονται, τῆς ἀρχῆς καὶ δυνάμεως τὰ σημεῖα ἐν τούτοις δεικνύντες, εἰ καὶ μὴ νοοῦντες τοῦτο πράττετε. καὶ τῶν παρ' ὑμῖν ἀποθνησκόντων αὐτοκρατόρων τὰς εἰκόνας ἐπὶ τούτῳ τῷ σχήματι ἀνατίθετε, καὶ θεοὺς διὰ γραμμάτων ἐπονομάζετε. *Considerate omnia quæ in mundo sunt, an sine signo hoc Crucis gubernentur, aut possint præbere sui vsum. Mare enim non scinditur, nisi tropæum istud, quod malus appellatur, saluum in naui maneat. Terra non aratur sine eo. Fossores verò opus non absoluunt, neque alij item operarij Mechanici, nisi per instrumenta quæ formam hanc referant. At humana figura non aliâ re belluis differt, quàm quòd, & recta sit, & manuum extensionem habeat, & in facie à fronte protensum nasum, per quē & respiratio animalibus est, neque aliud demonstrat quàm signum hoc Crucis. Sed & apud vos notæ huius signi potentiam declarant:*

* Vide Not. * *cùm alia quædam, tum tropæa, ob quæ progressus & expeditio-*

peditiones vbique vobis fiunt imperij & potentiæ signa in istis præferentes, etsi ignorantes hoc facitis. Et Imperatorum qui apud vos mortui sunt imagines in hac figurâ ponitis, & Deos per litteras appellatis. Quæ pluſcula poſui, quia me quoque inter exſcribendum delectarunt inuentiunculæ iſtæ Patrum. Spero & te, ſi plenè intelleges: atque adminiculum, figuras iſtas, habe.

CAP. X.

In quâ Crucium formâ Christus mortem tulerit? videri in vltimâ, argumento è Patribus & picturis. Ruffini non bona fides notata in verbis Pauli citandis siue explicandis.

HABES omnes Crucium ſpecies. In quâ earum ille mortuus, qui morte ſuâ nobis vita? Ne quærendum quidem cenſeam, niſi dubitaſſe & diſputaſſe viderem viros

graues & sacrorum peritos. ego arbitror & pronuncio, in hac postremâ. in illâ inquam, quæ quatuor finibus vniuersum orbem complexa est, non sine mysterio, quòd toti orbi mortuus, Saluator noster pependit. Tangit hoc & docet Sedulius:

Crux quadrangula, quo mysterio.

Lib. III.

Néve quis ignoret speciem Crucis esse colendam,
Quæ Dominum portauit ouans, ratione potenti,*
Quatuor inde plagas quadrati colligit orbis.
Splendidus auctoris de vertice fulget Eous,
Occiduo sacræ labuntur sidere plantæ,
Arcton dextra tenet, medium læua erigit axem.

* Siue, *patenti.*

D. Paulus explicatus.

Ad Ephes. cap. III.

Et auctoritas etiam firma à D. Paulo. cuius hæc verba, *Vt possitis comprehendere cum omnibus sanctis, quæ sit latitudo & longitudo, & sublimitas & profundum*, plerique Doctorum veterum referunt ad Crucem. Augustinus: *Erat latitudo, in quâ porrectæ sunt manus; longitudo à terrâ surgens, in quâ erat corpus infixum; altitudo, ab illo innexo ligno sursum quod eminet; profundum, vbi fixa erat Crux, & ibi omnis spes vitæ nostræ.* Damascenus: Ὥσπερ τὰ τέσσαρα ἄκρα τοῦ Σταυροῦ διὰ τοῦ μέσου κέντρου κρατοῦνται καὶ συσφίγγονται, οὕτω διὰ τῆς τοῦ Θεοῦ δυνάμεως τό, τε ὕψος καὶ τὸ βάθος, μῆκος καὶ πλάτος, ἤτοι πᾶσα ὁρατή τε καὶ ἀόρατος κτίσις συνέχεται. *Sicut quatuor extrema Crucis per medium centrum vinciuntur & iunguntur: sic per diuinam potentiam Sublimitas & Profunditas, Longitudo & Latitudo, siue omnis conspicua & inconspicua creatura continetur.* Palàm & ipse quatuor fines nominat, & verba Pauli huc adaptat. Ruffinus cur dissentit? qui tres modò agnoscit, & ipsa Apostoli verba (nefas!) admutilat & detruncat. *Docet*, inquit, *Apostolus Paulus illuminatos esse debere oculos cordis ad intellegendum quæ sit altitudo, latitudo, & profundum. Descriptio Crucis est. cuius eam partem quæ in terram defixa est, profundum appellauit: altitudinem verò illam, quæ in aërem porrecta sublimis erigitur: latitudinem quoque illam, quæ distenta in dextram læuamque protenditur.* Mirum, & in verbis Pauli, & in eorum sensu *longitudinem* vbique improuidè omisit, an de industriâ eiecit? Culpa, si illud: crimen, si istud. Sed ad rem. Poëtæ quoque & Pictores sunt à formâ istâ. Nonnus disertè scribit, Christum sublatum Εἰς ὅρον

In Psalm. CIII. & alibi.

De Orth. lib. IV. cap. XII.

Ruffini singularis sententia.

In Symbol.

τετρά-

τετράπλευρον: *in lignum quadrilaterum.* Et in priscis sculpturis (illis meritò fides) quadrata conspicitur hæc forma. Constantinus Imp. in Labaro suo expressit: & Deus ipse in aëre ei deformarat. In columnis eiusdem Principis, quæ nunc in cognomine vrbe (heu, quò ea recidit?) Crux eiusmodi ✠ insculpta visitur, & vtrimque ab alatis Genijs sustentatur. Quid, quòd in Numis plurifariam sic appâret? quorum alibi damus typos. Nec meo sensu, ambigi profectò potest, in tam veteri Christianorum sensu. Tamen sunt qui de Commissâ siue de Tau formâ contendunt. nec damno, etsi dissideo: quia & illi si Titulum supernè addis, efficere atque imaginari possis quaternos istos fines. *Crux in lapidibus.*

CAP. XI.

Apud plerasque gentium Cruces ferè vsitatas. Apud Syros, Iudæos, Ægyptios, Persas, Afros, Græcos, maximè Romanos. Quando apud eos cœperit? An & apud Germanos?

CRVCES satis vidimus: vbi gentium eæ in vsu fuerint, addam. Etsi vno verbo pænè dixerim, vbique gentium receptas. Oriens quidem plerosque vsurpauit, idque
Cap. VII. iam olim. De Syris in Esthêre scriptum: *Suspensus est Aman* *Crux Syris in vsu:*
Cap. VIII. *in patibulo, quod parauerat Mardochæo.* De Iudæis, in Iosuâ: *Iudæis,*
qui regem eius (Hai) suspendit in patibulo vsque ad vesperam.
Cap. XXV. Item in Numeris: *Tolle cunctos Principes populi, & suspende eos contra Solem in patibulis.* Atque in sacris libris sępiùs. Ægy-
Lib. I. ptios etiam vsos reperio. vt Thucydes de rege Inaro: προδοσίᾳ *Aegyptiis,*
ληφθεὶς ἀνεσταυρώθη: *proditione captus, in crucem est actus.* Et Iusti-
Lib. XXX. nus, in eâdem Ægypto: *Agathocles occiditur, & mulieres in vltionem Eurydices patibulis suffiguntur.* Et Persas crebrò. He- *Persis,*
In Thalia. rodotus de Polycrate: Ἀποκτείνας δέ μιν οὐκ ἀξίως ἀπηγήσιος Ὀροίτης ἀνεσταύρωσε: *Interficiens eum (quod indignũ relatu sit) Orœtes in Cru-*
Lib. XIX. *ce suffixit.* Ammianus de suo æuo: *Ælianus Comes & Tribuni patibulis scelestè suffixi:* capti nempe à Persis. Sed Afros vel *Afris,*
omnium creberrimè: qui non in viles modò, sed illustrissimas personas adhibebant. Atque à Senatu Carthaginien-
Lib. II. cap. VII. sium etiam *Duces,* (Valerij verba sunt) *bella prauo consilio gerentes*

rentes, etsi prospera fortuna subsecuta esset, Cruci suffigebantur: Video & Græcos vsitasse. Certè Alexander Macedo Glaucum medicum, & Tyrios, & plures crucifixit. Etiam Xantippus Atheniensis Artäyctam Persam, de quo apud Herodotum in Calliope extremâ leges. Iam Romanis *vetus vetustissimumque* (verba Victoris vsurpabo) *supplicium patibulorum.* Si Liuio fides, statim sub primis regibus vsurparunt: & exemplum in Horatio, cui id sub Tullo parabatur. Etsi Cicero dissentire videtur, & horridum illud Carmen ad Tarquinium Superbum auctorem referre. *I lictor*, inquit, *colliga manus. quæ non modò huius libertatis mansuetudinisq; non sunt, sed ne Romuli quidem, aut Numæ, sed Tarquinij, superbissimi ac crudelissimi regis ista sunt cruciatus carmina, Caput obnubito, arbori infelici suspendito.* Quæ tamen aut populariter & ad caussam Cicero dixerit; aut hoc sentiens, non ab auctore illa Tarquinio fuisse, sed illo maximè digna, & apud eum crebra. Vtrum horum est, video etiam liberâ rep. statim in vsu cruces. Dionysius de seruis coniuratis: Καὶ αὐτίκα οἱ μὲν ἐξ οἰκιῶν συλληφθέντες, οἱ δὲ ἐκ τῶν ἀγρῶν ἀχθέντες, ἀνεσκολοπίσθησαν ἅπαντες: *Et ilicò alij quidem è domibus extracti, alij è foris abducti, omnes in Crucem acti sunt.* & deinceps * ψαμμακόσιοι, vt cum Græcis dicam, testes. Quid Germani? numquid & illi vsi? distrahor. Tacitus videtur dicere: *Proditores & transfugas arboribus suspendunt.* sed fortassis ad laqueum & suffocationem hoc aliquis trahat. Tamen idem *Patibula* etiam attribuit: *Quot patibula captiuis, quæ scrobes*: quo nisi suo & Romano sensu?

Græcis. *Romanis. & quando.* *Cicero explicatus.* ** Infiniti, & vt arena.* *An Germani crucifixerint?* *Videri.*

Plutarch. in Alexan. In Constantino. Lib. I. Orat. pro Rabir. Lib. V. Antiq. De mor. German. Annal. I.

CAP. XII.

Apud Romanos vile fuisse hoc supplicium, & plurimùm seruorum. Quas ob caussas ij affecti.

PLVRIFARIAM igitur receptæ Cruces, sed vix tamen nisi in homines viliores, Romano quidem ritu. Atque apud eos seruorum ferè hoc supplicium, aut plebeiorum qui iuxta seruos. De seruis mulier apud Iuuenalem:

Serui plerumque in Cruce.

Pone Crucem seruo. Sat. VI.

Et alia

In Satyrico. Et alia apud Petronium: *Nec Dij sinant, vt amplexus meos in Crucem mittam.* Ita enim venustè seruum cruciarium appellat, quâ facie sermonis Scelus pro scelesto. Seruus ipse apud Plautum comiter fatetur:

In Milite.
Noli minitari, scio crucem futuram mihi sepulcrum,
Ibi maiores mei siti sunt, pater, auus, proauus, abauus.

Atque adeò peculiare hoc seruis, vt nomine *Seruilis supplicij* Seruile supplicium quid.
IV. Hist. Crux veniat capienda. In Tacito: *Asiaticus (enim is libertus)*
II. Hist. *malam potentiam seruili supplicio expiauit:* Iterùm. *Sumptum de*
In Auidio Cassio. *eo supplicium in seruilem modum.* In Vulcatio explicatiùs: *Centuriones rapi iussit & in crucem tolli, seruilique supplicio affici.* In
In Macrino. Capitolino: *Nam & in crucem milites tulit, & seruilibus suppliciis semper affecit.* Ergo Liuium sic euolues: *De captiuis, vt* Liuius illustratus.
Lib. III. *quisque liber, aut seruus, suæ fortunæ à quoque sumptum supplicium est.* Suæ fortunæ: nempe Crux seruo reposita, gladius
De bello Hispan. aut securis libero. Ipsum hoc ita in Hirtio legas: *Prehensi serui tres, & vnus è legione vernaculâ. Serui sunt in crucem sublati, militi ceruices abscisæ.* Seruile igitur hoc supplicium, sed non Caussæ grauiores ad crucem.
ob leuem aut cottidianam noxam. Horatius indicat:

Lib. I. Serm. III.
Si quis eum seruum, patinam qui tollere iussus
Semesos pisces, tepidumque ligurrierit ius,
In cruce suffigat; Labeone insanior inter
Sanos dicatur.

Indicat, inquam, graues fuisse & in extremo supplicio extremas caussas. Sed quas illas? ægrè vniuersas dixerim: quasdam adnumerabo. Delatura domini. Pertinax apud Capi- Vt Delatio,
In Pertin. tolinum, *eos qui calumniis appetiti per seruos fuerant, damnatis seruis delatoribus, liberauit, in Crucem sublatis talibus seruis.* Sic
Herodian. lib. V. Macrino iam Principe, συκοφάνται τε ἢ δοῦλοι, ὅσοι δεσπότας κατήγγελον, ἀνεσκολοπίσθησαν: *Sycophantæ, aut serui, quicumque dominos detulerant, in crucem sunt acti.* Et in genere, omnis machina Machinatio.
Lib. V. Sent. Tit. XXI. contra dominicam salutem. Paulus: *Si serui de domini salute consuluerint* (Mathematicos intellige:) *summo supplicio, id est Cruce, afficiuntur.* Item Fuga, sed (vt opinor) diuturna, aut Fuga.
Pro Deiotaro. repetita. Cicero tangit: *Quæ Crux huic fugitiuo potest satis*
Lib. II. cap. VII. *supplicij adferre?* Et Valerius: *Cruce dignissimi fugitiui.* Quin
Ibidem. Scipio, apud eundem, transfugas Romanos, *tamquam patriæ*

fugiti-

fugitiuos, Crucibus affixit. Simile sub Augusto, in Sexti milite puniendo, qui ferè è fugitiuis: Τὸ μὲν δεδουλωκὸς, ait Dio, τοῖς δεσπόταις πρὸς τιμωρίαν ἀπεδόθη· εἰ δέ του μηδεὶς κύριος εὑρίσκετο, ἀνεσκολοπίζετο: *Seruitia dominis reddita ad pœnam; quorum domini non exstarent, Cruci sunt fixa.* Quamquam hîc & alia caussa suberat, Hostilitas in rem Romanam. Hæc & plura in seruis: quos mitiores durioresue domini, grauiùs, mitiùs, pro arbitrio sunt puniti.

CAP. XIII.

Etiam liberi quidam in Crucem dati, sed viliores aut nocentiores: vt Latrones, Sicarij, Falsarij, atque alibi & Fures.

Crux indigna liberis. QVID autem in liberis? Rara crux, vt prædixi. Quin remouere prorsus ab hoc genere Lactantius videatur, *Lib. IV. Inst. cap. XXVI.* vbi de Christo: *Cur si Deus fuit, & mori voluit, non saltem aliquo honesto genere mortis affectus est? cur potissimùm Cruce? cur infami genere supplicij? quod etiam homine libero, quamuis nocente, videatur indignum.* *Præsertim ciuibus.* Sed frænanda ea assertio est: & ciue quidem indigna Crux, nec credo vsurpatam in eos nisi præter leges, & per sæuitiam: viliores liberi, & prouinciales, non ab eâ profectò immunes. Atque hæc crimina in iis cruciaria: *Latrones sic puniti.* primùm, Latrocinium. Seneca: *Latrocinium fecit aliquis. quid ergo meruit? vt suspendatur.* *Epist. VII.* Caue de alio suspendio interpretère. Petronius: *Imperator prouinciæ iussit Latrones Crucibus affigi.* *In Satyr.* Apuleius: *Latronem istum, miserorum pignorum meorum peremptorem, Cruci affigatis.* *Lib. III. de Asin.* Callistratus Ic.tus: *Famosos latrones, in his locis vbi grassati sunt, furcâ figendos compluribus placuit.* *Lib. XXXVIII. De pœnis.* Scripserat ille, *Cruce*, vt pòst docemus. Cum ipso Seruatore vtrimque secus latrones duo fixi: quos duo Euangelistæ disertè λῃστὰς appellant, Lucas paullò communiùs κακούργους. *Et Sicarij.* Deinde Sicariatus. Paulus: *Inhonestiores* (sicarios) *pœnâ capitis vindicari placuit, humiliores verò in Crucem tollũtur, aut bestiis subiiciuntur.* *Lib. V. Sent. XXIII.* *Et Falsarij.* Tertiò, crimen Falsi. Firmicus: *Facient in crimine falsi comprehensos in Crucem tolli.* *Lib. VI. Matth. cap. XXVI.* Anne & furtum? ita, sed non Romę. Lampridius: *Cùm quæreretur à regibus, quid apud eos fures paterentur? illi responderunt, Crucem.* *In Alexãd.* *Alibi & Fures.*

Et mi-

Et mirum ni è Gallis Germanísve isti reges, quorum moribus etiam nunc Fures ad furcam. Alia etiam crimina in hanc pœnam, ne ambigas: sed ego sileo, quæ testibus aut tabulis non consigno.

CAP. XIV.

Quæ caussa falsò assignata in Cruce Christi? videri Innouationem & Seditionem esse.

CVM hæc vidimus, piè non curiosè quæro, in Seruatore nostro quis prætextus (nam caussa nunquam fuit) ad Crucem? Blasphemiam aliquis dixerit, ex vocibus aut iudiciis Iudæorum. Atque ipsi sanè ita apud Pontificem accusant, & huic noxæ testes quæruntur, & ipse denique Pontifex eius damnat. Attamen, si legem spectes, hi tales lapidibus, non cruce puniti. An non veriùs ac simpliciùs, totum illud iudicium, etsi iudicij dissimile, Romanis moribus legibusque directum? Mihi videatur. & respondeam damnatum innoxium nostrum agnum, quasi Seditionis nomine & Regni affectati. Certè Romanâ lege, *auctores seditionis aut tumultus, pro qualitatis dignitate, aut in Crucem tolluntur, aut bestiis obiiciuntur.* Quòd autem sic etiam apud Pilatum accusatus, Lucas clarè: *Hunc inuenimus subuertentẽ gentem nostram, & prohibentem tributa dare Cæsari, & dicentem se Christum regem esse.* Credidit, nec credidit Pilatus: & Titulum tamen caussamque mortis inscripsit, *Rex Judæorum.* Ex Iudęorum quidem libris si rem decidimus, intricamur: nec vsquam traditum clarè quæ noxa ad crucem, nisi quod Philo prodidit de Homicidis. *contra quos* ait *Legislatorẽ mille mortis genera, si potuisset, dilecturum fuisse: cùm non potuit,* τιμωρίαν ἄλλην προσδιατάττεται, κελεύων τοὺς ἀνελόντας ἀνασκολοπίζεσθαι: *pœnam aliam adiũxit, iubens homicidas & sicarios crucifigi.* Sed tuâ pace Philo, vbi hoc Legislator? nusquam expressè. hoc tantùm vniuersè: *Quando peccauerit homo, quod morte plectendum est, & adiudicatus morti appensus fuerit in patibulo.* Peccatum non designat: & frustrà credo fore, si quis nunc quærat. Tamen Theologi vidento. ego* ἐν ἀλλοτρίῳ χορῷ πόδα οὐ τίθημι.

Christus non ob blasphemiam fixus.

Potiùs ob regni cupidinem.

Lib. v. Paulus, Tit. xxii.

Cap. xxiii

Apud Iudæos noxa cruciaria hodie incerta.

Libello de speciali lege.

Deuteron. cap. xxi.

** In alieno choro pedem non pono.*

Cap. XV.

Crux interdum liberè & laxè vagata: in hostes, in seditiosos, in Christianos, in fœminas denique.

IN hos ergo tales ex ordine & more Crux vsurpata. Interdum regnum ei largius, & pręsertim apud reges. Nam hi ex libidine sæpe ita sæuierunt in hostes aut rebelles, & vno tempore multos. Alexander Magnus, vt suprà tetigi, *duo millia Tyriorum*, captâ eorum vrbe, *crucifixit*. Alius Minutus Alexander in Iudæâ, ἑστιώμενος ἐν ἀπόπτῳ μετὰ τῶν παλλακίδων, ἀνασταυρῶσαι προσέταξεν Ἰουδαίων ὡς ω΄: *Conuiuans in publico & conspicuo loco vnà cum pellicibus, iußit in Crucem dari Judæorum ad octingentos.* Quinctilius etiam Varus, ex eâdem gente, ob nescio quem motum, ἀνεσταύρωσε περὶ δισχιλίους: *crucifixit circiter bis mille.* At Titus in obsidione illâ exitiali, *quingenos, & plures, in singulos dies Crucibus affixit:* καὶ διὰ τὸ πλῆθος χώρα τε ἐνελείπετο τοῖς σταυροῖς, καὶ σταυροὶ τοῖς σώμασι: *& ob multitudinem terra Crucibus, & Cruces corporibus deerant.* Nota, nota. historicâ hæc fide, non attollendi caussâ dicuntur, & ab eo qui vidit, Iosepho. Nec ego miseror. abi pessima natio, hæc pręmia Crucis illius, quam impiè posuisti nostro & tuo (voluisses modò) Seruatori. Iam & Augustus confecto bello Siculo, * *sex millia seruorum, quorum domini non exstabant, in Crucem egit.* Et in Christianos Tyranni crebrò adhibuerunt, atque eos numerosos. Lego vno tempore, vno loco, *ad millia decem sic interfecta.* Atqui nec à fœmineo sexu abstinuerunt hoc supplicium, & Tiberius, ob adulteratam in templo Isidis Paulinam, τούς τε ἱερέας ἀνεσταύρωσε, καὶ τὴν Ἴδην ὀλέθρου γενομένην αἰτίαν: *& Sacerdotes crucifixit, & Idam* (ancillæ nomen) *quæ corruptelæ caussa fuerat.* E Christianis etiam Beata Eulalia, *vngulas flammasque perpessa, demum cruci affixa martyrij coronam accepit.* Sed & in Corsicâ, *sancta Julia virgo crucis supplicio coronata est.* Plura in Martyrum historiis exempla reperies, &, si voles, addes.

Hostes sic puniti.

Aut turbidi.

Ioseph. lib. XIII. Antiq. cap. XXII.

Ioseph. lib. II. Excid. cap. III.

Grandi numero sæpe.

Idem lib. V. Excid. cap. XXVIII.

* Est idem quod ex Dione suprà ca. XII.

Orosius lib. VI. cap. XVIII.

Martyrol. XXII. Iun.

Interdum & fœminæ.

Ioseph. XVIII. Antiq. ca. VI.

Martyrol. XII.

Idē XXIX. Maij.

IVSTI LIPSI DE CRVCE LIBER II.

CAP. I.

Transitio ad Modum figendi. præmissum de atrocitate huius supplicij, quod Summum & Extremum dictum.

DIXI satis *Quid* Crux & *Cuiusmodi* fuerit, *Vbi* & *Quare* vsurpata: pergo longiùs, & vniuersum hoc pœnale ędificium exstruo, per singula etiam membra. Dicam enim *Quomodo* vsurpata: & non animis solùm, sed pænè oculis subiiciam sæuitiam & fœ- *Crudele hoc supplicium.*
V. In Verr. ditatem eius supplicij: quæ sanè magna. Nec temerè Cicero
In cap. XIX. Ioan. *crudelissimum teterrimumque* appellauit: & poëta Nonnus
— ἐλέγχιστόν τινα πότμον: *damnatissimum quoddam fatum.*
Quin etiam Iurisconsulti, nomine *Summi supplicij*, velut ob *Summum dictum,*
Lib. V. Sẽt. tit. XXI. eminentiam, designant istud. Paulus: *Summo supplicio, id est*
L. VIII. *Cruce, afficiuntur.* Ab eâdem mente *Supremum* Vlpianus di-
Ad leg. Corn. Falsi xit: *Si liberi sint, ad bestias dari; si serui, supremo supplicio affi-* *Supremum*
ci. cùm enim aliud non exprimat, & de seruis responsum sit, iure capio Crucem. cur non ignem? inquies: cùm Tertullia-
Ad Martyr. cap. IV. nus etiam dixerit & censuerit, *Summam ignium pœnam*: Quia ex Iurisconsultorum mente, Crux etiam supra ignem. Certè
Lib. V. Sẽt. tit. XVII. Paulus hoc ordine *Summi supplicij tria genera* recẽset: *Crucem, Cremationem, Decollationem.* Præit, vt vides, Crux: & cum caussâ, si infamiam, magnitudinem, & præsertim diuturnitatem pœnarum in eâ attendis. Dicta hæc ipsa *Extrema*
Lib. X. *pœna.* vt in Apuleio de seruo cruciando: *Certum extremæ* *Et Extremum.*
pœnæ, quæ more maiorum in eum competit. An & sic Arnobius?
Lib. I. Aduer. Gent. *Crucem mereatur extremam, quisquis vobis dominis supplicarit.* Quod tamen etiam laxè, & de peste aut pernicie capit interpretari.

CAP. II.

Duplex figendi Modus, Vulgaris & Rarus. In illo Flagellatio ex more semper anteiuit.

Diuisio dicendorum.

SED sæui fœdique quid in hoc supplicio fuerit, Modus ipse dixerit: quem graphicè imus repræsentatum. Vt magis possit; partimur, & duplicem eum facimus: *Vulgarem, & Rarum.* Illum, *qui receptißimus, & quo vulgò vtebantur.* Alterum, *qui magis sepositus, nec in tam aßiduo vsu.* De illo priùs: & quidem ordine hæc tria, *Quæ ante fixionem, Quæ in ipsâ, Quæ post ipsam.* Ante fixionem duo adhibita: *Fagellatio & Deductio.* Flagellatio quidem sollennis antecessor, & rarò in crucem dati nisi sic purpurati. Apud Liuium, de seruis coniuratis: *Multi occisi, multi capti, alij verberati crucibus affixi.* Verberatos ecce prædixit. Alexander apud Curtium, moris huius retinens, eos qui Petram obstinatè defenderant, *omnes verberibus affectos, sub ipsis radicibus Petræ crucibus iussit affigi.* Iudæi, apud Iosephum, μαστιγούμενοι καὶ προβασανιζόμενοι τοῦ θανάτου πᾶσαν αἰκίαν, ἀνεσταυροῦντο: *flagellati & præcruciati ante mortem omne genus verberibus, crucifigebantur.* Philo item narrans Iudæos Alexandriæ in crucem actos à Flacco: hoc addit: μετὰ τὸ αἰκισθῆναι ἐν τῷ θεάτρῳ: *postquam flagellati fuissent in theatro.* Sollennis ergo mos, imò lex: & horrendum Carmen disertè canebat: *Verbera intra aut extra pomœrium:* & tum denique succinebat: *Arbori infelici suspendito.*

Flagellati ante crucem.

Lib. XXXIV.

Lib. VIII.

Lib. V. Excid. cap. XXXII.

Contra Flaccum.

Apud Liu. lib. I.

CAP. III.

Flagellorum & Virgarum discrimen. Illa magis vilia, & magis acerba esse. solere & talis asperari.

VERBERATI igitur: sed vtrùm virgis an flagellis? Illas interdum reperio: sed magis crebrò ista. Discrimen enim esse scimus: & quia Virgæ honestiores, inhonestissimo huic supplicio adtributa Flagra. Cicero illudens & cauillans in Labienum: *Porcia lex virgas ab omnium ciuium corpore amouit; hic misericors flagella retulit.* Quomodo retulit? vnà cum Cruce scilicet, cui hæc adiuncta. Dixi inho-

Flagra cruciariis propria. Cicero explicatus.

Orat. pro Rabir. perd.

inhonestiora fuisse. Ita, & propriè seruorum. Sic apud Terentium,

Adelph. ——— *ad necem operiere loris.* SAN. *loris liber?* Terentius.

Exclamat & indignatur, vt in re insolenti, quòd libero intentata lora. Et ab hac notâ seruilem conditionem Menæ Horatius approbat:

Epod. Od. iv. *Sectus flagellis hic triumuiralibus* Horatius.
Præconis ad fastidium.

Vide Fabr. in Semestr. Significat à Triumuiris (Imperium iis & animaduersio in seruos) cæsum flagris publicè, idque sub præconis voce. L. x. de pœnis. Itaque & Macer Ic. tus scripsit, *Ex quibus caussis liber fustibus, ex his seruum flagellis cædi.* Macer. Et Impp. rescripserunt, L. viii. C. v. de repud. mulierem habere iustas diuortij caussas, *si se verberibus, quæ ingenuo aliena sunt, afficientem maritum probauerit.* Flagra hæc ipsa intelligunt: quæ cùm ab ingenuis, tum à fœminis remota maximè. Atque vt nouum & seuerum in Licinio Pontifice Lib. i. Cap. i. narrat Valerius: quòd ei virgo Vestalis, *quia parum diligens ignis æterni custos fuisset, digna visa est, quæ flagro admoneretur.* Valerius. L. viii. de pœnis. Flagella autem hæc aspera. adeò vt Vlpianus scripserit, *ministrorum immanitate, multos sub eiusmodi flagellis interiisse.* Et Lib. i. Ser. iii. *Horribile* etiam id Horatio visum agnominare:

Nec scuticâ dignum, horribili sectere flagello. Flagella taxillata.

Quod magis fuit, cùm ea insitis talis aut ossiculis exasperabant. Factum Romæ, atque alibi. Eustathius dici notat ἀστραγαλωτὰς μάστιγας, τὰς ἐξ ἀστραγάλων ἐνειρομένων κατεστρωμένας: *Flagra talaria, quæ talis insertis inuolutisque confecta sunt.* Apud Lib. iv. Athenæum quispiam recenset, in Parthis optimates quoque & Satrapas, vbi visum Regi, ῥάβδοις καὶ ἱμᾶσιν ἀστραγαλωτοῖς μαστι- Lib. viii. γοῦσθαι: *virgis & loris taxillatis cædi.* Apuleius agnoscit, & *Flagrum pecuinis ossibus cathenatum,* scitè appellat. Ille idem Gallis Matrisdeûm adscribit. *Arrepto flagro,* inquit, *quod semiuiris illis proprium gestamen est, contortis tæniis lanosi velleris prolixè fimbriatum, & multiiugis talis ouium tessellatum, indidem sese multinódis commulcant ictibus.* Gallis vsitata. Et Plutarchus appositè ad Contra Colot. eius lucem: Οὐδὲ μάστιγος ἐλευθέρας δεόμενος, ἀλλὰ τῆς ἀστραγαλωτῆς ἐκείνης, ᾗ τοὺς Γάλλους πλημμελοῦντας ἐν τοῖς μητρῴοις κολάζουσι: *Nec qui liberæ verberationis egeat, sed flagri illius taxillati, quo Gallos*

aliquid offendentes in ſacris Magnæ matris coërcent. An tale aliquod flagri genus, quo Christus etiam noſter cæſus? imaginantur aut pingunt per pietatem nonnulli. Haud ego aſſero: ſed illud Euangeliſtæ, cæſum eſſe & quidem flagro. Sic enim Matthæus, corruptâ ipsâ Latinâ voce: Τὸν δὲ Ἰησοῦν φραγελλώσας παρέδωκεν ἵνα σταυρωθῇ. *Jeſum cùm flagellaſſet, tradidit vt crucifigeretur.* Ἱμάσθλην, id eſt, loreum flagellum appellat Nonnus.

Christus flagris cæsus.

> Ῥιγεδανῇ Χριστοῖο δέμας φοίνιξεν ἱμάσθλῃ,
> *Horribili Chriſti corpus rubefecit habenâ.*

CAP. IV.

Solitos ad Columnam verberari; atque aliàs per viam. De ipsâ columnâ cui ſacrum corpus annexum.

SED obſerua. Flagellatio hæc non vno ſemper loco, aut tempore. Aut enim ante Deductionem vtebantur, idque domi, aut in prætorio: quod in Seruatore factum. aut in ipsâ Deductione, per viam: quod moris fuit magis priſci. Si domi, ligabant interdum ad columnam. Firmamenta huic ritui non tam multa reperio, reperio tamen. Artemidorus vbi ſomnium narrat ſerui, qui viſus ſibi ab hero δέρεσθαι, *deglubi & turpiter tangi*: addit, προσδεθεὶς κίονι πολλὰς ἔλαβε πληγάς: *columnæ alligatus, multas accepit plagas.* Phileas etiam apud Euſebium, ſæuitiam in Martyres, qui Alexandriæ, referens: Ἄλλοι δὲ πρὸς τοῖς κίοσιν ἀντιπρόσωποι ἐδοῦντο: *Alij autem ad columnas vultibus inter ſe aduerſis, aſtringebantur*: & de flagellatione ſentit. An & Plautum ſic accipimus?

Plurifariã flagellatio.

Ad columnam domi.

Lib. VIII. Eccl Hiſt. cap X.

Plauto lux

> —— *Abducite hunc*
> *Intrò, atque adſtringite ad columnam fortiter.*

Bacchid.

Ego quidem: etſi ad cuſtodiam modò id factum aliquis pertendat. Sed de Seruatore noſtro non ambiguum, piis quidem & in religione antiquis. Etſi enim Euangelia non exprimunt: tamen ſecuti Patres. Prudentius clarè, & cum ritus quoque priſci atteſtatione:

Id Chriſto factum.

Nouo Teſtam.

> —— *atque columnæ*
> *Annexus, tergum dedit, vt ſeruile, flagellis.*

Hiero-

Epist. ad Eustoch. Hieronymus & suo æuo exstitisse commemorat. *Ostendebatur illi* (Paulę) *Columna, Ecclesiæ porticum sustinens infecta cruore Domini, ad quam vinctus dicitur & flagellatus.* Indicat fulcri vsum habuisse in ædificio templi: quod ipsum Prudentius. (Ibidem.) *Perstat adhuc, templumque gerit veneranda columna.* Etsi Bedæ tempore in medio Ecclesiæ fuisse, ipse testatur. (De Glor. Mart. cap. II.) Meminit huius quoque, & miraculorum per eam, Gregorius Turonensis. Hæc domi flagellatio, & ad columnam: quid per viam? sub furcâ id factum, de quâ in* loco dicam. (*Lib. III. cap. III.)

CAP. V.

Crucem suam tulisse, aut totam, aut eius partem.

AD Deductionem venio, in quâ duo obseruo; *Ludibrium & Tormentum.* Ludibrium, quòd ipsi coacti crucem suam ferre, aut certè eius partem: vt verè esset illud quod dicitur, *Suo sibi iumento malum.* (Crucem humeris ferebant.) Artemidorus: (Lib. II. cap. XLI.) βαστάζειν τινὰ τῶν δαιμόνων χθονίων κακούργῳ μὲν ἰδόντι Σταυρὸν αὐτῷ σημαίνει, ἔοικε γὰρ καὶ ὁ Σταυρὸς θανάτῳ, καὶ ὁ μέλλων προσηλοῦσθαι πρότερον αὐτὸν βαστάζει: *ferre aliquem Deorum inferorum, malefico quidem id videnti Crucem prodicit. Similis enim & Crux morti; & qui in eâ figendus, priùs eam portat.* Plutarchus etiam comparatione quadam vtili: (De tardâ Dei vindictâ.) Καὶ τῷ μὲν σώματι τῶν κολαζομένων ἕκαστος τῶν κακούργων ἐκφέρει τὸν αὐτοῦ Σταυρὸν, ἡ δὲ κακία τῶν κολαστηρίων ἐφ᾽ ἑαυτὴν ἕκαστον ἐξ αὐτῆς τεκταίνεται: *Et corpore quidem quisque maleficorum suam effert Crucem: malitia autem cruciatuum quemque in se, ex se, gignit & fabricatur.* Benè hoc & salubriter Plutarchus: (Petron. Satyr.) *& Dij Deæque* (ait quispiam) *quàm malè est extra legem viuentibus? quidquid meruerunt, semper exspectant.* Sed repono me in gradum. Ferebant Crucem. atque ita Iohannes de Christo: (Cap. XIX.) βαστάζων τὸν Σταυρὸν αὐτοῦ ἐξῆλθεν εἰς τὸν λεγόμενον κρανίου τόπον: *baiulans suam Crucem, exiuit in locum Caluariæ dictum.* (Fecit Christus.) Quâ solâ caussâ vetera quædam vaticinia aut imagines Doctores nostri ad Christum trahunt. Vt Tertullianus hoc de Isaaco. (Aduersus Iudæos cap. X.) (Vates testati sunt.) *Cùm,* inquit, *Isaac à patre hostia duceretur, & lignum ipse sibi portaret, Christi exitum iam tunc denotabat, in victimam concessi à Patre, lignum passionis suæ baiulantis.*

Idem

Idem in Isaiæ verbis istis: *Cuius imperium factum est super humerum ipsius. Solus*, ait, *nouus rex Christus nouæ gloriæ potestatem & sublimitatem in humero extulit, id est, Crucem.* Et Christus sanè totam plenamque Crucem tulit. Ni fecisset, quid opus erat auxiliatore & subsequâ, qui adleuasset? Alij non semper totam: atque ideò cautè prædixi, *eius partem.* Nam qui ritu veteri sub furcâ cæsi ducebantur,* ferebant non nisi istam. Imò interdum nec istam. Nam fac in arbore aliquâ crucifixum, & subitò: profectò, præter se, nihil tulit.

Eod. lib.

* Vide lib. III.

Cap. VI.

Deductos cum vexatione, Stimulis etiam actos.

Tracti per viam.

TORMENTVM etiam in Deductione: quia trahere, diuexare, & stimulis agere per viam solent. Dionysius de tractione: δι᾽ ἀγορᾶς αὐτὸν μαστιγούμενον ἐκέλευεν ἕλκειν: *per forum flagellatum ipsum, trahere eos iussit.* Nec dubium est quin impulerint, deiecerint, erexerint, per sæuitiam aut per lusum. De Stimulis etiam non temerè addo. & apertè auctor adfirmandi Plautus, apud quem conseruo seruus:

Lib. VII. Antiq.

Et stimulis fossi.

Plautus illustratus.

Mostellar.

O carnificinum cribrum! quod credo fore,
Ita te forabunt patibulatum per vias
Stimulis, si noster huc reuenerit senex.

Habes *Stimulos*, idque in *Patibulato* (ad furcam astricto) & *per vias.* Iungit iterùm cum Cruce Plautus: *Stimulos, Laminas, Crucesque.* & aliàs meminit, sed sic vt seorsim eos fuisse sciamus inter cruciatus & tormenta, sicut laminas & ignes. Pictores nostri asserculum siue tabellam imæ Christi vesti appingunt, quæ clauis præacutis consita pedibus calcibusque euntis illidatur: nunquid alludentes ad hanc Destimulationem? quæ tamen stimulis aliis facta. quos oblongos, siue è sudibus præacutis, siue & ferro præfixis, gestabant ad hunc vsum. Sumptum à bubus, quos sic exstimulabant. Sed nisi ea Pictorum mens, ipsi vidento: ego inuentiunculæ eius nec auctor sim, nec interpres.

Asinar.

CAP.

CAP. VII.

In ipsâ Fixione nudi in crucem dati: an altam, an in terrâ depositam? id quæsitum, & vtrumque firmatum.

ISTA sunt quæ Ante fixionem: nunc quæ in ipsâ. Tria considero, *Suspensionem, Astrictionem, Inscriptionem.* Suspensio præit, & ante illam etiam Nudatio. quia simul ad crucem ventum, spoliabant hominem, & sic in eam dabãt. Receptum hoc in plerisque suppliciis, velut Naturæ suasu, quæ nudos induxit in vitam, & educit: etiam in isto. Artemidorus: Σταυροῦσθαι ἀγαθὸν τῷ πένητι· καὶ γὰρ ὑψηλὸς ὁ σταυρωθείς. τοῖς δὲ πλουσίοις βλάπτει· γυμνοὶ γὰρ σταυροῦνται. (*Crucifigi bonum pauperi, quia sublimis est crucifixus: noxium verò diuiti, quia nudi crucifiguntur.* In Christo factum hoc obserues: quem Euangelistæ narrant recepisse vestes post flagellationem iam deducendum, & posuisse iterùm deductum. Ergo nudi dati in crucem: sed Iacentem an Erectam? Pro Iacente, Acta vetera de Pionio Martyre: *Vltrò se vestimentis spoliauit, & in cælum suspiciens ac Deo gratias agens, super lignum seipsum extendit, militique tradidit vt clauis configeretur.* Satis clarè: atque etiam mox clariùs: *Eum igitur ligno fixum erexerunt.* Dici nihil potest, quin fixio hîc in Iacente facta fuerit, quæ pòst erecta. Et ratio etiam aliqua suadet. Nónne enim facilius hominem sic affigere supinum & inclinatum: quàm tollere in erectam, pendulum, labentem, fortasse & reluctantem? videtur. Tamen quòd in Erectam, plusculi adfirmant testes. Cicero in Gauianâ cruce describendâ: *Quid attinuit, cùm Mamertini more atque instituto suo Crucem fixissent post vrbem in viâ Pompeiâ, te iubere figere in viâ quæ Rhegium spectat?* Et verba & rei seriem vide, obseruabis fixam primò crucem, & tum in eam datum. Idem in Rabirianâ: *In campo Martio Crucem ad ciuium supplicium defigi & constitui iubes.* Stabat iam defixa, dum caussa diceretur, & cruciarium suum exspectabat. Galba apud Suetonium, cuidam inclamanti se ciuem Romanum esse, *multo præter ceteras altiorem & dealbatam crucem statui iussit.* Statui, ac tum suffigi. Iosephus de Iudæo quodam

[Marginal notes: *Nudati ante fixionem.* — Lib. II. cap. LVIII. — *Quomodo in crucem dati.* — *Pro Iacẽte.* — *Pro Sublatâ.* — Lib. V. in Verr. — Cap. IX.]

à Romanis capto: Ὁ δὲ Βάσσος προσέταξε καταπηγνύναι Σταυρὸν, ὡς αὐτίκα κρεμῶν τὸν Ἐλεάζαρον: *Bassus iussit defigi crucem, tamquam statim suspensurus in eâ Eleazarum.* Denique & libro Esdræ: *Vt omnis homo qui hanc mutauerit iußionem, tollatur lignum de domo ipsius, & erigatur, & configatur in eo.* Vtrobique hîc erectio, fixionem antecedit. Nec video quid obduci possit: nisi istud infirmum, statutas quidem, sed sub aduentum noxij iterùm demissas. Quis credat? aut irriti laboris quæ ratio? Abnuunt etiam phrases veteres, quas scimus plerumque adsimiles rebus ipsis. Dicunt enim *Tollere, Agere, Ferre, Dare* in crucem: quæ omnia elationis sunt aut molitionis. Item in ipsis fontibus, *Excurrere, Ascendere, Salire,* in crucem: quæ mihi videntur conuenire non nisi in Erectam. Priorum phrasium exempla nota atque obuia sunt: posteriorum cape ista. Plautus:

Lib. VII. Excid. Iud. — In cap. VI. — *Reiectio cauilli.* — *Iterùm pro Sublatâ.*

Ego dabo ei talentum primus, qui in crucem excucurrerit. Mostellar.

Prudentius:

Crux illa nostra est, nos patibulum ascendimus. Περὶ στεφ. Hym. X.

Plautus:

Credo hercle aduenienѕ nomen mutabit mihi, Bacchid.
Facietque extemplo Crucisalum me ex Chrysalo.

Sed & testes, in ipsâ narratione, pro Erectâ. Nonnus de Christo:

Εἰς δόρυ τετράπλευρον, ἐπήορον, ὑψόθι γαίης
Ὄρθιον ἐξετάνυσαν.
In lignum quadratum, altum, terraque leuatum,
Rectum extenderunt.

De eodem Nazianzenus: In Christo patiente.

Αὐτίχ' ὅμιλος οὐρανοδρόμῳ ξύλῳ
Ἀνῆγον, ἦγον, ἦγον εἰς ἄκρον τέλος.
Ὀρθὸς δ' ἐς ὀρθὸν αἰθέρ' ἐστηρίζετο,
Ἐσκλῶνα δ' ἐγκάρσιον ἄλλον εὐθέως
Ἔτειναν, ἐξέτειναν, ἥλωσαν χέρας,
Πόδας δὲ καθήλωσαν ἐν πηκτῷ ξύλῳ.

Quorum versuum (haud sanè * optimorum, liberè dicam) hæc sententia. *Ductum & subductum in altam crucem, ad vltimum eius finē: rectum ita statutum: tum ad transuersarium lignum manus*

* *Neque scio an ipsa Tragœdia germana Nazianzeni.*

manus fixas: denique & pedes ad stipitem defixum. Atque ista pro Erectâ. In dissensu autem nos quid definimus? consensum, quâ licet. Dicimus vtrumque vsurpatum, sępiùs tamen hoc postremum. Imò interim necessariò hoc postremum. Pone enim in arbore suspensos (sæpe factum:) quomodo demitti ea potuit, & tunc attolli?

CAP. VIII.

Clauis figi solitos, interdum funibus adstringi.

SED iam ad *Adstrictionem* transeo; quæ facta clauis, aut funibus, sed plurimùm illis. Seneca: *Cùm refigere se crucibus conentur, in quas vnusquisque vestrûm clauos suos ipse adigit.* Ita legendum, *non adiicit.* Illi, inquit, conantur tollere se de crucibus suis: vos contrà, magis magisque affigitis, & clauos adigitis in lignum. Meminit & Apollo in oraculo quopiam, de Christo:

[De vitâ beatâ cap. XIX.]

Γόμφοις καὶ σκολόπεσσι πικρὴν ἀνέτλησε τελευτήν:

Clauisque & palis mortem exantlauit acerbam.

[Apud Lactant. lib. IV. cap. XIII.]

Loquitur de hac eius morte per crucem: quia, vt Artemidorus ait, ἐκ ξύλων καὶ ἥλων γέγονεν ὁ σταυρός: *ex lignis & clauis crux confecta est.* Atque ab hac re Græcis passim ipsa crucifixio, προσήλωσις dicta: quasi dicas *claui-fixio.* Vlpianus in Demosthenem explicat προσηλωθῇ, σταυρῷ προσηλωθῇ τοῖς ἥλοις: *cruci affigi clauis.* Et fortasse eò respexit Strabo cùm de Cantabris dixit, ἀναπεπηγότας ἐπὶ τῶν σταυρῶν: *suffixos in crucibus.* Ergo de clauis certum: an etiam de funibus? sunt exempla. Ausonius suum Cupidinem facit

[Lib. II. cap. LVIII.]

[Contra Mid.]

[Lib. III.]

Deuinctum post terga manus, substrictaque plantis
Vincula mærentem.

Et communi *ligandi* verbo in hac re Artemidorus vsus: σταυροῦσθαι, inquit, ἀνδρὶ ἀγάμῳ γάμον προσαγορεύει, διὰ τὴν δέσιν: *Crucifigi* (in somnis) *viro cælibi nuptias designat, ob ligaturam,* quia scilicet ligno iungitur copulaturque. Plinius inter magicas ineptias *Spartum* etiam *è cruce* numerat, id est sparteos funes. Quid, quod D. Andreas ita alligatus? Abdias

[Lib. II. cap. LVIII.]

[Lib. XXVIII cap. IV.]

 apertè,

apertè, & caussam etiam addit: *Proconsul mandat quæstionariis, vt ligatis manibus & pedibus, non clauis affixus suspenderetur, quo diutino cruciatu deficeret.* Ex quo colligas, habitum id magis sæuum. Etsi prima fortasse crucifixio talis, & in Liuij priscis scriptisque libris legas: *Arbori infelici reste suspendito.* Reste, inquam, additur: quod tamen heri ac nuper eiecerunt correctores. An sic quoque appensi latrones bini, qui cum Christo? Vulgò sentiunt, nec aliter pingunt. Tamen falsò: quia illi, pariter ac Christus, fixi. Nonnus adfirmat.

Lib. III. Hist. Apo.

Lib. I.

In cap. XIX

κέντροις ἀντιτύποισιν ἐπὶ σταυροῖο δεθέντες:

In cruce præduris clauis fixi, inque ligati.

Et magis Historia prisca, quæ est de Helenâ Constantini matre. Ea cùm venisset sacra & Deo-homini trita loca, cupidine visendi & venerandi: de Cruce etiam inquisiuit nostrâ illâ seruatrice. Fodit, tres reperit, ac diu animi anceps hæsit quæ esset illa vera. Nam Titulus, quo dignosci potuisset, iacebat seorsim disiectus. Denique miraculo & diuinâ indicatione opus fuit ad discernendum. Quid autem opus, si vestigia clauorum modò in vnâ? Argumentum certum est, & res ipsa per Ecclesiæ annales.

CAP. IX.

In quibus partibus claui, & quo numero?

CLAVOS autem istos, siue & funes, in manibus pedibusque fuisse satis notum. Nonnus de Seruatore:

Καὶ ποσὶ καὶ παλάμῃσι σιδήρεα κέντρα κομίζων:

Et pedibus manibusque ferens stimulos ferratos.

Tertullianus de veteri vaticinio: *Foderunt manus meas & pedes] quæ propria atrocitas crucis.* Habent *atrocia* libri scripti: & rectè, vt amat loqui ille scriptor. At quàm multi isti claui? enimuerò dissident. Alij de ternis asserunt. vt Nonnus, qui Christum depingit.

Aduers. Iud. cap. X.

Quot claui in pedibus.

Tres quidam volũt.

——— ἀμεμφήτῳ δὲ πεπαρμένον ἄζυγι γόμφῳ

Διπλόον ἦτορ ἔχοντα μιῇ τετορημένον ὁρμῇ,

Ποσσὶν ὁμοπλεκέεσσιν.

Facit ecce *magno & singulari clauo pedis vtriusque pectusculum transfigi, & quidem vno ictu, idque pedibus mutuò impositis & complicatis.* Clarum est. etiam illud Nazianzeni, pariter de Christo, vbi cruce deponitur:

In Christo patiente.

Γυμνὸν τριστήλῳ κείμενον ξύλῳ λαβών:

Nudum triclaui repositum ligno auferens.

At contrà tamen tendunt alij, & suggerunt quaternos. De eodem Christo Gregorius Turonus: *Clauorum dominicorum, quòd quatuor fuerint, hæc est ratio. Duo sunt affixi in palmis, & duo in plantis.* Sed & Cyprianus melior maiorque auctor πληθυντικῶς scripsit: *Clauis sacros pedes terebrantibus.* Quid, quòd Plautus ex more astruere videtur tantos?

Alij quatuor.

De Glor. cap. VI.

Serm. De Passione.

Mostellar.

Ego dabo ei talentum, primus qui in crucem excucurrerit,
Sed eâ lege, vt offigantur bis pedes, bis brachia.

Nisi is tamen ibi sensus. vt seruulus ad maiorem quasi cautionem, & ne facilè se refrigeret, voluerit non semel manus pedesque, sed bis singula figi: ita inquam, vt bini in quoque membro essent claui. Quàm magis considero, tam magis hoc dictum censeo: cùm id quoque reperiam, per sæuitiam multiplicatos alibi clauos. Vt in Martyrologio: *Agricolam plurimis clauis Cruci affigentes interemerunt.* Interdum & in aliâ corporis parte. In eodem Martyrologio: *Philomenus manibus pedibusque, ac demum capite clauis confixo, martyrium consummauit.* Itaque si morem veterem vides; arbitrarium fuit de clauis, & frustra litigemus. Si de Christo tamen quæritur; nescio, & in dissensu Patrum non est meum arbitrari.

In Plauto noua explicatio.

Pluribus clauis fixi.

IV. Nouemb.

XXIX. Nouemb.

CAP. X.

Ordo & Modus affigendi. An lignum aliquod in Cruce suppedaneum?

ADDO magis de figendi modo. Is fuit, vt manus primùm figerent, inde pedes. Graphicè Lucianus in Dialogo vbi Prometheus figitur. Vulcanus Mercurio loquitur: Ἀνεσταυρώσθω, ἐκπετασθεὶς τὼ χεῖρε ἀπὸ τουτουὶ πρὸς τὸ ἐναντίον: *Crucifigatur, extensus ambas manus ab hac parte in aduersam.* Atque initium à manu dextrâ. Ibidem Mercurius Prometheo:

Manus primum fixæ.

Ἀλλ' ὄρεγε τὴν δεξιάν. σὺ δ' ὦ Ἥφαιστε, κατάκλειε, καὶ προσήλου, καὶ τὴν σφῦραν ἐρρωμένως κατάφερε· δὸς καὶ τὴν ἑτέραν, κατειλήφθω εὖ μάλα καὶ αὐτή: *Sed præbe dexteram. tu autem Vulcane, astringe, & confige, & malleum fortiter demitte. Da & alteram, quò illa etiam rectè astringatur.* Tum itum ad pedes. Sed ambigas, Manúsne fuerint toti moli ferendæ? Apparet enim corpus omne (præsertim si quis pedes inflecteret) pependisse à manibus solis. Ego ita arbitror. Quídni? Duræ & neruosæ illę partes, & lentę frangi. Fortasse nec in mediâ semper manus volâ claui fixi, sed superiùs paullò quà cum brachio coit, id est circa carpum. Plautus facit suspicari, qui disertè scribit *brachia offigi*, non manus. Sed puto equidem amplius. si corpus grauius, aut manus tenuior, adminiculum sæpè fuisse funes. Illos quoque additos, & circa humeros aut pectus medium, ad crucem adstrictos. Hoc malim, quàm cum aliis asserculum siue tabellam inducere, in quâ innixi & fixi simul pedes. Nimis accurata ea fabrica, imò delicata. Tamen in Christi cruce Gregorius Turonicus agnoscit; quiáne fuit, an quia piè imaginatus est? Ipse quidem sic: *In stipite erecto foramen factum manifestum est. pes quoque paruæ tabulæ in hoc foramen insertus est. super hanc verò tabulam, tamquam stantis hominis, sacræ affixæ sunt plantæ.* Nec scio an illuc Innocentij hæc referenda: *fuerunt in cruce dominicâ ligna quattuor, stipes erectus, & lignum transuersum, truncus suppositus, & titulus superpositus.* Nam vidi qui de *Trunco* sic acciperent: etsi vox videtur abnuere: quæ parùm apta ad minutam illam tabellam. Verba etiam plura & sequentia Innocentij cùm examino, sentire eum dixerim non de hac impositâ, sed verè (vt loquitur) *supposito trunco*, è quo ipsa crux surgat. Ita enim sensisse videtur: truncum aliquem fuisse, siue fulciendæ cruci in imo appositum (ἀντερείδα Græci id genus obliqui sustentaculi vocant;) siue sub ipso recto stipite in terrâ, cui ille immissus, vt firmior staret. Neque ego assero id factitatum: sed mentem scriptoris pono. Trahunt etiam Irenæum istuc, qui crucem sic deformat: *Ipse habitus crucis fines & summitates habet quinque: duos in longitudinem, & duos in latitudinem, & vnum in medio vbi requiescit qui clauis configitur.* En, inquiunt, medius ille finis

An ferre potuerint pendulum corpus?

An semper in ipsâ volâ fixi?

De tabellâ suppedaneâ

De Glor. Mart. cap. VI.

Serm. I. de vno Mart.

Lib. II. cap. XLII.

finis tabella est, in quâ corpus requiescit. Fateor verba huc ire, nec temerè contenderim de alienâ mente. Tamen Iustinus martyr, è quo sumpta hæc videntur, sic de isto fine: Καὶ τὸ ἐν τῷ μέσῳ πηγνύμενον ξύλον ὡς κέρας καὶ αὐτὸ ἐξέχον ἐστὶν, ἐφ᾽ ᾧ ἐποχοῦνται οἱ σταυρούμενοι: *Et illud in medio defixum lignum, vt cornu ipsum etiam eminet, in quo feruntur & quasi inuehuntur, qui crucifiguntur.* Cornu id appellat, & notare vult: quomodo aptè in planâ hac tabellâ? Videndum ne vterque ille scriptor aliud intellegat à iam dicto sensu. Diuidunt crucem in quinque fines (*Apices* Tertullianus scitè appellat:) quattuor illos, qui noti sunt & incurrunt: quintum, quem in mediâ cruce collocant, vbi lignum transuersum scindit transitq; stipitem defixum. Hac consideratione, quinque sunt fines: & vnus ille stipes (sed sectus) facit ternos. Quod autem aiunt *inuehi* & *requiescere*: verum est. corpus acclinatur ei & quasi innititur à tergo. Augustinus hoc sensu scripsit, *Longitudinem crucis à terrâ surgentem, cui corpus erat infixum.* An totum corpus? imò pedes tantùm quod liquet: sed adfixum innixumque intellegit, nec scio an *innixum* scripsit. Tamen in picturis sculpturisque etiam priscis vestigium tabellæ huius exstare audio: non ergo temerè spreuerim. non certè à Christi cruce: de aliis, audacius. Quod enim vestigium in scriptoribus antiquis?

Aduers. Triph. Iud.

Vide sup. Lib. I. cap. IX.

Lib. III. aduers. Marc. cap. XIX.

Vide suprà lib. I. cap. X.

CAP.

Cap. XI.

De Titulo, quid is Latinis? quomodo asscriptus, aut prælatus.

Titulus quid Latinis?

Post Astrictionem *Inscriptio*. Quid ea est? Caussa supplicij, & ipsum crimen, & Romanâ voce *Titulus*: quâ & Iohannes est vsus. Atque item Nonnus:

Γράμμα, τόπερ καλέουσι Λατινίδι Τίτλον ἰωῇ. In cap. XIX

Matthæus Αἰτίαν benè & signanter dixit. Glossæ Græcanicæ veteres: Αἰτία, *caussa, materia, titulus* Eædem Latinę, *Titulus*, ἐλέγχιον. Latini etiam passim pro caussâ. Vt poëta:

Et poteris titulum mortis habere meæ?

Valerius: *Fine vitæ nostræ variis & occultis caußis exposito, interdum quædam immerentia supremi fati titulum occupant* Atque hic Titulus præferri aut apponi solet damnatis. Præferri, vt in Suetonij Caligulâ: *Præcedente titulo qui caussam pœnæ indicaret, per cœtus epulantium circumducitur.* Epistola Lugdunensium, de Attalo Martyre: Περιαχθεὶς κύκλῳ τοῦ ἀμφιθεάτρου, πίνακος αὐτὸν προάγοντος, ἐν ᾧ ἐγέγραπτο ῥωμαϊστὶ, Οὗτός ἐστιν Ἄτταλος ὁ χριστιανός: *Circumactus per amphitheatrum, tabellâ ipsum præeunte, in quâ Latinè scriptum, Hic est Attalus Christianus.* Sed & appendi, aut apponi damnatis solet. Suetonius Domitiano: *Patrem familiás detractum è spectaculis in arenam canibus obiecit cum hoc titulo, Impiè locutus parmularius.* Quintilianus ostendit Gladiatores quoque sic productos: *Quidam vt patrem sepeliret, auctorauit se. Die muneris productus sub titulo caussæ, rudem populo postulante accepit.* Sed facit propriè ad Crucem Dionis locus, de seruo, quem dominus agi in crucem, idque per forum iussit: μετὰ γραμμάτων τὴν αἰτίαν τῆς θανατώσεως δηλούντων: *Cum litteris* (siue Titulo) *quæ caussam mortis aperirent.* Sæpe etiam neglecto aut spreto titulo contenti Superdictione fuerunt, id est vt Præconis præeuntis voce populo id nuntiaretur: de quo more alij, & ego aliàs.

Damnatis anteferri solitus:

Vel iis apponi.

Loco eius, sæpe vox præconis.

Lib. IX. cap. XII.

Cap. XXXVIII.

Apud Euseb. lib. V. cap. I.

Cap. X.

Declam. CCCII.

Lib. LIV.

CAP. XII.

Post fixionem, quomodo mortui in cruce? languore, aut fame. Vitalitas quorumdam.

Mors varia in Cruce, sed ferè lenta.

BENE iam & fideliter fiximus: quid post fixionem? hæc tria, *Mors, Corruptio, Custodia.* Mors, lenta, molesta, & vel à stillante paulatim sanguine, vel à fame. Quid si etiam ab auium ferarumque laniatu? videbimus, & singillatim diducemus. De sanguine quem demittebant fixi, clarum est, nec testimonij eget: & tum eâ caussâ, tum ex acri verberatione quæ præiuerat, credo inualidiores multos obiisse.

Lib. VIII. cap. VIII.

At de fame, Eusebius vbi Martyres narrat crucifixos in Ægypto: Τηρούμενοί τε ζῶντες, εἰσότε καὶ ἐπ' αὐτῶν ἰκρίων λιμῷ διαφθαρεῖεν: *& seruati sunt viui, donec in ipsis patibulis fame morerentur.*

Plusculos dies quidam vixêre.

Itaque legas quosdam diu in crucibus vixisse, vt ingenitum scilicet robur erat, aut vires.

Martyr. XXX. Nouemb.

Beatus Andreas *in cruce suspensus, in eâ populum docens,* (ô athletam Deo dignum!) *biduo superuixit.*

Martyr. V. Septemb.

Victorinus sub Neruâ, *iussus suspendi capite deorsum, ita per triduum vixit.* Quod sanè miror in schemate illo minimè apto ad longam vitam.

Martyr. III. Maij.

Loquentes & sermocinantes.

Magis etiam istud: quòd *Timotheus & Maura in Cruce nouem diebus viui pendentes, ac se ipsos in fide corroborantes, martyrium consumpserunt.* Vnde hæc vis aut vitalitas, nisi à vitæ ipso fonte? Quàquam & alij quidā animosè egisse in extremissimis istis rebus legantur.

Lib. XXII.

velut Bomilcar ille apud Iustinum: *qui patibulo suffixus in foro medio, magno animo crudelitatem ciuium tulit: adeò vt de summâ Cruce, veluti de tribunali, in Pœnorum scelera concionaretur.*

Alij illudentes.

De vit. bea. cap XIX.

Quidam etiam petulanter: vt proteruuli apud Senecam, *qui ex patibulo spectatores suos conspuunt.* Atque etiam adnotaui, quosdam miseratione Principis, aut Magistratuum è Cruce ablatos, pòst vixisse. Iosephus in vitâ suâ recitat: *Redibam,* inquit, *è vico quodam, & vidi multos ex hostibus* (Iudæis) *crucifixos: & tres ex iis adagnoscens, cum quibus antè mihi consuetudo, valdè in animo dolui, & cum lacrimis progressus, dixi Tito. Ille autem statim depositos eos mandat diligentissimè curari, atque ex iis duo inter ipsam curam obierunt, tertius superuixit.*

CAP. XIII.

Quosdam à volucribus, aut feris etiam viuos laceratos, & plerosque omnes mortuos. interdum & lanceis interfectos.

Ab auibus laniati. AT de laniatu etiam addidi, & caussam illam quoque feci mortis. Haud temerè. quia sic ligati, & cùm se non commouerent, dati reuera *ἑλώρια, vt cum poëtâ dicam, κυνέσσιν οἰωνοῖσί τε πᾶσι. Atque id etiam viui. Prudentius:

*canibus laniena Atque auibus cunctis.

—— *Crux illum tollat in auras,*
Viuentesque oculos offerat alitibus. Περὶ στεφ. Hym. XI.

Horatio lux, Horatius aspexit:

Non hominem occidi. non pasces in cruce coruos. Lib. I. epist. XVI.

quia sicarij scilicet & homicidæ dari solent in crucem. Item *Iuuenali,* Iuuenalis:

Vultur iumento, & canibus, crucibusque relictis
Ad fœtus properat, partemque cadaueris affert.

Quin reperio in sententiâ iudiciali quoque id aliquando expressum. Actis Martyrum: *Claudius, Asterius, Neon, cruci affigantur, & corpora eorum auibus laceranda relinquantur.* Itaque *Apuleio.* Apuleius proprium hunc refert *Patibuli cruciatum, cùm canes & vultures intima protrahunt viscera.* Lib. VI. De Asin. in fine. Addit autem & *Canes*: & discas licet cruces non semper fuisse per-altas. Quomodo enim, si canes attingerent, atque etiam lupi? Nam & hos *Opinio de Catulliano Epigrammatio.* Catullus addit in Epigrammatio, quod mihi quidem non nisi circumlocutio videtur cruciariæ huius mortis.

Si Comini arbitrio populi, tua cana senectus
Spurcata impuris moribus, intereat:
Non equidem dubito, quin primùm inimica bonorum
Lingua exsecta auido sit data vulturio:
Effossos oculos voret atro gutture coruus,
Intestina canes, cetera membra lupi.

Lanceis transfixi quidam. Istæ mortes. nisi quod interdum lanceis etiam transuerberatos lego, an ad accelerandum fatum, an explorandum? Illud fuit in Marcelliano & Marco: *quibus ad stipitem ligatis in pedibus eorum affixi sunt claui; cumque transisset vnus dies & nox, iussit ambos* (Fabianus iudex) *lanceis per latera verberari.* Martyr. XVIII. Iunij.

At istud

At istud in nostro Domino; cui miles iam mortuo lanceâ latus aperuit, scilicet periculum an bonâ fide obiisset.

CAP. XIV.

Crurifragium à Cruce remotum. Quid fuerit, in quos receptum, & quomodo?

NON autem & crura iis fracta, inquies, atque ita interempti? Vulgò inualuit hæc opinio, sed vulgò. Qui *Crura non iis fracta.* penetrant & examinant, vident disparata hæc supplicia & seorsim fuisse. Induxit vulgum, quòd in sacrâ historiâ latronibus duobus crura fracta leguntur. Atque sciant pro moribus *Nisi fortè in Iudæâ.* Iudæorum id fuisse: atque illic fortasse tantùm. Lactantius monuit (Lib. IV. cap. XXVI.): *Suffixus itaque Christus cùm spiritum deposuisset, necessarium carnifices non putauerunt ossa eius suffringere, sicut eorum mos ferebat.* Ait cautè *eorum mos*: nempe Iudæorum. Et *Cur ibi?* cur hoc Iudæi? ne fraus legi fieret, quæ iusserat ad Solem occasum suspendiosos deponi. At deponi nisi mortui non debebant: diutius autem plerique viuebant: ergo hac aut aliâ viâ mors festinanda. Aliâ etiam dico viâ: nec crediderim fuisse hanc solam. Lex quam tango, est in Deuteronomio, & vertit sic doctor Afer (Tertull. Aduers. Iud. cap. X.): *Si autem fuerit in aliquo delicto, ita vt iudicium mortis sit, & morietur, & suspendetis eum in ligno, sed & sepulturâ sepelietis eum ipsâ die.* Ergo crurifragium propriè nihil ad Crucem: tamen quia se ingerit, & vile, atque item sæuum est iuxta crucem, breuiter de eo dicam. *De Crurifragio.* Vox ipsa proba & vetus. Glosсæ priscæ: *Crurifragium*, σκελοκοπία. atque alibi *Crurifrangium* rectè etiam scribunt. Nam *Tago & Tango*, & *Frago & Frango*, dixerunt: sed prior scilicet scriptio magis pro archaismo. Diuisit elegantiæ gratiâ Apuleius (Lib. IX. de Asin.): *Vxor diras in eum deuotiones deprecata, & crurum eius fragium abominata.* vbi *adominata* pro vero magis & pro sensu. Ipsa res antiqua, & iam Plauti, & antè æuo, passim Crurifragium minati *Olim in vsu.* seruis. In eius Asinariâ (Asinar.):

> —— *Crura hercle offringentur,*
> *Age impudice, nisi istum percies.*

Et credam, vt crucem ipsam, peculiare fuisse seruis. Se- *Ferè in seruos.*

 neca:

neca: *Magnam rem sine dubio fecerimus, si seruulum infelicem* De Ira III
in ergastulum miserimus. Quid properamus verberare statim, cru- cap. XXXII.
ra protinus frangere? Suetonius Augusto: *Thallo à manu, quòd* Cap. LXVII
pro epistolà proditâ denarios quingenos accepisset, crura effregit.
Idem in Tiberio: *Vtrique mox* (ministro cuipiam, & tibici- Cap. XLIV.
ni) *quod mutuò flagitium exprobrassent, crura fregisse.* Ergo in
seruis: sed ita, vt liberi non immunes. siue in crimine, siue
Interdum & liberos. potiùs per sæuitiam vindicantis. Ita M. Mario Gratidiano Sen. de Ira III cap.
Cornelius Sulla *perfringi crura, erui oculos, amputari manus ius-* XVIII.
sit. Et Spendiani rebelles in Africâ, cùm Pœnorum optima- Polyb. I.
tes cepissent, Κολοβώσαντες, καὶ συντρίψαντες τὰ σκέλη, ἔτι ζῶντας ἔρρι-
ψαν εἴς τινα τάφρον: *admutilantes, & crura conterentes, adhuc vi-*
Martyres sic occisi. *uos proiecerunt in foueam aliquam.* Et in Martyres nostros plu-
rifariam sic sæuitum. Eusebius de his quæ in Arabiâ aut
Cappadociâ: τῶν Μαρτύρων ποτὲ πελέκεσιν ἀναιρουμένων, ποτὲ δὲ τὰ σκέλη Lib. VIII.
κατεαγνυμένων: *Martyribus aliâs securibus interfectis, aliâs Cruri-* cap. XII.
fragio punitis. Martyrologium memorat *Hadrianum Nicome-* IV. Martij.
diæ, cum aliis vigintitribus, omnes sub Diocletiano martyrium cru-
rifragio consummasse. Idem de pluribus, atque innominatis:
Ratio frangēdi crura. *Commemoratio SS. Martyrum, qui in persecutione Maximini fra-* XXIII. Maij.
ctis cruribus necati sunt. Et sæpiùs. Modus huius supplicij, vt
incus cum malleo, vel vecte ferreo inferretur, ac tibias in-
cudi imponerent, validis ictibus sic frangendas. Colliges
ex Actis Martyrum priscis, quæ Surius vulgauit. Subla- Tom. V. die VIII. Sept.
tum hoc supplicium à Constantino Victor asseuerat, de quo
in * loco. * Lib. III. cap. XIV.

Cap. XV.

Corrumpi in cruce passi sunt, & nefas sepelire.

CORRVPTIO iam post Mortem. Quam sic intellego,
quòd nec mortuos deponerent, sed tabo illic passi
Corrupti in Crucibus. sunt diffluere, & à Sole ac pluuiâ corrumpi. Valerius im-
pressè hoc narrat de Polycrate, qui ab Orœte cruci affixus:
E quâ, inquit, *putres eius artus, & tabido cruore manantia mem-* Lib. VI. cap. IX.
bra, atque illam læuam, cui Neptunus annulum manu piscatoris re-
stituerat, situ marcidam, Samos lætis oculis aspexit. De quo ipso
Afer

Afer noster, vt solet, succinctè: *Polycrati Samio filia Crucem prospicit de Solis vnguine & lauacro Iouis.* Tangit historiam, & somnium quod in Herodoto, & tu ab eo pete. Sed hæc mens somnij, sublimem in cruce madidandum à Ioue cùm plueret, à Sole vngendum cùm is calidus è nudo corpore saniem eliceret adipemque. Hanc in cruce putrefactionem intellexit Theodorus Cyrenæus, cùm Tyranno minanti eam respondit: *Suâ nihil interesse, humi, an sublimi putresceret.* Neque aliam Artemidorus, cùm malum diuitibus ominatur à somniatâ cruce: τὰς γὰρ σάρκας ἀπολλύουσιν οἱ σταυρωθέντες: *Carnes enim amittunt qui in cruce fixi.* Ita inquam, amittunt: siue tempore & defluxu: siue & laniena volucrum ferarumque, de quâ dixi.

Tertull. de Animâ. — Lib. III. — *Tertullianus explicatus.* — Apud Cic. & Valer. — Lib. II. cap. LVIII. — *Et Artemidorus.*

CAP. XVI.

Custodia & miles ad Crucem, ne quis detraheret.

ITAQVE hoc fine asseruati in Cruce, & deponi rarum omnino fuit. Nisi quod Philo tamen notat, *receptum moribus fuisse in Natali Imperatoris, aut simili die festo quosdam è crucibus deponi, & permitti ad sepulturam: at Flaccum contrà, nouos etiam tum iis affixisse.* Ne quis autem deponeret, miles & custodia assêdit. Petronius: *Miles cruces asseruabat, nequis corpora ad sepulturam detraheret.* Plutarchus in Cleomene: Ὀλίγαις δὲ ὕστερον ἡμέραις οἱ τὸ σῶμα τοῦ Κλεομένους ἀνεσταυρωμένον φυλάττοντες, εἶδον εὐμεγέθη δράκοντα τῇ κεφαλῇ περιπεπλεγμένον, καὶ ἀποκρύπτοντα τὸ πρόσωπον, ὥστε μηδὲν ὄρνεον ἐφίπτασθαι σαρκοφάγον: *Paucis pòst diebus, ij qui Cleomenis cruci affixum corpus custodiebant, viderunt magnum serpentem capiti eius circumplexum, & faciem velantem tegentemque, ne qua carniuora auis attingeret.* Vbi vtrumque habes, & custodiri solitos mortuos; & aues faciem in primis inuolasse. Possis ad hanc custodiam illud Euangelistæ referre: Ἔχετε κουστωδίαν, ἀπάγετε: *Habetis custodiam, abite.* Quæ Pilati vox fuit ad Iudæos petentes asseruari monumentum. Videtur autem intelligere custodiam, quæ paullò antè ad crucem. nisi quis malit, *Habete custodiam*; quasi ab imperante, & indignanter dante. Vox enim Græca in vtrumuis valet.

Contra Flacc. — *Rarò ablati è cruce.* — In Satyr. — *Custodes inibi.* — Matth. XXVII. — *Ambiguus intellectus in Euangelistâ.*

IVSTI

IVSTI LIPSI DE CRVCE LIBER III.

CAP. I.

Transitio ad Rarum figendi Modum. Furca diuisa, & hîc de Ignominiosâ dictum.

ABVNDE, quæ ad *Vulgarem* crucifigendi modum, diximus: *Rarus* superest, quem ipsum pari curâ imus expunctum. Eum suprà descripsimus (& vox præfert) *sepositum, & minùs in assiduo vsu.* Sepositum *æuo*, Inusitatum vel *Schemate* vel *Fine*. De his tribus ordine & partitè dicam (iuuat in his talibus) & in lucem fortasse protraham, quæ vsque adhuc parum claro oculo conspecta. Æuo seposita *Furca* est: olim quidem in creberrimo vsu, sed quæ paulatim desiit atque aboleuit. Mentio crebra non in historiis solùm, sed Comœdiis priscis: mentio tamen magis, quàm explicatio. ego hîc faciam, & pro copiâ ingenij dabo in splendorem. Vt possim, duplicem illam facio, *Veterem* & *Nouam*. Priorem, quæ priscis Romanis (non enim apud alias gentes legi) vsitata: atque hanc iterùm duplicem. *Ignominiosam* & *Pœnalem*. Illa est, *quâ collo impositâ serui circumduci solent ob culpam aliquam, ostentui & ad irrisum.* Isidorus: *Furcifer dicebatur olim, qui ob leue delictum cogebatur à dominis, ignominiæ magis quàm supplicij caußâ, furcam circa vrbem ferre, prædicans peccatum suum, & monens ceteros ne quid simile peccarent.* Plutarchus in Coriolano, *Humanè habitos seruos à priscis dominis* notat. & addit: ἦν δὲ μεγάλη κόλασις οἰκέτου πλημμελήσαντος, εἰ ξύλον ἁμάξης ᾧ τὸν ῥυμὸν ὑπερείδουσιν ἀράμενος, διεξέλθοι παρὰ τὴν γειτνίασιν. ὁ γὰρ τοῦτο παθὼν καὶ ὀφθεὶς, οὐκέτι πίστιν εἶχεν, ἐκαλεῖτο δὲ Φουρκίφερ: *Erat autem magna castigatio serui delinquentis, si* *lignum*

Quid rarus modus? Is diuisus.

Furca duplex.

Iterùm duplex. Ignominiosa.

Lib. x. Orig.

lignum currus, quo temonem sustentant, tollens & ferens exiret circa viciniam. Id enim passus, & sic conspectus, non vltrà fidem habebat, & vocabatur Furcifer. Talia idem in Quæstionibus Romanis. Et Glossæ veteres: *Furcifer*, σταυροκόμιστος, δικρανοφόρος. οἱ πταίοντες ἀντὶ τιμωρίας δίκρανον ἐν τοῖς τραχήλοις ἔχοντες περιεκόμιζον, διὰ τῆς πόλεως περιαγόμενοι: *qui patibulum fert, qui furcam. Qui peccauerant, pro pœnâ furcam in collo habẽtes circuibant, per vrbem vndique ducti.* Atque hęc illa prima est, ab ipsâ re & fine *Ignominiosa* à me dicta: quę origo aut exemplar tamen *Pœnalis*.

CAP. II.

De Furcâ Pœnali, & cæsos sub eâ ad mortem.

EA est, *quâ item collo impositâ circumducti, sed cum verberibus & pœnæ caussâ.* Atque adeò mors plerumque huic consequa: siue sub ipsâ Furcâ ad necem cæsis, siue cum eâ in crucem latis. Seorsim vtrumque explicabo, & firmabo. *Sub furcâ cædi.*

Neron. cap. XLIX. Sub eâ ad mortem cæsi: ex Suetonio, *qui pœnam more maiorum* interpretatur, *nudi hominis ceruicem inseri furcæ, corpus virgis ad necem cædi.* *Ad mortẽ.* In Nerone. Atque idem etiam Victor: *Senatus sententiâ constitutum, vt, more maiorum, collo in furcam coniecto, virgis ad necem cæderetur.* Ac reperio exempla etiam in historiâ, etsi haud crebra. Liuius *incestum cum Vestale sic punitum *Vide Festum in Probrum.* Lib. XXII. ostendit: *L. Cantilius scriba Pontificum, quos nunc minores Pontifices appellant, qui cum Floroniâ stuprum fecerat, à Pontifice Max. eousque virgis in Comitio cæsus, vt inter verbera exspiraret.* Lib. IX. Antiq. Dionysius in culpâ simili, & de iis qui Vrbiniam stuprarãt: τῶν δὲ διαπραξαμένων τὴν ἀνοσίαν φθοράν, ὁ μὲν ἕτερος ἑαυτὸν διεχειρίσατο, τὸν δὲ ἕτερον οἱ τῶν ἱερῶν ἐπίσκοποι συλλαβόντες, ἐν ἀγορᾷ μάστιξιν αἰκισάμενοι, καθάπερ ἀνδράποδον, ἀπέκτειναν: *Ex iis autem qui illicitam corruptionem patrauerant, alter seipsum interemit, alterum ij qui sacris præerant* (ij sunt Pontifices) *comprehendentes, in foro flagris secantes, tamquam mancipium, interemerunt.* Nam etsi neuter furcæ hîc mentionem faciat, tamen cum verberibus ad necem datos denarrent, probabile id ita ritu prisco factum: hoc magis, quòd Dionysius quasi indicans addidit, καθάπερ ἀνδράποδον, *seruilem in modum.* Quod autem

autem liberi etiam sub furcâ interdum cæsi, exemplum in Epitomâ Liuij clarum, de C. Matieno: qui *accusatus apud Tribunos quòd exercitum in Hispaniâ deseruisset, damnatusque, sub furcâ diu virgis cæsus, & sestertio nummo væniit.* Nam etsi ille non ad veram mortem cæsus, tamen ad ciuilem, & libertatem ciuitatemque pariter amisit. Atque ideò dixi *plerumque* mortem consequam: cùm & in Plauto legam:

Non ad mortem.

Lib. LV.

Et ob eam rem in carcerem ted esse compactum scio,
Et postquam es emissus, cæsum virgis sub furcâ scio.

Menæch.

Quæ obiiciuntur seni viuo etiam & videnti.

CAP. III.

Ligatos ad Furcam in crucem solere tolli, Furcam & patibulum videri eadem, aut haud longè dissita.

SED cum Furcâ in crucem latos etiam dixi: quod rei nostræ facit, atque id tale fuit. Ligati ad Furcam, & sub eâ cæsi, per viam ducebantur; fixi deinde ad eam, tollebantur in crucem. Firmamus veterum scriptis. Arnobius: *Seruum pessimè meritum per Circi aream mediam traduxisse cæsum virgis, &, ex more, multasse pòst patibuli pœnâ.* Ita legimus, non *pœnam*. Et quod ait, *ex more*, huic rei seligimus: quasi receptum videlicet & tralaticium post cæsionem hanc, suspendi. Nam etsi Arnobius non expressit sub Furcâ cæsum: tamen ita fuit, & in ipsâ hac narratiunculâ alij omnes cõsensu produnt. Liuius: *Seruum quidam paterfamiliâs nondum commisso spectaculo, sub Furcâ cæsum, medio egerat Circo.* Cicero: *Seruus per Circum, cùm virgis cæderetur, Furcam ferens ductus est.* Valerius: *Cùm seruum suum verberibus multatum sub Furcâ, ad supplicium egisset.* Denique Lactantius, qui & Patrisfamiliæ nomen expressit: *Antonius Maximus* (potiùs *Autronius*, ex Macrobio) *diuerberatum seruum sub Furcâ, medio Circo ad supplicium egerat.* Ergo sub Furcâ ad supplicium acti: sed nunquid in eâ appensi? Ita. quia hæc Furca non aliud quàm Patibulum fuit. Certa auctoritas Macrobij: qui de illo ipso facto. *Autronius*, inquit, *Maximus quidam seruum suum verberatum*

Cum Furcâ appensi.

Arnobius obiter correctus.

Furca & patibulum eadem.

Lib. VII. aduers. Gent.

Lib. II.

De Diuinat. I.

Lib. I. cap. VII.

Lib. II. cap. VIII.

Lib. I. Saturn. cap. X.

ratum, patibuloque constrictum, per Circum egit. Quid hoc est, *patibulo constrictum*, nisi quod alij omnes *Furcam* dixerunt, & Liuius de Horatio, *sub Furcâ vinctum*? Nam ita res fuit. Alligari brachia manusque ad hanc furcam solent: atque
Mostell. ita circumduci, mox in eâ attolli. In Plauto legis, *Dispessis* *Plautinis locis facta lux.*
In patibul. *manibus patibulum habere.* item: *ire patibulatum per vias.* Et quod Nonius ex eo citat: *Patibulum ferre per vrbem, deinde affigi cruci.* Nota verba & seriem: *Ferre*, deinde *Affigi*. Quę ipsa in Licinij historici fragmento apud eundem Nonium: *Ad patibulos* (ita mutato genere, pro *patibula*) *deligantur, & circumferuntur, cruci defiguntur.* Clarè omnia. Habes, vt in Macrobio, ligari constringique ad patibulum; habes, circumferre; habes defigi. *Circumferre* inquam. nam quod vulgò est *circumferuntur*, vereor vt rectum sit. quia non profe- *Correctus Licinius Macer.*
ctò circumlati, sed ipsi pedibus suis ibant: nisi tamen capias quasi circumductos. Sed ego malim, *circumferunt* reponi. vt sit ligatos ad patibula, ea ipsa circumtulisse. Ita Plau-
Casinâ. tus: *Tu quidem hodie canem & furcam feras.* Nam ibi Furcam, quod patibulum aliàs, dixit. sicut & hîc: *Cum furcâ in vrbem, tanquam Carbonarium.* Atqui docendum etiam est, inquies, in eâ appensos: Nónne res clamat? Si enim Furca idem *In ipsâ furcâ appensi.*
quod patibulum: quid ambigas? Constat certè in patibulo suspensos. Sed firmo & testibus. Festus: *Furcillæ siue Furcilla, quibus homines suspendebant.* Cedò de quibus aliis hoc accipies? Plinius: *Supplicia annua canes pendunt, inter ædem Iuuentutis & Summani, furcâ sambuceâ, arbore fixi.* Vix est vt aliter intelligas, quàm in furcâ ad arborem fixos. At clarissimè
Lib. VI. Mathes. cap. XXXI. iam Firmicus: *Seuerâ animaduertentis sententiâ patibulo suffixus, in crucem crudeliter erigetur.* En, primò patibulo suffigitur, deinde tollitur in crucem. Atque hinc illa phrasis, *Patibulo crucis affigi*: quia patibulum scilicet, hoc sensu, pars crucis. Distinguit & Tacitus: *Patibula, ignes, cruces.* & quod *Patibulum propriè à Cruce diuersum.*
patens hæc transuersaque pars sic dicta, Seneca indicat: *Alij brachia patibulo explicuerunt.* sicut inferior defixusque stipes, *Crux* propriè dictus.

CAP. IV.

Quæ forma Furcæ fuerit, obſcurè traditum in veterum ſcriptis.

Quid Furca quæſitũ?

SED qualis hæc ſuſpenſio, & quâ verâ germanaque facie ipſa Furca; vt ingenuè dicam, hæreo, & velut inter Solem & Orcum erro. Video, non video; probo, improbo; & planè quod Græci dicunt, τὴν γνώμην ταλαντεύω. Suidas Furcam ſic deſcribit: Φοῦρκα παρὰ ῥωμαίοις ξύλον δίδυμον: *Furca Romanis eſt lignum duplex ſiue geminum.* Plutarchus paullò magis videtur aperire: διπλοῦν ξύλον ὃ ταῖς ἁμάξαις ὑφιστᾶσιν: *duplex lignum quod curribus ſubiiciunt.* Tamen hoc ipſum ſatis γενικῶς & ἀορίστως. itaque diſtinctiùs alibi: ξύλον ἁμάξης ᾧ τὸν ῥυμὸν ὑπερείδουσι: *lignum currus, quo temonem ſuſtentant.* Atque addit: ὃ γὰρ ἕλληνες ὑποστάτην καὶ στήριγμα, τοῦτο ῥωμαῖοι φοῦρκαν ὀνομάζουσι: *quod enim Græci Hypoſtaten & Sterigma* (ſuffulcimentum & ſuſtentaculum) *id Romani appellant Furcam.* Benè & clarè pro ſuis Græcis: nos an ſcitiores? In Heſychio hoc ſaltem reperio: στήριγγας (idem quod στηρίγματα) *dici à quibuſdam*, τὸ δικρανοῦν ὅπερ ὑποτιθέασι τῷ τῆς ἁμάξης ζυγῷ: *illud biceps aut furcatum, quod ſubiiciunt currus iugo.* Iuuat, an moratur? iſtud potiùs, quoniam Ζυγὸν ſcribit ſiue *Iugum*, quod Plutarchus *Temonem* & ῥυμόν. Vtri accedimus? Plutarcho magis, nec video quid Iugo fulciendo ſubieceris, quod dependet & fertur collo boum. Ergo, me quidem arbitro, Heſychius, in vicinis voculis, ſic corrigatur. Atque ex iſtis rem factam habeamus, ſi nota veterum curruum membra. Opinamur tamen ſimilia noſtris fuiſſe, & Dionyſium etiam audiamus. In eo, vbi pœnam deſcribit ſerui illius Autronij Maximi (de quo pluſcula ſuprà) hęc lego: Ἀνὴρ ῥωμαῖος οὐκ ἀφανὴς θεράποντα ἴδιον ἐπὶ τιμωρίᾳ θανάτου παραδοὺς τοῖς ὁμοδούλοις ἄγειν, ἵνα δὴ περιφανὴς ἡ τιμωρία τοῦ ἀνθρώπου γένηται, δι' ἀγορᾶς αὐτὸν μαστιγούμενον ἐκέλευσεν ἕλκειν, καὶ εἴ τις ἄλλος ἦν τῆς πόλεως τόπος ἐπιφανής. οἱ δὲ ἄγοντες τὸν θεράποντα ἐπὶ τὴν τιμωρίαν, τὰς χεῖρας ἀποτείναντες ἀμφοτέρας, καὶ ξύλῳ προσδήσαντες περὶ τὰ στέρνα τε καὶ τοὺς ὤμους, καὶ μέχρι τῶν καρπῶν διήκοντι, παρηκολούθουν ξαίνοντες μάστιξι γυμνὸν ὄντα: *Vir Romanus haud ignobilis, ſeruum ſuum ad mortis ſupplicium tradens conſeruis aliis ducendũ, vt conſpicua & illuſtris pœna homi-*

Plutarchi deſignatio. — In Cauſſis.

In Coriolano.

Dubitatũ de Heſychij loco.

Fortaſſis emendandus.

Dionyſij verba de Furcâ. — Lib. VII. Antiq.

hominis eius fieret, per forum verberibus affectum trahere ipsos iussit, & si quis alius in vrbe locus celebris. Qui autem ducebant eum ad pœnam, manus eius ambas extendentes, & ad lignum alligantes, quod circa pectus & humeros ad manuum volam pertingeret, sequebantur flagris cædentes sic nudum. Iam Plautus imagine etiam videtur voluisse expressam: *Plauti comparatio.*

Casinâ.

—— ego remittam ad te virum
Cum furcâ in vrbem, tamquam carbonarium.

CAP. V.

Ex iis tres sententiæ erutæ, & singulæ explicatæ. Tertiam πιθανωτάτην videri.

HÆC sunt quæ apud veteres quidem legerim rei huic illustrandæ. Nos ex iis sententias, an somnia nostra? proponemus: impetrabili tamen veniâ, sicubi in antiquitatis illis tenebris subsistemus, aut labemur. Sententias, dixi. nam tria sunt quæ ex descriptiunculis elicio iam dictis. *Opiniones tres de Furcâ.* Primùm, Furcam potuisse esse facie quâ nostrum hodie Patibulum: atque idipsum reliquias & exemplar esse à pœnâ priscâ. *Prima.* Ait Plutarchus, *currui aut temoni subiectum fuisse.* quid olim, nescio: tale aliquid in nostris curribus supra ipsum axem. Ait Dionysius, *per humeros, per pectus iisse:* hoc in isto, si collo imponas. Obstat tamen huic, quod disertè aiunt ξύλον διπλοῦν, δικροῦν, δίδυμον. *lignum duplex, biceps, geminum.* Nam certè hoc triplex lignum est: etsi ista quoque forma Furca olim dicta. Sententia altera, Lignum fuisse geminum, quod à tergo per humeros, & ante per pectus, hominem medium includeret; atque ita rectum ad expansas vtrasque manus iret. *Secunda.* Forma, quam Dionysius ingerere videtur & suadere. Quid tamen hîc simile Furcæ? quomodo in vtroque isto ligno homo suspensus? Nam anterius illud incõmodauerit, imò ad guttur stangularit. Sed nec in curribus quid simile, scio. Sententia tertia. Furcam, veram esse furcam: quam * hodieque dicimus, & quam Varro indicat, vbi Vallum ἐτυμολογεῖ: *quòd singula ibi extrema* *Tertia: atque ea firmata.*

* Etiam Belgæ, *Vorcam*, à Latino.

IV. De L.L.

 bacilla

bacilla furcillata figuram habeant litteræ v. Pro hac ſententiâ multa ſunt. Primùm quòd *Furca* δίκρανος, in bonis priſciſque Gloſſis. item *Furcifer*, δικρανοφόρος. Atqui δικράνους Heſychius deſcribit τὰς ἀπὸ μιᾶς ἀρχῆς ἐπὶ δύο ἐκνευούσας, οἷον δύο τέλη ἐχούσας: *eas quæ ab vno initio & capite in duo deſinunt, tamquam duos fines habentes.* Eſt planè figura Varroniana, & litteræ iam dictæ. Quid, quod in curribus hodie, quà Temo cum axe coit, Furca eſt ſuſtentando illi aut fulciendo? Quâ mente in Sidonio, de Baccho:

Vite capiſtratas cogebat ad eſſeda tigres,
Intrabat duplicem quà temo racemifer arcum.

Denique cum deſcriptione Dionyſij mihi conuenire videtur examuſſim. Da Furcam iſtam paulatim diuaricantem; ab humeris per pectus, & inde manus veniat; eſt illud ipſum lignum quod deſcripſit. Iam Plauti Carbonarium, quò niſi huc referas? Ecce qui lignarios faſces aut carbonum ſaccellos hodieque ferunt, furcam iungunt. cuius caput cum exſtantiâ aliquâ bacillorum à tergo eſt; longiores duo fines diuerſi per pectus deſcendunt, & manu vtrâque (quaſi ad contranixum) ſuſtentantur. Atqui, inquies, manus hîc non in alto expanſæ. Fateor non in alto, expanſæ tamen: & cùm funibus traherentur, ligatis ad extremas manus, etiam protendebantur tollebanturque. Quin alius locus Plauti eſt, qui videatur ab hac modeſtâ expanſione, ſi attendis. Nam in Milite, ſeruus quiſpiam in oſtio ſtabat, mulierculá redituram exſpectans, & ne qua elaberetur. Ad eum ſeruus alter:

Iniectio remota.

Credo ego iſtoc tibi exemplo eundum eſſe actutum extra portam,
Diſpeſſis manibus, patibulum cùm habebis.

Benè eſt, inquit. forma & ſtatus in te, qui mox erit; cùm herus alligatum te patibulo per vrbem ducet. Atquin ſtetiſſe ego eum opinor, manibus ante ſe proiectis & leuiter diductis, habitu quo ſolent captantes & apprehenſuri.

CAP. VI.

Ratio suspendendi per singulas illas formas exposita, atque etiam oculis proposita.

TRES sententias super Furcæ formâ habes: tu elige: etsi nos ad vltimam vides proclinatos. Quomodo autem nunc Suspensio? Pro formis distinguenda est. Si prima placet, res facilis. in trunco absciso, in paxillo infixo, imò in fissurâ supernè factâ, potuit firmiter appendi. Imaginem (oculorum enim magis res quàm verborum est) infrà habes. Si altera, tùm sic censeo, ductos quidem cum duplici ligno ad Crucem, sed non cum vtroque in eam actos. Quod ante pectus, depositum putem: manus fixas in altero, atque id ipsum in trunco, paxillo, fissurâ (vt priùs) firmatum. Imaginem vide. Nec absurda aut vero nimis extranea sententia est. cùm & Patibulum reperiam singularem eiusmodi rectumque stipitem dictum. Nonius ex Titinio citat:

In primâ Furcâ appensio.

In secundâ.

Patibulum vnus stipes etiam.

*Malim, præterhac, vt posthac, antehac.

—— *si quisquam hodie* præter hanc*
Posticum nostrum pepulerit, patibulodhoc
Ei caput defringam. In Patibulum.

Et interpretatur *Seram, quâ ostia occluduntur, quò hac remotâ valuæ pateant.* Credo eum ex ipso argumento fabulæ sic proferre, & quòd ianitor aliquis atque ostij custos hæc dicat. Certè quidem Sera est lignum transuersum quod ostiis opponi solet, in postem vtrimque immissum. Hodie quoque vsus. Itaque Glossæ: *Sera*, μοχλὸς θύρας. Et Poëta aliquis

Furcæ species. —— *excute poste seram.* Ouid in Amor. Atque ego ampliùs arbitror. etiamsi olim Furca aliâ facie fuerit: tamen commodi caussâ, & quia pronior faciliorque hæc appensio, successisse singulare hoc rectumque lignum, & id tulisse in humeris, manibus inibi reuinctis, in eoque mox figendis. In tertiam appensio. At si tertia sententia sedeat, facilis suspensio. siue in ipsâ Furcâ defixâ in terram simpliciter; siue cum eâ in altiorem arborem aut lignum sint sublati. Figuræ videantur.

CAP.

CAP. VII.

De nouâ Furcâ, quæ nostrum Patibulum. Tribonianum substituisse passim in Legum libris.

DE veteri Furcâ, sic censemus, cum lege resipiendi & resiliendi, si quis meliora. Mutare in his talibus non mihi probrum. *Noua* sequitur quam dixi, quia inferioris æui inuentũ. Ea est *instrumentum è ligno triplici, formâ Iugi veteris, cui appensos homines laqueo strangulamus.* Hodie quoque vsum & speciem hanc habet in plerâque Europâ. Non & priscis cognita? non arbitramur. Pœna quidem laquei Homero expressa, qui facit impudicas ancillas ab Vlysse sic puniri. atque idem infamem καὶ μὴ καθαρὸν θάνατον (ita loquitur) *& impuram mortem* ostendit: vti & Plinius, qui *præposteram* dixit. quia *spiritus intercluditur, cui exitus quærebatur.* Sed à Græcis vsurpatam vix reperias: nec à Romanis quidem in publico. etsi ij, in carcere, damnatis gulam* laqueo frangebant. Credo cœpisse, cùm crux desiit; & vicariam illi factam. Isidori quidem æuo nomen hoc & vsum habuit. *Patibulum vulgò*, inquit, *Furca dicitur* (ita nunc quoque in Hispaniâ, vbi ille scripsit) *quasi ferens caput. Suspensum enim & strangulatum hæc exanimat.* In libris legum, quas Tribonianus atq; eius adiuuæ collegerunt, satis frequens hoc nomen: &, vt opinor, significatione nouitiâ: quia sublato Crucis supplicio, quídni etiam Furca vetus? Itaque ipsos Iurisconsultos vsurpasse, non habet fidem aqud* iuris & moris antiqui peritos. qui verè notant, substitutum id pro Cruce: caussâ apertâ & liquidâ, quia Constãtinus lege latâ sustulerat Crucem. Ergo ipsi quoque, qui leges collectum ibant in æui illius & sequentis vsum. Exempla plura sunt, & notata aliis: quædam etiam vbi inconspectio. vt in isto Callistrati, de Pœnis: *Famosos latrones furcâ figendos placuit.* Inconspectè, inquã, imò ineptè. Quid? ad Furcam nouam homines figuntur? certum est astringi. Sed fuerat *Cruci figendos*: mouerunt alterũ, altero retento, quod non debebant. Simile in Vlpiani de Pœnis: quod exscriptor etiam fortasse corrupit. *Decuriones in metallũ dari non possunt, nec furcæ subiici. Cruci* in Vlpiano fuerat:

Quid noua Furca?

Laqueo an prisci necauerint.

*Sed non vt appenderent.

Lib. v. Orig.

Quando id cœperit?

*Cuiaciũ, Fabrum, alios.

L. xxix.

L. ix.

fuerat: sed quis dixerit, *Cruci subiici*? Itaque * *subfigi*, vel *suffigi*, verum censeam; & eamdem ἀπαράβλεψίαν hîc agnoscam.

* Vt in libris aliquoties scriptum vidimus, caussam corruptelę.

CAP. VIII.

De Raro modo in Schemate. & primùm de Inuersâ suspensione.

Varij figendi modi.

ADFATIM de Furcâ, quæ inter *Raros* figendi primus Modus fuit. Alter, qui *Schemate* à vulgari diuersus. Intellego, *cùm alio atque alio habitu hominem affigebant*. Id quoque factitatum, vt ingeniosa crudelitas est in pœnas. Iosephus, vbi narrat Iudæos iussu Titi crucifixos: Προσήλουν δὲ οἱ στρατιῶται δι᾽ ὀργὴν καὶ μῖσος τοὺς ἁλόντας, ἄλλον ἄλλῳ σχήματι, πρὸς χλεύην: *Affigebant milites, ab irâ & odio, eos quos ceperant, alium alio schemate, ad ludibrium.* Hæc schemata varia fuêre; quæ in lectione vidi, tangam. Est illud, quod *Inuersum* dixeris, cùm hominem in caput suspendunt, pedibus sublatis. Seneca: *Alij capite conuerso in terram suspendêre.* Eusebius ostendit Martyribus in Ægypto id factum, καὶ ἄλλοι πάλιν μὲν ἀνασκολοπισθέντες, οἱ μὲν κατὰ τὸ σύνηθες τοῖς κακούργοις, οἱ δὲ καὶ χειρόνως ἀνάπαλιν κατωκάρα προσηλωθέντες: *Atque alij iterum crucifixi. quidam more in maleficis recepto; quidam etiam deteriùs, inuersâ figurâ, et in caput pendentes.* Quod ipsum in D. Petro, sed eo rogante, ne assimularetur Magistro. Abdias: *Et accedens ad Crucem, rogauit vt inuersis vestigiis figeretur.* Chrysostomus: Χαίροις Πέτρε, ὁ τοῦ ξύλου τοῦ σταυροῦ ἀπολαύσας, καὶ καθ᾽ ὁμοιότητα τοῦ διδασκάλου σταυρωθῆναι οὐ θελήσας ἐν ὀρθίῳ σχήματι, ἀλλὰ μᾶλλον ἐπὶ κεφαλὴν, ὡς εἰς οὐρανὸν τὴν πορείαν ἐπὶ γῆς ποιούμενος: *Gaudeas ô Petre, crucis lignum degustans, & ad instar Magistri crucifixi recusans in recto schemate, sed magis in caput obuersus, tanquam in cælum viam à terra faciens.* Et Petrum quidem etiam clauis inibi fixum, idem Chrysostomus testatur: Ω εὐλογημένοι ἧλοι, οἵτινες τὰ ἅγια ἐκεῖνα μέλη διῆλθον: *O benedicti Claui, qui sacra illa membra penetrarunt!* Sicut & Calliopius martyr, *post tormenta, verso in terram capite Cruci affixus est.* Affixus, non deuinctus. Tamen & funibus adstricti. vt Simeon Metaphrastes de Philippo Apostolo: *Flagris cædunt & verberant, deinde cùm funibus à talis vinxissent, sublimem*

Lib. v. Excid. cap. XXVIII.

Inuerso capite.

Consolat. ad Mart. cap. XX.

Lib. VIII. cap. VIII.

Orat. in Petr. & Paul.

Martyrol. VII. April.

limem ſuſpendunt præcipitem. In cruce enim aut ſtipite ſic ſuſ-
Lib. XXII. penſum accipio. Nec aliter Ammianum: *Dracontius & Diodotus, iniectis per crura funibus, exanimati ſunt.*

CAP. IX.

De obliquâ ſuſpenſione, de varicante, & inter arbores ſciſſione.

REPERIO & obliquos ſuper crucem crucéſve poſitos: vt in Plutarchi Artaxerxe: Is narrat Paryſatidem regis matrem infenſam Eunucho cuipiam, arte eum redegiſſe in ſuam poteſtatem. tum iuſſiſſe ἐκδεῖραι ζῶντα, καὶ τὸ μὲν σῶμα πλάγιον διὰ τριῶν σταυρῶν ἀναπῆξαι, τὸ δὲ δέρμα χωρὶς διαπατταλεῦσαι: *cutem viuo detrahi, & corpus quidem obliquum iacensque tribus ſtipitibus ſiue crucibus infigi, pellem ſeorſim in palo poni.* (*Obliqua infixio.*) Video & inter duos palos diſpeſſis manibus pedibusque alligatos, vt in Martyrologio, de Anaſtaſiâ: *Manibus & pedibus extenſis ligata eſt ad palos.* (*Decuſſata.*) Video & inter arbores appenſos, &

I

sos, &, reductis iis, scissos. De Coronâ martyre: *Ipsa inter arbores scissa, Victor autem decollatus est.* Quod ipsum Schema ad Cruces referendum Propertio facilè accredam, qui sic appellat: Martyr. XIV. Maij.

Arboreasque cruces Sinis, & non hospita Graiis
Saxa, & curuatas in sua fata trabes.

Senecam etiam huc traham, si fidem libris priscis habeo; qui inter genera Crucium recenset, *distracta in diuersum actis cruribus membra.* Epist. XIV. Ita libri inquam, quos ego vidi. Est tamen vulgò *curribus*, bono & suo sensu. ad Metium enim respiciat: etsi vetus desitumque id supplicium, nec inter vsitata fortasse ibi referendum.

CAP. X.

De modo qui Fine diuersus. primùm de his qui in Cruce vstulati.

TERTIVS figendi modus Rarior, qui *Fine* diuertit à vulgato. Quem intellego, cùm *cruces aliò spectant, & hominem capiunt moriturum in ipsis, non per ipsas.* In exemplis disces. Tale, cùm appensi flamâ aut fumo necati. *Fumo necati in cruce.* Olim factum ex Cicerone discas: qui fratrem obiurgans, *Quid opus fuit*, inquit, *eiusmodi litteris, quas ad ipsum misisti? Illum crucem sibi constituere, ex quâ tu eum antè detraxisses. te curaturum fumo vt comburatur, totâ plaudente prouinciâ.* Lib. I. ad Q. Frat. epist. II. Verba Quincti & minæ eò spectant, vt homo in cruce fixus vstuletur fumo. Alexander etiam Imp. quempiam qui fumum vendiderat, quasi cõpari pœnâ affecturus, *ad stipitem ligari præcepit, & fumo apposito quem ex stipulis & humidis lignis fieri iusserat, necauit, præcone dicente, Fumo punitur qui vendidit fumum.* Lampr. in Alex. Atq; in Martyribus nostris hoc genus crebrum. Acta vetera de Pionio: *Aut flamâ* *Confixus clauis in cruce, aggestis lignis, flamâ combustus est.* Nec aliter Polycarpus mortuus, antistes Smyrnæorum. ipsi in epistolâ: Μελλόντων δὲ αὐτὸν καὶ προσηλοῦν, εἶπεν, Ἄφετέ με οὕτως. ὁ γὰρ δοὺς ὑπομεῖναι τὸ πῦρ, δώσει καὶ χωρὶς τῆς ὑμετέρας ἐκ τῶν ἥλων ἀσφαλείας ἀσκύλτως ἐπιμεῖναι τῇ πυρᾷ. Οἱ δὲ οὐ καθήλωσαν, προσέδησαν δὲ αὐτόν: Apud Euseb. lib. IV. cap. XV. *Cùm pararent eum cruci suffigere, dixit, Relinquite me sic. qui enim dedit exspectare ignem, dabit & sine vestrâ clauorum firmitate, solutum manere in rogo. Illi autem non confixerunt eum, sed ligarunt.* Quin

vno

Martyrol. XXIII. Iunij.

vno etiam tempore plures, *appensi pedibus in sublime* (nota hîc & Schema inuersum) *capite verso deorsum, suffocati fumo, et lento igne consumpti sunt.*

Apolog. cap. vlt.

Non ergo iniuriâ Tertullianus scripsit: *Licet nunc Sarmentitios & Semaxios appelletis, quòd ad stipitem dimidij axis reuincti, sarmentorum ambitu exurimur.* significat enim adeò crebrum in maiores illos nostros & in religione proceres suppliciũ hoc fuisse; vt in illudium conuitiumq; venerit; & Christiani vulgò *Semaxij*, à stipite cui astringebantur, & *Sarmentitij*, à sarmentis quibus vrebãtur, sint dicti. Atque hoc est quod *Axem* vocat alibi *incendio constrictum*, id est, ad incendium iam cum homine ligatum. — *Tertullianus explicatus.*

Lib. de pudicit. cap. vlt.

CAP. XI.

De his qui bestiis in Cruce obiecti.

CRVX & ista *Fine* alia, cum homines in eâ fixos bestiis obiiciebant. In publicis spectaculis id sæpe factum. Epistola Lugdunensium, de Blandinâ Martyre: Βλανδῖνα ἐπὶ ξύλου κρεμασθεῖσα προὔκειτο βορὰ τῶν εἰσβαλλομένων θηρίων. ἣ καὶ διὰ τοῦ βλέπεσθαι σταυροῦ σχήματι, καὶ διὰ τῆς εὐτόνου προσευχῆς, πολλὴν προθυμίαν τοῖς ἀγωνιζομένοις ἐνεποίει: *Blandina in ligno suspensa prostituta est esca & laniena incurrentium ferarum. Quæ & quòd in specie Crucis videbatur, & ob continuam orationem, multam alacritatem iniiciebat certantibus.* Sed factum & non Christianis. vt illi apud Martialem Laureolo: — *Bestiis obiecti in cruce.*

Apud Euseb. lib. V. cap. I.

Lib. I.

Qualiter in Scythicâ religatus rupe Prometheus
Assiduam nimio pectore pauit auem,

Nuda Caledonio sic pectora præbuit vrso
Non falsâ pendens in cruce Laureolus.

Martialis explicatus. Nec satis capiunt, certè non reuelant, interpretes. Vult quempiam sustinuisse velut in fabulâ personam Laureoli: & cùm is pro argumento crucifigendus esset, sed in speciem & moris caussâ: rem ex fabulâ Titus fecit, & noxium quempiam ita fixit, & fixum bestiis etiam obiecit. Dico *obiecit*. atque ita propriè: aliud est, dare ad bestias. Vopiscus in Aureliano: *Sanè Mnestheus posteà surrectus ad stipitem, bestiis obiectus est.* Surrectus, valet rectus ligatus.

Tertullianus, Hic est *stipes*, quem Tertullianus appellat *Leoni concessum*. Ita lego, non *Leone*, libello De Pudicitiâ extremo. Atq; ad hunc ipsum morem infamis & infanda illa turpitudo Neronis: *quâ viros feminasq; ad stipitem deligatos, ipse feræ pelle contectus, emissus è caueâ,* medios inuadebat. Xiphilinus è Dione: Μειράκια καὶ κόρας σταυροῖς γυμνὰς προσδέων, θηρίου τέ τινος δορὰν ἀνελάμβανε, καὶ προσπίπτων σφισὶν ἠσέλγαινεν, ὥσπερ τι ἐσθίων. Et Suetonius. Sueton. cap. XLIX. In Neron.

CAP. XII.

De mortuorum in Cruce suspensione.

Mortui in Crucem dati. Ac postremò Crux *Fine* alia, cùm non viui sed mortui in eâ appensi. Notabis. & quod nobis sollenne in rotâ exponere supplicio iam affectos, ad nōtam sceleris & infamiam, id olim in Cruce, & Orientalibus præsertim. De Romanis nondum legi. nisi quòd Cæsar *piratas, à quibus captus esset, cùm in deditionem redegisset, quoniam suffixurum se* Sueton. ca. LXXIV. *cruci*

cruci iurauerat, iugulari priùs iussit, atque ita suffigi. Sed id per clementiam, & vt subtraheret diuturnæ pœnæ. Alij per sæuitiam & ad infamiam, vt dixi. Ita Carthaginenses in Hannone. *qui captus virgisque cæsus, effossis oculis, & manibus cruribusque fractis, velut à singulis membris pœnæ exigerentur, in conspectu populi occiditur: corpus verberibus lacerum in cruce figitur.* Idem Parysatis in Eunucho, de quo * suprà. Item Ptolomæus Ægypti rex, in Cleomene. qui etsi manu suâ animosè cecidisset, tamen προσέταξε τὸ σῶμα κρεμάσαι καταβυρσώσαντας: *iussit corpus crucifigi, cùm cutem priùs detraxissent.* Vbi obseruo obiter, antiquum hunc morem excoriandi in suppliciis, Ægyptiis Persisque fuisse, quem & hodie Ægyptij tenent. nam grassatores sicariosque ita puniunt, diu viuos, donec ad vmbilicum carnifex perueniat: quod narrat Iohannes Leo, qui cum fide satis & iudicio res Africæ & Ægypti scripsit. Nec cadauer solùm, sed imagines sublatæ in crucem. exemplo in Celso: cuius *corpus à canibus consumptum est, & nouo iniuriæ genere imago in crucem sublata.* Auctor Pollio in XXX. tyrannis.

Iustin. lib. XXI.

* Cap. IX. huius libri.

Plerumque post mutilationem.

Deglubere olim crebrũ Orientalibus.

CAP. XIII.

E quo ligno Crux fuerit? Item in monte plerumque defixam, ipsam sæpe altiusculam.

PEREGIMVS, de Formâ & Modo: duo velut succisiua & extra diuisionem relicta; nunc adiungo *Materiam* & *Locum*. E quâ materie Crux? ex obuio & prompto aliquo ligno. E quâ nostri Seruatoris? censemus è quercu. Primùm quia viri fide digni asserunt, frusta sacratissimi huius ligni quæ hodie exstant, speciem hanc referre. Tum, quia crebra & frequens in Iudæâ olim & nunc quoque illa arbor. Tertiò, quia robustum lignum & fixioni laturæque aptum. Itaque Silius in eo etiam crucifigit.

*Quem postquam diro suspensum * robore vidit.*

Iterum:

—— Erecto suffixum robore mæstis
Ostentabat ouans populis.

Crux Christi è quercu

Lib. I.

Ibidem.

* possis tamen pro quouis ligno capere, more poëtarum.

* Cedrum, Palmam, Cupressũ, Oliuam.

Cruces vbi?

Iuxta vias.

Nam quòd superioris aliquot æui scriptores tria aut * quatuor genera ligni in Cruce dominicâ agnoscunt, curiosè magis dictum arbitramur quàm verè. At quis *Locus* cruci? Incertus, & pro arbitrio: tamen plerumque conspectus aliquis, & iuxta vias. Exempla enim exempla esse desinunt; nisi aliorum animum oculósque in se vertant. Quinctilianus: *Quoties noxios crucifigimus, celeberrimæ eliguntur viæ, vbi plurimi intueri, plurimi commoueri hoc metu possint.* Ita Alexander Imp. Eunuchum *in crucem tolli iussit per eam viam, quâ erat seruis suis ad suburbana Imperatoria iter frequentissimum.* Quinetiam opida, certa loca habuisse videntur, huic rei adtributa. Sic Mamertini, *more atq; instituto, crucem fixerunt in viâ Pompeiâ.* Sic Romæ iuxta Vrbem Tacitus agnoscit *Locum seruilibus pœnis sepositum:* quod de Cruce & Crurifragio interpretamur. Hac ipsâ de caussâ posita ea sæpe in monte. Vt Seruatoris nostri, in Caluariæ: vt Polycratis, *in excelsissimo Mycalensis montis vertice.* Quin ipsa sæpe alta, præsertim in noxio aliquo insigni. Irrisio Galbæ huc pertinuit. qui cuidam *imploranti leges & ciuem Rom. se testificanti, quasi solatio & honore aliquo pœnam leuaturus, mutari, multóque præter ceteras altiorem, & dealbatam, statui crucem iussit.* Altiorem, vt digniori; albatam, * vt ciui, qui in veste albâ. Tale in Iustino, de Carthalone: quem pater, *cum ornatu suo, in altissimam crucem, in conspectu vrbis suffigi iussit.* Et Pœni factitarunt in Regulo. Apud Silium:

Declam. CCLXXV.

Cic. v. in Verr.

Annal. XV.

In alto.

Valer. lib. VI. cap. VII.

Sueton. cap. IX.

*Siue etiã, vt magis notabilis conspicuaque esset.

Lib. XVIII

—— *vidi cùm robore pendens*
Italiam cruce sublimis spectaret ab altâ.

Ipsæ cruces sæpe altæ.

In Esthere cap. VI. & VII.

Ad Mart. cap. IV.

Lib. IV. cap. XXVI.

Iam illa Amanis præalta: qui Mardochæo *crucem quinquaginta cubitorum* posuit, sed ipsi ascendendam. Sanè pleræque omnes altiusculæ. atque ideò communiter Tertullianus: *Timebit forsitan caro gladium grauem, aut crucem excelsam.* Quam ipsam rationem Lactantius in Dominicâ assignat. *Nam quoniam,* inquit, *is qui patibulo suspenditur, & conspicuus est omnibus, & ceteris altior: crux potiùs electa est, quæ significaret illum tam conspicuum tamque sublimem futurum, vt ad eum cognoscendum pariter & colendum cunctæ nationes ex omni orbe concurrerent.* O inopinatam, sed veram dictionem! cui fides

Crux omnia amplexa.

maximè

maximè nostro æuo facta: cùm, virtute & gloriâ magnâ Hispanicæ gentis, Nouus etiam orbis venit in Christianas leges.

CAP. XIV.

Crux sublata, atque etiam Crurifragium fortasse. Quando id factum, quæsitum.

NVNC pedem in vltimo velut spatio pono, quod est *Quatenus* Crux vsurpata. Postquam enim Vitam ipsam interfecit, non diu illi vita: & sustulit ex humanis, aut certè Romanis rebus, Constantinus. Seriò iam ille Christianus, noluit salutare signum subseruire ad perniciem; & colendum illud atque eximium, pœnis vilescere damnatorum. Ergo sustulit. Victor: *Vetus veterrimumque supplicium patibulorum, & cruribus suffringendis, primus remouit.* Cassiodorus: *Supplicium Crucis, quod primitùs apud Romanos erat in vsu, lege prohibuit.* Atque efficaciter etiam sustulit: nec posteà reperies reductam. Augustinus: *Anteà homines cruci figebantur; quod posteà edicto prohibitum, manet.* Scholiastes Iuuenalis ad illud —— *Partemq; cadaueris adfert,* notat: *Hominum. nam antiqui crucibus figebant.* Non ergo eius æuo. atq; ex eo discas non nimis antiquum ipsum, etsi antiqua doctum. Quando autem sustulit? serò, nec nisi sub imperij extrema. Colligo, quia illo iam imperante mentio etiam crucium: quid, quòd apud ipsum? Lex in eius nomine exstat Theodosij Codice: quâ serui ac liberti, *qui dominos aut patronos accusare aut deferre tentauerint, denegatâ audientiâ, patibulo adfiguntur.* Iam Iulius Firmicus, qui eius regno scripsit, non semel Crucis meminit vt recepti supplicij atque vsitati. Suprà exempla reperies, atque adde istud de latronibus: *Hi*, inquit, *in crucem tollentur, aut publicâ animaduersione damnati crudelissimâ nece peribunt.* Atquin illa ipsa Firmicus scripsit, sub finem eius imperij, & liberis iam adultis. Disces ex fine libri primi. Ergo serò, vt dixi, & sub vitæ finem. Indicat clarè Sozomenus, qui inter omnes ab eo leges hanc recenset postremam. Ἀμέλει τοι πρότερον, inquit, νενομισμένην ῥωμαίοις τὴν τοῦ σταυροῦ τιμωρίαν

Constantinus crucem è suppliciis tulit.

Tempus inuestigatum.

In Constant.

Histor. Tripar. l. cap. IX.

Quæst. in Vet. Test.

Lib. IX. Tit. V.

Lib. VII. cap. XX.

Lib. I. cap. VIII.

μωρείαν νόμῳ ἀνεῖλε τῆς χρήσεως τῶν δικαστηρίων: *Denique priùs vsitatam Romanis crucis pœnam, lege sustulit ex vsu tribunalium ac iudiciorum.* Ait, δικαστηρίων: an hoc indicans, quòd nondum sublata ex vsu omni priuato? & quòd dominis etiam in seruos vetus suum ius? cogitandum sit. Sicut & illud, satísne Victor ex vero de Crurifragio pariter sublato scripserit, verbis quæ iamantè dedi. Ratio vix esse videtur. Quid enim Cruci aut Christo etiam cum Crurifragio? nisi quia latrones fortasse iuxta Christum. Ridiculum videatur. & si fuit; illud magis sit, quòd martyres multi eo tætro supplicio sint interfecti. Sed profectò sub Constantio eius filio viuum id reperio. *Apollinares ambo,* ait Ammianus, *pater & filius, vt mandatum est, fractis cruribus occiduntur.* Firmicus etiam agnoscit: *Hi tales aut in crucem tolluntur, aut illis crura publicà iudicum animaduersione franguntur.* Vbi notabis, palàm, vt diuersum, à cruce seiungi: quod suprà monui.

Appensa verba Sozomeni.

An Crurifragium vnà sublatum.

Lib. XIV.

Lib. VIII. cap. VI.

CAP. XV.

Honores quos Constantinus Cruci habitum iuit. Signis ea & vexillis imposita, aut inserta.

HIC exitus Pœnalis Crucis fuit: & iam à Constantini primordiis Salutaris nostra cœpta honorari. Caussa & origo à victoriâ contra Tyrannum. Nam cùm Maxentium aggressurus esset, ἀγωνιῶντι διὰ ταῦτα, τύπος αὐτῷ σταυρικὸς μεσούσης ἡμέρας δι᾽ ἀστέρων ἐφάνη κατ᾽ οὐρανὸν, καὶ γραφὴ περὶ τὸν σταυρὸν ῥωμαϊκοῖς στοιχείοις, Ἐν τούτῳ νίκα. Ἐκ χρυσοῦ τοίνυν αὐτίκα σχεδιάσας σταυρὸν κατὰ τὸν φανέντα τύπον αὐτῷ, καὶ τοῦτον κελεύσας στρατιᾶς αὐτοῦ προπορεύεσθαι, τοῖς τοῦ Μαξεντίου συῤῥήγνυται καὶ ὑπερτερεῖ: *ambigenti & animo anxio ob ista, figura ei crucis media die, stellis effecta, apparuit in cælo, & scriptura circa eam Romanis litteris, In hoc vince. Igitur ex auro statim subitario opere efformans crucem, iuxta speciem quæ apparuisset, & hanc iubens prægredi exercitum, cum Maxentianis prœlium commisit, & superauit.* Itaque statim victrix illud signum militaribus signis inseruit, & maximè Labaro quod inter ea primum. Prudentius ad ipsam Romam:

Honos primus Cruci.

Zonar. in Constantino.

In signis militaribus

Contra Symmach.

Agnoscas

Agnoſcas Regina lubens mea ſigna neceſſe eſt,
In quibus effigies crucis aut gemmata refulget,
Aut longis ſolido ex auro præfertur in haſtis.

Dupliciter Poëta notat Crucem inſitam ſignis, ſemel in vexillorum purpurâ, gemmis intextam & expreſſam: iterum in haſtarum vertice ſuperſtantem, ſolido auro formatam. Sed, vt dixi, in Labaro maximè ea conſpicua. de quo Prudentius:

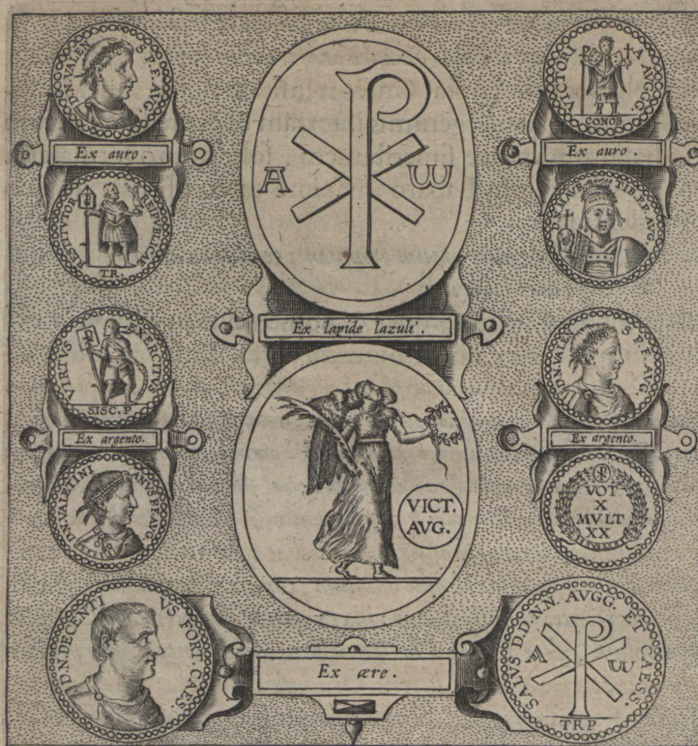
Chriſtus purpureum gemmanti textus in auro
Signabat labarum.

Duplex nota in Labaro.

Lib. I. cap. XXV. De vitâ Constant.

Quomodo Chriſtus? quia & nomen eius in ipſo velo expreſſum, & crux nihilominus in haſtâ. Euſebius diffusè: Ὑψηλὸν δόρυ χρυσῷ κατημφιεσμένον, κέρας εἶχεν ἐγκάρσιον, σταυροῦ σχήματι πεποιημένον. ἄνω δὲ πρὸς ἄκρῳ τοῦ παντὸς, στέφανος ἐκ λίθων πολυτελῶν καὶ χρυσοῦ συμπεπλεγμένος κατεστήρικτο. καθ' οὗ τῆς σωτηρίου ἐπηγορίας τὸ σύμβολον δύο στοιχεῖα, τοῦ Χριστοῦ παραδηλοῦντα ὄνομα, διὰ τῶν πρώτων ὑπεσημαινον χαρακτήρων, χιαζομένου τοῦ P κατὰ τὸ μεσαίτατον: *Sublimis haſta auro circumueſtita, cornu tranſuerſum habebat effictum in formá crucis. Suprà verò, in ipſo culmine omnium, corona è lapidibus pretioſis & auro contexta inſigebatur: iuxta quam ſalutaris appellationis ſymbolum, duæ litteræ Chriſti nomen exprimentes, per primos dumtaxat characteres, litterá Græcanicá P ſcilicet decuſſatá & ſciſſá per medium ipſo X.* Neque cruces modò ſignis inſeri voluit; ſed hoc amplius, ſolas: καὶ τῶν χρυσῶν ἀγαλμάτων, ὁποῖα πρότερον αὐτοῖς ἔθος ἦν, τὸ μηδέν: *& aurearum imaginum cuiuſmodi anteà ſolebant, nullas.* Intellegit aureas imagines vultusque Imperatorum. Forma ecce in Nummis.

Euſeb. De vitâ Conſt. lib. IV. cap. XXI.

CAP. XVI.

Crux in Militum armis : in Imperatorum capite & manibus; & pro insigni.

NEC verò in Signis solùm Crux expressa, sed etiam ipsorum militum armis. Eusebius: Ἤδη δὲ καὶ ἐπ' αὐτῶν τῶν ὅπλων τὸ τοῦ σωτηρίου τροπαίου σύμβολον κατασημαίνεσθαι ἐποίει : *Iam verò in armis ipsorum militum salutaris tropæi signum iussit exstare.* Quibus armis? duplicibus, Clypeis & Galeis : sed ita, vt Christi quidem ipsum nomen (litteris & notis, quibus in Labaro) clypeis inscriberetur, Galeis autem imponeretur supernè Crux ipsa. Prudentius sic discriminat:

Ibidem.

In clypeis Christus.

Crux in Galeis.

clypeo-

Contra Symmach.

—— clypeorum insignia Christus
Scripserat, ardebat summis crux addita cristis.

Et meritò Christus in clypeis, eo ritu quo solent nomina Imperatorum. Atque etiam hodie Constantinopoli sunt columnæ, à Constantino, vt putatur: in quarum basibus clypei cum his notis ☧.

Sed & crucem in suum caput & ad Diadema Imperator transtulit, hícne, an alius? In Hieronymo quidem lego: *Regum purpuras & ardentes diadematum gemmas patibuli Saluatoris pictura condecorat.* Et credo ab ipso esse Constantino: qui, *& in figurationibus solidorum & imaginibus propriis signum crucis iussit inscribi.* Id Sozomenus quoque asserit: Πλαττομένῳ τε ἐν νομίσμασι, καὶ εἰκόσι γραφομένῳ, ἐκέλευσεν ἀεὶ συγγράφεσθαι καὶ συντυποῦσθαι τοῦτο τὸ θεῖον σύμβολον· καὶ μαρτυροῦσιν εἰς ἔτι νῦν εἰκόνες αὐτοῦ ἐπὶ τούτου οὖσαι τοῦ σχήματος: *Impresso autem sibi in nummis, aut picto in imaginibus, iußit semper adprimi & adpingi istud diuinum symbolum: & testantur etiamnunc imagines quæ in eo schemate exstant.* Statuam etiam sibi erigi fecit Romæ in vrbe mediâ, quæ manu hoc salutare signum teneret, cum inscriptione quam apud Eusebium, qui volet, leget. Et exemplum secuti Imperatores alij, in quorum * Nummis hodieque cruces variè videmus. Aliâs victoriæ sunt quæ manu eas leuent; aliâs ipsi, idque dupliciter. aut enim solam eam gestant, aut globulum cui ea infixa. De globulo Suidas etiam tangit, & caussam aperuit, in Iustiniano. Qui, inquit, ἔστησε τὴν ἑαυτοῦ εἰκόνα ἐπὶ κίονος ἐφ' ἵππου. καὶ τῇ μὲν ἀριστερᾷ χειρὶ φέρει σφαῖραν, ἐμπεπηγότος τοῦ σταυροῦ ἐν αὐτῇ, ὑποσημαίνοντος ὡς διὰ τῆς εἰς τὸν σταυρὸν πίστεως, τῆς γῆς ἐγκρατὴς γέγονε, σφαῖρα μὲν γὰρ ἡ γῆ, διὰ τὸ σφαιροειδὲς τοῦ αὐτῆς σχήματος. πίστις δὲ ὁ σταυρὸς, διὰ τὸν ἐν αὐτῷ σαρκὶ προσηλωθέντα θεόν: Iustinianus *imaginem suam posuit super columnam in equo. Ea sinistrá manu fert globum, cruce in eo infixá: significante quòd per fidem in crucem, terræ dominus sit factus. Globus enim terra est, ob hanc eius rotundam formam: fides autem crux, ob Deum qui carne in eá affixus.* Nec tamen Iustinianus inuenti eius au-

Epist. ad Lætam.

Historia Tripart.

Lib. I. cap. IX.

De vitâ Const. I. cap. XXXIII. & alibi.

Ibidem.

Crux in Diademate

Et in effigie Imperatoris.

Manu eam tenet.

* Etiã quorumdã, qui nec Christiani. Occo notat in *Gallieno & Romulo* Augustis.

In globo fixa.

Heraclij Imp. nummus aereus.

ctor: exstant Theodosij aliorumque nummi sic insigniti diu ante illum. Quin obseruo Principes Byzantinos in progressibus publicis crucem hanc prætulisse suâpte manu. Ioannes Curopalates: Ἀπὸ μὲν οὖν τῶν τοιούτων φορημάτων φορεῖ ὁ βασιλεὺς οἷα ἂν βούλοιτο, τὸν δέ γε σταυρὸν ἐν δεξιᾷ φέρει αἰεί. *E reliquis gestaminibus gestat Imperator quæ voluerit cunque: Crucem autem dexterá semper gestat.* Atque infrà: Καὶ τῇ μὲν δεξιᾷ χειρὶ κατέχει τὸν σταυρὸν, ὡς συνηθές ἐστι κρατεῖν τὸν βασιλέα ὅταν καὶ τὸ στέμμα φορεῖ: *Et dextrá quidem manu tenet crucem, sicut sollenne est teneri ab Imperatore, quoties & Stemma fert*, id est diadema. Ab hoc ritu etiamnunc crucifer ille globus inter Sacri illius Imperij insignia: quod tu RVDOLPHE CAESAR per tot inclytos maiores ad te missum tenes, tenebisque diu (ita voueo) bono Christiani orbis.

Lib. De Offic. Aulæ. Constant.

K 3 CAP.

CAP. XVII.

Laudatiuncula Crucis.

SED iam mihi salue

Ὦ ξύλον μακαριστὸν, ἐφ' οὗ θεὸς ἐξετανύσθη. Sibyllæ apud Sozom. II. cap I.

O lignum felix, in quo Deus ipse pependit.

Quod his elogiis cum Damasceno lubens meritò afficio, Θυρεὸς καὶ ὅπλον καὶ τρόπαιον κατὰ τοῦ διαβόλου, σφραγὶς ἵνα μὴ θίγῃ ἡμῶν ὁ ὀλοθρεύων, τῶν κειμένων ἀνάστασις, τῶν ἑστώτων στήριγμα, ἀσθενῶν βακτηρία, ποιμαινομένων ῥάβδος, ἐπιστρεφόντων χειραγωγία, προκοπτόντων τελείωσις, ψυχῆς σωτηρία καὶ σώματος, πάντων τῶν κακῶν ἀποτρόπαιον, πάντων τῶν ἀγαθῶν πρόξενος, ἁμαρτίας ἀναίρεσις, φυτὸν ἀναστάσεως, ξύλον ζωῆς αἰωνίου: Lib. IV. De Orig. Fide. *Clypeus & armatura & tropæum contra diabolum, signaculum ne tangat nos euersor, iacentium erectio, stantium fulcrum, infirmorum scipio, pastorum virga, reuertentium manuductio, proficientium perfectio, animæ conseruatio & corporis, omnium malorum auersio, omnium bonorum conciliatio, peccati pernicies, stirps resurrectionis, lignum vitæ æternæ.* Da hanc nobis ô ÆTERNE.

FINIS LIBRI III.

DE CRVCE.

IVSTI LIPSI AD EOSDEM LIBROS NOTÆ.

ALLOCVTIO.

AD TEXTVM *etiam meum, Lector, visum fuit breuiter hæc notare. Cur non in ipso? quia non pro omnium gustu hæc talia, & plerisque satis est capita rerum delibasse. Caussa etiam, quia placuit quædam explicatiùs aut firmiùs iterare. Debui sanè, vt hoc æuum est: in quo calumniæ, vt ille inquit,*

Quasi herba irrigua, succrerunt vberrimè.

In culpâ sumus, siue quid commisimus, siue etiam omisimus: & plerisque pulchrum, non nisi * τὰς ἀκάνθας τῶν βιβλίων ἐκλέγειν. *Ego verò scio* neminem esse tam felicem, qui non subiectus sit errori, & hoc nõ dementis esse proprium, verùm hominis. *Itaque ne nunc quidem cùm caueo, satis cauero: vtique in isto vario & diffuso scribendi genere, in quo,* alius alio plura inuenire potest, nemo omnia. *Quo magis mirum, quosdam nobis insultare: nec cogitare quàm multa ipsi fortasse non repperissent, si primi quæsissent. Non sum tam Lynceus, inquiunt, quàm mihi videor. Egóne? testor te summe Deus, non videor: & siquid olim in calidâ illâ ætate calidius, abiit, & veris me pretiis nunc æstimo & pendo. Quò longiùs in hac vitæ viâ progredior, magis magisq; aspicio circumfusam animo caliginem, corpori imbecillitatem. Heracleitus, vt opinor, olim dicere solitus,* Se cùm iuuenis esset, nihil scire; cùm senex, nihil ignorare: *mihi planissimè contrà euenit, & qui*

* *Spinas librorum eligere.*

qui olim aliquid ſcire viſus, nunc parum aut nihil. Et ô miſeri, quid nos, doctrina, fama ſumus? Ipſi puluis, illa opinio, iſta ventus. Atqui etiam tangunt quaſi manum iniecerimus ſcriptis alienis. Vellem parcius: certè non merito meo fit, qui prolixè & libenter honorem ingeniis inuentoribusq́; habitum iui, niſi ſicubi Dialogorum ratio & decorum id impediuit. Tale in Saturnalibus. neque negamus virũ magnum multa ante nos in eo argumento obſeruitaſſe: ſed ſcripta eius exſtant; quid detraximus? Illud tamen non arbitror, ibi aut alibi inſigniorem notam aut correctiunculam malâ fraude in nomen meum tranſſcriptam. Tetigit aliquis hanc aut illam materiam? quid tum? ego fortaßis impleui. Et vt ſeriò loquar, lectionis aut collectionis tota iſta res eſt: cur alteri imputemus? Tot iam annos, imò luſtra, in iiſdem illis ſcriptoribus verſor, voluo reuoluo in eaſdem curas: malè me hercules de induſtria ingenioq́; noſtro ſentit, quiſquis aut non lecta ea nobis cenſet, aut neglecta. Vt è fonte quod haurimus, noſtrum eſt, quiſque tamen ſuo vaſe: ſic quod è communibus illis ſcriptoribus, ſed quiſque pro iudicij ſui modo. Denique legere, aut colligere parum eſt: ſeligere, diſponere, eloqui, poſcit laudem. Hæc & talia ſatiare nos ſcriptionis poterant: melior ratio reuocauit, & ſuaſit publico prodeſſe quâ poſſum. Opes atq; arma noſtra, ſtilus. Quem tamen in alium numquam ſtringam aut proferam: abſit: Chriſtianum me commemini, id eſt, Sacerdotem pacis. Habet quidem gloria, *ait Plinius,* pręſertim in ſtudiis, quiddam * ἀκοινώνητον: *nolo in me expetat. & quandocumque moriar, feram mecum hanc conſcientiam, nullius me famæ inuidiſſe, quoſdam meæ. Quod ſi æuum hoc parum etiam gratum ſit: quid noui?* Suum cuique pretium poſteritas rependet. *Tu Lector vale, & iuuantem, aut certè volentem, ama.*

* *Inſociabile.*

NOTÆ

NOTÆ AD LIB. I.

CAPVT II.

GABALVM.] Exoticam vocem esse per me suspicabar, didici & Hebræam origine à Mart. Antonio Delrio, doctissimo & amicissimo viro. nam illis *Gab*, excelsum: *Gabal*, terminus, aut rectus stipes in agris. Quid nisi tale crux, quæ erecta, & in excelso? Reperio & in Persicarum vocum indice (à Franc. Raphelengio nostro habui) *Gali* notare excelsum. Iam nostras vox quantulum abit, qui patibulum *Galgam* appellamus? Sed nec Gallica valdè abludit.

Cruces Caucasorum.] Potes pro ipsis suppliciis accipere, & cruciariâ morte. Ausonius de hac quoque Prometheâ:

Sic inter rupes Scythicas stetit alitibus crux.
Vnde Prometheo de corpore sanguineus ros.

Iunius Bassus apud Senecam lib. I. Controu. III. *Nihil amplius putabam adiici istius audaciæ posse, quàm quòd in illâ cruce Vestam nominauerat.* Nusquam sanè crux, sed virgo deiicienda de saxo erat, Vestam inuocauit, & cecidit illæsa.

AD CAP. III.

Confixum esse Christo dicit.] Est illud Pauli ad Romanos cap. VI. Ὅτι ὁ παλαιὸς ἡμῶν ἄνθρωπος συνεςαυρώθη.

Cruciarius.] Quo modo & *Verberonem*, *Flagrionem*, *Mastigiam* dicimus, verbere, flagro, mastige dignum. Tertullianus aliter hac voce vtitur. *Febris per cruciarios & mortiferos exitus erogat hominem*: id est, cruciantes. Quâ mente & *Vinum crucium* in Lucilio Festus obseruat, insuaue, acerbum.

AD CAP. IIII.

Σταυρὸς & Σκόλοψ.] Nec tamen nego pluribus etiam verbis in hanc rem vti. Ecce & Ικρίον appellant crucem. Scriptor anonymus apud Suidam: Ικρίῳ Ιουδαῖοι τὸν σωτῆρα προσήλωσαν: *Ligno recto Iudæi Seruatorem affixerunt.* Sunt qui ita hoc verbi explicent & vertant in Thucydidis vitâ quam scripsit Marcellinus: Ικρίον ἐπὶ τοῦ τάφου κεῖσθαι. τοῦ κενοταφίου δὲ τοῦτο γνώρισμα εἶναι ἐπιχώριον καὶ νόμιμον ἀττικὸν τῶν ἐπὶ τοιαύτῃ δυςυχίᾳ τετελευτηκότων, καὶ μὴ ἐν Ἀθήναις ταφέντων: Ait quosdam opinari Thucydidem peregrè & in exsilio mortuum. *Lignum enim siue Tabulam super sepulchrum eius positum esse. Hoc autem inanis & honorarij tumuli patrium signum & sollenne Atticum haberi, in iis qui tali infortunio obiissent, nec Athenis sepulti essent.* Sunt, inquam, qui *Crucem* aut *Furcam* vertant, nec mihi probant. Magis est, vt Ικρίον hîc lignum nauale sit (peregrinantis, aut absentiæ indicium, quoniam mari ferè ex Atticâ abitur) de quo Hesychium vide. Ille idem Grammaticus addit: Ικρίον, σανίδωμα, ἢ ξύλον ἐν ᾧ κακοῦργοι ξέονται. Melius δέονται. id esset, *lignum siue axis in quo malefici ligantur.*

Ex versu 174. Atque ita Eustathius in Iliad. x. Σανὶς, ἐν ᾗ τοὺς κακούργους ἔδουν. *Asser, in quo maleficos ligabant.* Item Aristophanes: βασανίζων πάντα τρόπον, ἐν πίνακι δήσας: *Omni modo torquens, in assere ligans*. Reperio & in Eusebio Ικρίον pro cruce, & suprà adduxi, lib. II. cap. XII. Σανίδα in hac re dixit Herodotus in extremâ Calliope: Απαγαγόντες δὲ αὐτὸν ἐς τὴν ἀκτὴν, σανίδα προσπασσαλεύσαντες ἀνεκρέμασαν. Quod vertunt: *Adductum hunc in litus depactis humi asseribus suspenderunt.* Vide an non σανίδι legas potiùs, hoc nostro sensu: *Abducentes eum ad litus, asseri affigentes suspenderunt*. Esset affixio in stipite simplex.

Κρεμᾷν.] Ita palàm Plutarchus in Cæsare, de piratis: πολλάκις ἠπείλησε κρεμᾷν αὐτούς: *Sæpe minatus crucifigere eos*, vt Latini omnes loquuntur & narrant. Est & Antiochi regis edictum, quo philosophos regno pellit, & pœnam etiam affectantibus ponit istam: τῶν δὲ νεανίσκων ὅσοι ἐὰν ἁλίσκωνται πρὸς τούτοις γινόμενοι, διότι κρεμάσονται, καὶ οἱ πατέρες αὐτῶν ἐν αἰτίαις ἔσονται μεγίσταις: *Iuuenum verò quicumque reperientur apud istos, ij suspendentur, & patres eorum hærebunt in maximâ noxâ.* Ita Athenæus recitat lib. XII. sed vtùrm de hac nostrâ in cruce suspensione, an de aliâ in trabe accipimus? in trabe, inquam, ad verberandum flagellandumque. quem morem Græcis Latinisque fuisse, comœdiæ atque alia docent.

Aliorum inanes logos.] Ita verè, inanes. Nam Alciati quale est? Ait *Histiæum Milesium* intelligi, *quem Sardibus præpositum Artaphernes & Harpagus cruci fixerunt, capite desecto & ad regem misso.* Ita Herodotus, inquit, libro sexto. Quod verum est: sed quid Histiæo, cũ Achæo? Respõdet, *ideò sic vocari à poëtâ, quia Histiæus Milesius fuit, Milesij coloni Ionum, Iones Achæi. Ergo à patriâ, Achæus.* Quis color in hoc sermone? Sed nec amicum nostrum audio sine auctore scribentem: *Achæum intelligi Lydiæ regem, qui ob auaritiam necatus in Pactoli aquis pependit.* *Lib. x. parerg. cap. xxiiij.*

Ad cap. V.

Memorem Veneris Proserpina Adonim.] Ausonius fabellam aspicit, quæ est ista. Venus iam olim puerũ hunc deamauerat, & vt sola frueretur, clàm deposuerat apud Proserpinam. Sed hæc mox in eâdem flammâ: ac repetenti Veneri negat dare. Lis est, itur ad Iouem. Ille rem sic componit, vt Adonis, quod ad vsum, in tres anni partes secaretur. Primâ, vt Adonis, Adonidis esset: secundâ, Veneris: tertiâ, Proserpinæ. Acquieuerunt. sed enim Adonis pronior in Venerem, suum quoque trientem illi tribuit. Hæc Apollodorus lib. III. Bibliothecæ. Ergo istud est, quod Proserpina nunc cruce vindicat. Theocritus & ipse huc aspexit. Eidyll. xv.

Ερπεις ὦ φίλ᾽ Αδωνι, καὶ ἐνθάδε κ᾽εἰς Αχέροντα
Ημιθέων, ὡς φαντὶ, μονώτατος.
Migras, ô bone Adoni, isthuc & ad infera regna,
Semideûm, vt dicunt, solus.

Nam vult non alteri concessum, vt modò ad inferos, modò ad superos iret, & alternis copiam sui faceret duabus deabus.

Arbores recisas leuiter.] Ad has, vel ad nudum alium stipitem, allusit

sit Quinctius in epigrammate quo poëtam Græculum facetè est vltus. Ille Philippum & Macedones insigni victoriâ fregerat, cuius laudem ad Ætolos transferre Alcæus quispiam voluit Græcâ leuitate. Scilicet quia in auxiliis Romanis fuerant Ætoli. Scripserat igitur:

Ἄκλαυστοι καὶ ἄθαπτοι, ὁδοιπόρε, τῷδ' ἐπὶ τύμβῳ
  Θεσσαλίας, τρισσαὶ κείμεθα μυριάδες,
Αἰτωλῶν δμηθέντες ὑπ' Ἄρεος, ἠδὲ Λατίνων,
  Οὓς Τίτος εὐρείης ἤγαγ' ἀπ' Ἰταλίας:
Indefleti, inhumati, his campis ecce iacemus
  Thessaliæ, cæsi millia ter decies,
Aetolo domiti sub Marte, & Marte Latino,
  Quos Titus è latâ duxerat Italiâ.

En Ætolos Romanis prępositos, & quasi hi accessio illorum. Momordit Titum, & vltus est, sed versus versu, Rescripsit alludens:

Ἄφλοιος καὶ ἄφυλλος, ὁδοιπόρε, τῷδ' ἐπὶ νώτῳ
  Ἀλκαίῳ σταυρὸς πήγνυτ' ἠλίβατος:
Corticibusq́ & fronde carens, hac monte, viator,
  Alcæo crux defigitur aëria.

Quibus versibus significat crucem defixam ibi stare, quæ hominem illum exspectet. Plutarchum in Quinctio lege: & simul nota, altā hîc Crucem poni, quasi in scelere insigni suo loco à nobis dictum.

Isidem verò Cererem.] Ipse Tertullianus hoc affirmat, de Coronâ militis: *Prima Isis repertas spicas capite circumtulit.* nam quæ hæc Isis quæ spicas repperit, nisi Ceres?

AD CAP. VI.

Nescio an Mæcenati descripta.] Ambiguè profero, quia etsi Mæcenatis verba nobis faciunt, vix tamen Senecæ, qui velut interpretans subdit: *Suffigas licet, & acutam sessuro* (ita legendum, non *sensuro*) *crucem subdas, est tanti vulnus suum premere & patibulo pendêre districtum.* Atqui *pendêre*, & *patibulo* quidem, vix est vt conueniat in nostrâ Acutam. Nisi si tamen patibulum etiam de vno ligno, in quo homo quomodocumque expansus: quod haud nimis velim sperni. Si displicet: alia interpretatio quærenda sit crucis hîc *acutæ*. An ideò talis, quia cum dolore acri necat? vt morbi quidam acuti medicis. Lentè probem: & mauelim opinari genus aliquod crucium triste, rarum, in quo stipes, cui homo acclinatur, stimulis clauisque acutis sit præfixus. vt cùm acquiescere vellet (*sessuri* vox in Senecâ) pungeretur ac scinderetur in corpore auerso. Nihil super hoc legi, fateor: commentum est merum, nisi si quid iuuat illa Reguli machina, quæ sic armata, & in eam ipse inclusus. Quæ etsi nostra crux non fuit (aumarium potiùs quoddam & arca) tamen & *crucem* Seneca appellauit epistolâ XCVIII. itemque libro de Prouidentia cap. III. Certè quidem *Acutæ* vocem in Mæcenatis versibus non sic leuiter & in ventum additam, ipse indicat Seneca, qui eam attollit ac repetit (tu vide) quasi in eâ sententiæ momentum.

Iam olim sic legimus.] Nempe in curis secundis: idque è libris tan-

tùm? imò ante me Pincianus, vir fidei & iudicij bonus. Muretus tamen aliter: ſed qui benè examinat, ſtabit à noſtrâ. cuius ſententia, *Hanc vitam mihi ſuſtine & proroga, etiam ſedenti in acutâ cruce.*

Ad cap. VII.

Ipſi verterunt ξύλον δίδυμον.] Quod ipſum pro cruce poſuit incertus ſcriptor apud Suidam: Εὑρὼν δὲ ἰλλοῦστον φθαρέα, ἐκρέμασεν ἐπὶ διδύμου ξύλου: *Inueniens Illuſtum corruptorem, ſuſpendit in gemino ligno.* Id eſt *cruce*: etſi Suidas interpretatur, τὴν παρὰ ῥωμαίοις φοῦρκαν. Vide ipſum in voce Δίδυμον, & Ιλλοῦστος.

Vt Chriſtum deformantes.] Puto ſcribendum, *vt Chi deformantes.* Intellego. X. litteram Gręcanicam, quæ verè figura manuum illarũ fuit.

Ad cap. VIII.

Penulæ aut manui.] In penulâ aut veſte monachorum crux, imò & cruces, ſi rectè capio Nicephorum Gregoram, qui ſic de Imp. Andronico monacho nouello: Ανω μὲν ἐρυθρὸν προὔθηκε τὸν τοῦ θείου σταυροῦ τύπον, κάτω δὲ μέλανα: *Supernè rubrum prætulit diuinæ crucis ſignum, infernè nigrum.* Duas diuerſi coloris cruces appoſitas videtur dicere: niſi tamen vnam intellegit, ſic diſtinctam. Quòd manu autem tulerint, hodieque in Æthiopibus ſiue Abyſſinis ille mos, vti vulgus reliquum cruces è collo pendulas geſtet, monachi hoc amplius etiam manu. Auctor Damianus à Goës in illorum rebus. Illud etiam mihi nouitium lêgi, miſeros oppreſſoſque cruces prætuliſſe, haud aliter quàm olim infulas & velamenta. Ligurinus lib. VIII. de Italis hoc notat, qui ius auxiliumque poſcebant ab Imp. Frederico:

——— ex omnibus vndique multi
Vrbibus ac vicis aderant, queruloq́; ferebant
Innumeras clamore cruces. hoc quippe querelas
More ſolent aperire ſuas.

Cum anulo vel anſulâ.] Anſulam Becanus facit, & interpretatur (ita ingenium & ſcopus viri fuit) μυστικῶς, quaſi moneamur apprehendere crucem, & eam tenere. Quid ſi oculum eſſe dicam? Iuuat aliquid Macrobius, qui inter notas Ægyptiacas refert, & ſignificare ait Solem. Lib. I. Saturn. cap. XXI. *Oſirim Aegyptij vt Solem eſſe aſſerant, quoties Hieroglyphicis litteris ſuis exprimere volunt, inſculpunt ſceptrum, inq́; eo ſpeciem Oculi exprimunt, & hoc ſigno Oſirim monſtrant: quia Solem, Iouis oculum, appellauit antiquitas.* Et ſanè quia ſignum hoc Tau *Vitam venturam* deſignauit: nónne appoſitè Sol aſſcriptus, qui auctor vitæ?

Ad cap. X.

Vnicornis enim cornua.] Curioſè & pænè dixerim moroſè explicat Iuſtinus. ſimpliciùs multò Tertullianus aduerſ. Iud. cap. X. *Tauri decor eius, cornua vnicornis cornua eius, in eis nationes ventilabit pariter vſque ad ſummum terræ. Non vtique Rhinoceros deſtinabatur vnicornis, nec Minotaurus bicornis: ſed Chriſtus in illo ſignificabatur: cuius cornua eſſent crucis extima. Nam & in antennâ nauis, quâ crucis pars eſt, hac extremitates huius cornua vocantur; vnicornis autem medij Stipitis palus.*

*Ἄλλων μὲν καὶ τῶν τροπαίων.] Mutilus locus. & aptant quidem hæc ad tropæa vulgaria, ſiue monumenta victoriæ: ego cùm in verba intendo, ambigo: & neſcio quid de faſcibus potiùs ſubolet dictum. *Per illos* (ita verterim δι' ὧν) *progreſſus in publicum fiunt*: illi verè *ſigna imperij & poteſtatis*. Atque cum inſertâ ſecuri, crucem referunt planiſſimè. Nónne etiam Tropæa? inquies. Quis neſcit? ſed præiuit fortaſſe aliquid de Tropæis illis: hîc magis de faſcibus (mihi quidem) dixiſſe videtur. Nec moueor quod Τροπαίων voce vtatur: nónne & ſuprà Malum in naui ſic vocauit? & Euſebius etiam Labarum illum militarem. Poſſunt & verba alia excidiſſe. Nec pono tamen iſta, ſed propono.

Αὐτοκρατόρων ἀποθνησκόντων τὰς εἰκόνας.] Quæ illæ ſunt? quis me docet? In Nummis, in ſtatuis nihil tale video nec vſquam in cruce propoſitos Principes defũctos. Subdubitabam an ad aquilas reſpiceret, quæ volantium habitu, & in cælum tendentium paſſis alis conſpiciuntur in Nummis, & additum CONSECRATIO. Scilicet quaſi Iouis illa ales animam defuncti ferret in gremium Iouis. Certè quidem eam formam crucis eſſe & Patres monent & res ipſa docet. Sed non placet. Hoc nunc magis, intellegere eum imagines defunctorũ Principum, quæ ordine innexæ in militaribus ſignis. Nec enim viuorum ſolùm illîc effigies, ſed magis mortuorum. De iſto ipſo æuo Conſtantini Euſebius, lib. II. De vitâ eius, cap. XVI. Deſcribit Licinij milites in pugnam, more veterum, id eſt, gentilium exeuntes: οἱ δὲ, inquit, πολυπληθείᾳ θεῶν θαῤῥοῦντες σὺν πολλῇ δυνάμει χειρὸς στρατιωτικῆς ἐπῄεσαν, νεκρῶν εἴδωλα θανόντων ἐν ἀψύχοις ἀγάλμασι προβεβλημένοι: *Hi quidem numero deorum freti cum multâ manu militari ingruebant, mortuorum imagines in ſignis inanimatis præferentes*. Et ſcripſi de hoc more in Militiâ Romanâ. Ergo hoc Iuſtinus exprobrat, Vos, inquit, cruces colitis, cùm Imperatorum & quidem Diuorum imagines proponitis in haſtis & vexillis, quid niſi in crucibus? Nam ea illis figura. Reſpexi etiam aliquando ad Tertullianum, in Apologetico: *Quod non ſimulacrum priùs argilla deformat, cruci & ſtipiti ſuperpoſita?* Sed hoc diffuſum nimis eſt, nec tangit Imperatores tantùm.

AD CAP. XI.

Populariter & ad cauſſam Cicero dixerit.] Quòd hiſtoricâ fide, non opinor. Plinius non ei fautor lib. XXXVI. cap. XV. *Nouum & inexcogitatum anteà poſteaq. remedium inuênit ille rex* (Tarquinius ſuperbus) *vt omnium ita defunctorum figeret crucibus corpora, ſpectanda ciuibus, ſimul & feris volucribusq. laceranda.* Nam liquet eum loqui de mortuis & iis qui ſe interficerent laborum tædio, quos ille crucifixit. At non id in viuis vſurpauit primus, vt ait, vltimuſque.

Arboribus ſuſpendunt.] Haud iniuriâ ambigo, ad vtram pœnam referam, laquei an Crucis. Nam nec verba alterutrum euincunt, nec alia exempla. Lego in Martyrologio, die XIIII. Martij, de duobus

Monachis, *quos Longobardi suspendio necauerunt in arbore.* In ipsis Longobardorum Legibus, Tit. c.xiiii. *Si seruus regis Morth fecerit, ita decreuimus vt componatur ipsa persona sicut adpreciatus fuerit: & seruus ipse super fossam mortui appendatur, & in eum vindicta detur, & sit caussa finita.* Plurium (antiquorum quidem) nunc non memini: & hæc ipsa incerta, nec diiudicauerint litem.

IVSTI LIPSI
NOTÆ AD LIB. II.
CAPVT II.

APVT *obnubito.*] Quod plerisque puniendis factum, præsertim si gladio. Hegesippus lib.v. cap.xlvii. *Dum percussor moratur, clausis iam fasciolâ oculis, sese proripuit ad Romanos.* In vitâ Cypriani: *Posteà verò B. Cyprianus manu suâ oculos sibi texit.* Sed & cùm ducerentur ad carcerem, aut ad mortem, caput tegebatur. Tacitus iiii. Annal. *Trahebatur damnatus, quantum obductâ veste & adstrictis faucibus niti poterat, clamitans.* Ammianus lib.xiiii. *Carnifex rapinarum sequester, & obductio capitum, & bonorum vbique mulctatio.* Imò & torquendis hoc factum. In Curtio lib.vi. de Philotâ. *Dum obligantur oculi, dum vestis exuitur, deos patrios, gentium iura inuocabat.* Propriè autem de crucifigendis, vetus illud carmen quod iam explico: & in libro Esther, cùm Aman ad crucem rapitur, *Statim operuerunt faciem eius.*

AD CAP. III.

Ἀστραγαλωτὰς μάστιγας.] Addo, si nosse lubet, quasdam etiam dictas στραγγαλωτὰς, istis haud absimiles, contortas scilicet & nodosas. Suidas: στραγγαλιῶδες, δυσεραμμένον. Καὶ στραγγαλωτὴ μάστιξ. Addit deinde verba incerti scriptoris: Ὁ δὲ ἐκέλευσεν αὐτὸν μαστιγοῦσθαι τῇ στραγγαλωτῇ μάστιγι.

AD CAP. V.

Quid opus erat auxiliatore & subsequâ, qui adleuasset?] Ita vulgata quidem opinio est, dumtaxat adleuasse. At D. Hieronymus in Matthæum censet etiam tulisse, sed seorsim & post Christum. Nam cùm Ioannes apertè scribat Christum tulisse, alij tres Euangelistæ Simonem Cyrenæum: ipse conciliat, & *hoc intelligendum est,* inquit, *quòd egrediens de Prætorio Iesus ipse portauerit Crucem suam: posteà obuium habuerint Simonem, cui portandam crucem imposuerunt.*

AD CAP. VII.

Super lignum se ipsum extendit.] Quid si de transuersario tantùm ligno capias, in eo figi solitos, & deinde subduci atque appendi? Pugna omnis cesset; & breuiter fortasse rem dixi.

AD

AD CAP. VIII.

Clauis aut funibus.] Nescio an Lucanus non vtrosque memoret in his occultioris sententiæ versibus: qui quoniam toti ad crucem, ponamus, & retegamus. Lib. 6. de magâ Thessalâ.

——— Laqueum nodosq; nocentes
Ore suo rupit, pendentia corpora carpsit,
Abrasitq; cruces, percussaq; viscera nimbis
Vulsit, & incoctas admisso Sole medullas:
Incertum manibus chalybem, nigramq; per artus
Stillantis tabi saniem, virusq; coactum
Sustulit, & neruo morsus retinente pependit.

Quod ait *laqueum & nodos nocentes:* alij *nocentum* edunt: atq; ita haud incommodè ad vincula aptes, quibus noxij ad cruces astricti. Tamen in aliquot scriptis libris, *recentes.* & id malim: credamque ad suspendiosos dumtaxat referendum, & qui seipsos illaquearunt. Reliqua iam de Cruce: & *percussa viscera nimbis, & incoctas sole medullas.* signanter dixit de corporibus quæ (vt lib. I I. cap. X V. scripsi) in crucibus relicta, situ marcida & tabida fiebant, quatenus volucres non laniarent. Iam *Incertum manibus chalybem,* clauos intelligi liquebit, si emendes *Insertum.* Nam hos quoque appetitos ad Magicas artes Apuleius ostendit, in describendâ ferali illâ officina, lib. I I I. *Hîc nares & digiti, illic carnosi claui pendentium.* Sed & amplius de his funibus addo. Videri, quorundam iudicio, necessarios fuisse in omni fixione. Nam volunt manus ligatas, ne se subducerent ad ictum aut commouerent. tum etiam vt firmiùs & cum adminiculo penderent. deinde & alterum funem ad pectus, corpus ambiisse sub ipsas alas, eoque subleuatum hominem & atractum in summam crucem. Id porrò factum admotis vtrimque scalis. Eius sententiæ vir stirpe & moribus antiquis Ioannes Boisotus est, qui amicè hoc suggessit. Et sanè de scalis, apponere eas pænè necessarium videtur, vtique ad Erectam crucem. Quomodo aliàs subduxeris, aut fixeris? Etiam de funibus sunt quæ suadeant, præter antè dicta. vt Hilarius de Trinitate lib. x. *Penduli in cruce corporis pœnæ, & colligantium funium violenta vincula, & adactorum clauorum vulnera.* Iungit simul & funes & clauos, vt Lucanus. Etiam illud Christi vaticinium in Petri mortem, poscit funes. Ioannis cap. XIX. *Extendet manus tuas, & alius te cinget.* Cinctio ista vinculorum in cruce est. Theophylactus: Τὴν ἐπὶ τοῦ σταυροῦ ἔκτασιν καὶ τὰ δεσμὰ δηλοῖ: *Extensionem in cruce & vincula notat.* Tertullianus in Scorpiaco: *Tunc Petrus ab altero cingitur, cùm cruci adstringitur.* Videndum an non in Ausonij Cupidine simile, qui adstrictus describitur, & mox addit, *Adfigunt.* Atque ecce in tabulâ formam duplicem fixionis, pro duplici subductione.

Aeschylus μαστχαλιστῆρα *appellat, in Prometheo.*

Tres

Tres

Tres repperit.] An & duas latronum transtulit, non cultus sed memoriæ caussâ? Videtur ex Suidâ, si tamen ex meo nunc sensu corrigendus. In voce φόρος inquit: κάτωθεν τοῦ φόρου κεχωσμένοι ὑπῆρχον δύο στρατηγοὶ τῶν δύο λῃστῶν, καὶ βικίον μύρου ᾧ ἠλείψατο ὁ χριστός, καὶ πολλὰ ἕτερα σημειοφορικὰ, τεθέντα μὲν παρὰ κωνσταντίνου τοῦ μεγάλου, ἀφανισθέντα δὲ ὑπὸ τοῦ μεγάλου θεοδοσίου: Nam puto legendum δύο σταυροὶ. Qui verò fuerint στρατηγοὶ, siue *duces duorum latronum?* nec id sit idonei vllius sensus. Vertam igitur: *Infra forum defossæ erant duæ cruces duorum latronum, & vasculum vnguenti quo Christus vnctus, & alia multa insignia, posita quidem à Constantino magno, sublata verò sub Theodosio magno.* Admonitus posteà per litteras sum à Ioanne Liuineio amico nostro, seriò & sine ambitione docto, vitium esse ab imperitiâ transscriptorum. qui cùm in autographo repperissent στροὶ, quod compendiariâ illâ scripturâ σταυροὶ erat, fecerunt flagitiosè στρατηγοὶ.

AD CAP. IX.

Αμεστήτῳ γὲ.] Ita benè & doctè Franc. Nansius, cùm anteà esset ὁμοστήτῳ. Et sanè claui isti grandes: atque ita ipse Nonnus idemtidem σιδήρεα κέντρα appellat *Stimulos ferreos.*

Contrà tendunt alij & suggerunt quaternos.] Atque ego, etsi negaui me decidere, pronior sum in hanc partem. In templis Græciæ hodie intellego passim Christum cruci affixum, disparatis pedibus sic pingi. Vidimus id ipsi Venetiis in gentis eius templo, tum & alibi in antiquioribus picturis. Audio & Treuiris clauum qui asseruatur, disertè in memoriis antiquis scribi *clauum pedis dextri.* Addo autem, Constantinum Imperatorem quosdam ex his clauis (id quoque multitudinem suadet) inseruisse capiti statuę quam suo nomine Constantinopoli posuit. Zonaras: Ο δὲ θειότατος αὐτοκράτωρ εἰς οἰκεῖον ὄνομα τὸ ἄγαλμα (τοῦ ἀπόλλωνος) ἔστησε, τῇ κεφαλῇ τούτου τινὰς τῶν ἥλων ἐναρμοσάμενος, οἳ τὸ σῶμα τοῦ κυρίου προσεπαττάλευσαν τῷ σωτηρίῳ σταυρῷ.

AD CAP. X.

Extensus ambas manus.] Proprium hoc Crucis, extendi. Itaque Euangeliotum vetus Gothica translatio (auctor Antonius Morillonus) vertit idemtidem Crucifigere, Vsraemen/ quasi dicas extendere, & quidem propriè de pannis, quos in palis vallisque distendit fullo. Ea extẽsio ad manus maximè refertur. Artemidorus lib. I. c. LXXVIII. Εἰ δέ τις ὑψηλὸς ἐπί τινος ὀρχοῖτο, εἰς φόβον καὶ δέος πεσεῖται. κακοῦργος δὲ ὢν, σταυρωθήσεται, διὰ τὸ ὕψος καὶ τὴν τῶν χειρῶν ἔκτασιν: *Si quis sublimis in loco quopiam saltet, in periculum & metum incidet. maleficus autem existens, crucifigetur, ob altitudinem & manuum extensionem.* Epictetus apud Arrianum, ab hac caussâ comparat falsè eos qui in balneis se distendunt & lauandos fricandosque præbent, cum crucifixis; libro IIII. Dissertat. cap. XXVI. Ἵν' ἐν τῷ βαλανείῳ ἐκδυσάμενος, καὶ ἐκτείνας σεαυτὸν, ὡς οἱ ἐσταυρωμένοι, τρίβῃ ἔνθεν καὶ ἔνθεν: *Vt in balneo exutus & teipsum distendens, vt solent crucifixi, fricêris hinc atque illinc.*

Vestigium huius tabellæ exstare audio.] Imò & video: ac misit ad me Dionysius Villerius vir veteri doctrinæ & mihi valdè amicus ectypon nummi Græcanici veteris, qui aureus asseruatur in monasterio Laetiensi in Hanoniâ, quem ecce habes.

Inscriptio in eo est: Κόσμου τὸ λύτρον, αἷμα τοῦ θεοῦ λόγου: *Mundi redemptio, sanguis dei verbi*. Missus is nummus cum aliis sacris donariis est ab Henrico Imperatore, tunc Constantinopoli, anno Christi ∞.CC.VIII.

AD CAP. XI.

Περιαχθεὶς κύκλῳ τοῦ ἀμφιθεάτρου.] Id dicunt Circumduci; sicut Traduci, cùm ostentui dumtaxat per ora populi ducebantur, & sæpe alibi puniendi Suetonius in Tito, cap. VIII. *Hos* (Delatores) *nouissimè traductos per amphitheatri arenam, partim subiici in seruos ac vænire præcepit, partim in asperrimas insularum auehi*. Nescio an Martialis versus, qui iamdiu cubat in morbo, sic sanandus, lib. 1. de hisipsis Delatoribus & Titi facto:

Turba grauis paci placidæq. inimica quieti,
Quæ semper miseras sollicitabat opes:
Traducta est titulis, nec cepit arena nocentes,
Et delator habet quod dabat exsilium.

Titulis enim vult traductos Delatores. quomodo? nónne omnium vnus est communis? non hîc: quia additum, quos & quàm illustres quisque detulisset. Exempli caussâ: *Hic est Titius qui Camerinum detulit. Hic, qui Lateranum*, & talia. In libris legitur: *Traducta est gætulis*, in aliis, *Tradita Gætulis*: & emendarunt, *Traducta est Gyaris*, quod ego & ratio facilè refellant.

Πίνακος αὐτὸν προάγοντος.] In tabellâ enim hæc talia scribi solent: sicut & Titulus Seruatoris. Cyprianus de montibus Sinâ & Syon: *Pontius Pilatus impulsâ mente à Deo accepit Tabulam, & titulum scripsit tribus linguis: & in capite ligni clauis tribus Tabulam cum nomine regis Iudæorum confixit*. Ex cuius verbis vides etiam Tabulam non super lignum (vt multi repræsentant & pingunt) sed in ipso supremo ligno clauis fixam.

De quo more alij.] Inter eos P. Faber libris Semestrium; vbi & sparsim plura de Cruce, & quædam selecta atque edecumata.

AD CAP. XIV.

Disparata hæc supplicia.] Notauit & publicè ante nos monuit Cæsar Baronius, vir sacra profanaque doctus in Martyrologio. Sed cur frangebant iis, quos statim mortuos vellent, crura? An non caussa in Plinio? Ille lib. XI. cap. XLV. notat in iis vitalitatem esse: atque addit: *Namque in ipsâ genus vtriusque commissurâ, dextrâ læuaq., à priore parte,*

gemina

gemina quædam buccarum inanitas inest: quâ perfossâ, ceu iugulo, spiritus fugit. Aliud autem est à fragio crurum, *Exsecare crura:* quod in Ammiani lib. XXII. leges, in oratione Iuliani: *Quisque agmini cohærens incedat, sciens quod, si remanserit vsquam, exsectis cruribus relinquetur.* Hoc enim proinde est, quasi dixisset, neruis aut suffraginibus incisis. Vetus sæuitia, & Annibali vsurpata in Romanos. Ennius: *His pernas succîdit iniqua potentia Pœni*. Potentia Pœni more Græco, est Pœnus. Liuius de ea ipsâ re, in clade Cannensi: *Quosdam iacentes viuos succisis feminibus poplitibusq́, inuentos fuisse.* nempe ne attollerent se, & vt desolati morerentur. Vsurpatum est Tyrannis in Christianos. Sozomenus lib. I. cap. X. de Paphnutio & Maximo: quos, inquit, Μαξιμῖνος ἐν τοῖς μετάλλοις ἐργάζεσθαι κατεδίκασε, τοὺς δεξιοὺς αὐτῶν ἐκκόψας ὀφθαλμοὺς, καὶ τὰς ἀριστερὰς ἀγκύλας ἀποτεμών: *Maximinus ad opus metalli condemnauit, dextros eorum oculos excutiens, & sinistri pedis suffragines abscindens*. Eusebius ostendit aduri etiam solere, lib. VIII. cap. XII. vbi quorundam meminit τοὺς λαιοὺς πόδας κατὰ τῶν ἀγκυλῶν καυτῆρσιν ἀχρειουμένων: *qui sinistris pedibus, circa poplites, ferro adustis, inutiles facti essent.*

Libri non immunes.] Lego in Eusebij lib. VI. cap. XIX. de Apollonio Martyre, cùm is sub Commodo Principe delatus esset vt Christianus, accusatori, ex lege crura fracta fuisse. Verba huic rei: ὅτι μὴ ζῆν ἐξὸν ἦν, κατὰ τὸν βασιλικὸν ὅρον, τοὺς τῶν τοιῶνδε μηνυτὰς, αὐτίκα κατάγνυνται τὰ σκέλη: *quoniam viuere nefas, iuxta legem Principis, talium delatores, statim crura ei fracta sunt*. Sed cuius Principis hæc lex tam commoda in Christianos? Non opinor ipsius Commodi. Nunquid M. Aurelij? de quo Tertullianus Apolog. cap. v. *Qui sicut palàm ab eiusmodi hominibus* (Christianis) *pœnam dimouit; ita alio modo palàm dispersit, adiectâ etiam accusatoribus damnatione, & quidem tætriore.* Et quod ait de *damnatione tætriore*, possis vel ad Crurifragium istud referre: vel ad Viuicomburium, quo affici accusatores Christianorum iubet eiusce Principis epistola apud Onufrium in Fastis expressa.

AD CAP. XV.

A Sole ac pluuiâ corrumpi.] Exemplum huic rei etiam in libris sacris, vt Reg. II. cap. XXI. *Dedit eos* (septem viros) *in manus Gabaonitarum, qui crucifixerunt eos in monte coram Domino. Tollens autem Respha filia Aia cilicium substrauit sibi supra petram ab initio messis, donec stillaret aqua super eos de cælo, & non dimisit aues lacerare eos per diem, neque bestias per noctem*. Hoc de pluuiâ: de sole, in Artemidoro lib. v. Ἔδοξέ τις λαμπάδας ἀπὸ τῆς ἑστίας μὴ δύνασθαι ἀνάψαι, καὶ ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ ἀνάψαι, ἐσταυρώθη. καὶ κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον τῷ οὐρανίῳ πυρὶ ἐθάλπετο: *Visus aliquis faces è foco non posse accendere, & à cælo eas accendit, crucifixus est. atque hoc modo igne cælesti concalefactus.*

IVSTI LIPSI

AD LIB. III. NOTÆ

CAPVT III.

ERBERATVM *patibuloq́; constrictum.*] An ergo huc referas Dionis etiam illud lib. XLIX. de Antonij sæuitiâ in Iudææ regem Antigonum? τὸν δὲ Αντίγονον, inquit, ἐμαστίγωσε σταυρῷ προσδήσας (ὃ μηδεὶς ἄλλος βασιλεὺς ὑπὸ τῶν ῥωμαίων ἐπεπόνθει) καὶ μετὰ τοῦτο καὶ ἀπέσφαξεν: *Antigonum flagellauit cruci siue furcæ alligans (quod nemo alius rex à Romanis vnquam passus erat) ac posteà interfecit*. Verba ita præferre videntur: nec abhorreat ab Antonij impotentiâ, vt seruiliter sæuierit etiam in regem. Tamen verius puto vt capias vertasque *Palum*. Vt palo, inquam alligatus fuerit, soléni Romanis more, & tum securi percussus. Quod ipsum huic Antigono factum, etsi Dio non expressit, notauit Strabo, citante Iosepho (nam hodie non exstat) lib. XVI. Antiq. cap. I. Αντώνιος Αντίγονον τὸν Ιουδαῖον ἀχθέντα εἰς Αντιόχειαν πελεκίζαι, καὶ ἔδοξε μὲν οὗτος πρῶτος ῥωμαίων βασιλέα πελεκίσαι: *Antonius Antigonum Iudæum Antiochiam perductum securi percutit, & visus est primus Romanorum securi subiecisse regem*. Idem Plutarchus in Antonio.

Patens hæc transuersaq́; pars sic dicta.] Strictè & propriè inquam. Aliàs quis nescit totam crucem sæpe venire in hoc nomen? Sallustius vtro modo acceperit haud dixerim, in loco vitiato. Fragmentum est apud Nonium è IV. Histor. *In quîs notißimus quisque aut malo dependens verberabatur, aut immutilato corpore improbi patibulo eminens affigebatur.* Lego *mutilato corpore*: quia mos ille frequens Orientalibus, vt priusquam crucifigerent admutilarent, aut etiam per tormenta necarent. Exempla habes in hoc libro, cap. XII. & alibi. At illud *improbi*, quî reformandum ignoro. Tentaui olim *in proris*. An & *improbe*? quod sic compositum pro simplici, vt *inante* & talia, apud Tertullianum reperies Exhortat. ad Castitat. Cap. x. An etiam *improbè*? vt sit corpus fuisse improbè mutilatum? Credo enim hæc narrasse de sæuitiâ Mithridatis in Cyzicenos, quos terrâ marique obsêdit.

AD CAP. V.

Facie quâ nostrum hodie patibulum.] Quæ sententia fuit Antonij Morilloni, viri summi futuri si diutiùs vixisset. Argumenta habebat (vidi & legi in epistolâ eius ad Lindanum, quam heredes adseruant) quod id referret formam Iugi: ferre autem iugum, ignominia & quasi comminatio huiusce mortis. itaque illinc petenda forma. Amplius, Liuius ait lib. I. Romanos *spectasse furcis duodenos à terrâ spectacula alta sustinentibus pedes*: eas furcas proclinantia vtrimque ligna fuisse cum tertio transuersario supernè immisso, quod genus *Capreolos* Latini vocant, & nos hodie *Schragas*: ergo hanc esse faciem furcæ. Tertiò Hebræos

bræos hodieque ſuum Tau ſic pingere: cum eo autem comparari paſſim: tale igitur eſſe. Credo etiam addere (non firmiter nunc commemini, ſed addi poteſt) Auſonium cum Φ. litterâ Græcâ Crucem comparare: at ea quoque iſtuc abit. Sed hæc ſententia, etſi arguta, proba mihi non eſt ob multas cauſſas, atque hanc vnicam firmiſſimâ, quòd refellunt ſpectiones & monumenta omnia antiqua, omnia inquam conſenſu. Quid Chriſtianis nobis fiet, ſi ipſa imago crucis aliter vbique non pingenda ſolùm, ſed manibus cottidie deformanda? At enim iugum tale olim. Ita, ſed quid ad rem? militaris ſaltem ignominia illa fuit: & liberorum ea hominum, non ſeruorum, vt latura furcæ. De Liuio, nihil impedit Furcas noſtro vulgarique more intellegi, quibus ligna tranſuerſa iniecta, & ſuper ea aſſeres, ad ſpectandum inſiſtendumque. Fit & hodie, & olim primas domos ſic erectas ex Poſidonij ſententiâ puto Senecam alibi tradere, & vti pariter voce *furcæ*. De Hebræis, verum eſt, ſed hodiernis. Priſcas eorum litteras alias & diuerſiformes fuiſſe, periti eius linguæ atque ipſe Hieronymus tradiderunt. Iam de Auſonij verſu, is talis:

Et crucis effigie Palamedica porrigitur Φ.

Lectionem non muto, etſi alij libri proferunt *gruis*: nec id malè. Sed eſto *crucis:* veriſſimum eſt in noſtrâ etiam formâ. quomodo? in cruce inquam veſtitâ, & in quâ homo appenſus. Vide faciem & pendula à ligno brachia, eſt hæc ipſa litteræ forma. Subiicio & formam crucifixionis quam imaginabatur & delineabat Morillonus.

AD CAP. VII.

Impudicas ancillas ſic puniri.] Et eſt ſanè ignaua mors, & *Fæminea* etiam Panegyriſtæ dicta. *Alteri manibus ſatellitum Britannorum gula domi fracta, & inuſta fæmineæ mortis infamia, vt ſcilicet maluiſſe vir ferri amantiſſimus videretur laqueo perire quàm gladio*. Victor *poſtremam* appellauit, viliſſimamque, in Maximiano: *Pœnas mortis genere poſtremo, fractis laqueo ceruicibus luit.*

Patibulum vulgò Furca dicitur.] Quo ipſo ſenſu inferiores Græci dixerunt φουλκίζειν *in furcam agere*, aſperiore illâ litterâ mutatâ. Cedrenus in Iuſtiniano Rinotmetâ: Εν τῷ τείχει πάντας ἐφουλ-

ἐφάλκισεν. quod vertendum est, *In muro omnes de furcâ suspendit.* Docet Zonaras qui in ea ipsâ re: Εν ξύλοις παρὰ τοῖς τείχεσιν ἀπηώρισε: *In lignis apud muros suspendit.* Credo autem hanc Furcam primò non nisi dimidiatum Patibulum fuisse, id est, facie adhuc aliquâ Furcæ; paullatim, & quo plures appendi possent, immutasse.

AD CAP. IIX.

Iniectis per crura funibus.] An magis placet hic sensus, Funes ipsos per crura eorum traiectos & transmissos? Tale in Curtio lego Alexandrum vsurpasse in Batin quendam, lib. IIII. *Per talos spirantis lora traiecta sunt, religatumq; ad currum traxêre circa vrbem equi.* Id factum à rege exemplo Achillis, qui Hectorem sic fœdauit, vt Curtius inibi notat. Sed tamen Ammianus *Iniectos* ait, non *Traiectos*, nec id supplicij credam vulgò vsitatum.

AD CAP. X.

Moriturum in ipsis, non per ipsas.] Præter exempla quæ dedi, hoc rarum videatur in Philippo, de quo Eusebius in Chronico, anno XII. Claudij: *Philippus Apostolus Christi apud Hierapolim Asiæ ciuitatem, dum Euangelium populo nunciaret cruci affixus, lapidibus opprimitur.* Quasi in ipsâ cruce lapidibus obrutus esset. Atque hoc quidem in vulgatis libris, in veteri & probo meo manuscripto vestigium non est horum verborum.

AD CAP. XIII.

Viri fide digni asserunt.] Inter eos eximius Theologus Alfonsus Ciacco, qui de signis Crucis nunc nuper accuratè scripsit.

Iam illa Amanis prætalta.] De qua accipienda quæ in Codice Iustinianæo leguntur, De Iudæis & cælic. vbi scribuntur *Iudæi quodam festiuitatis suæ sollenni, Aman ad pœnæ quondam recordationem incendere, & sanctæ crucis adsimilatam speciem in contemptum Christianæ fidei exurere,* atque id facere deinceps vetantur. Totidem pænè verbis in Codice Theod. lib. XVI. tit. VIII. Ex quibus vides Iudæos Amanis inimici sui mortem annuâ memoriâ repræsentasse, & in cruce suspensum cum eâ ipsâ combussisse: specie Amanem, re & mente Seruatorem & nostram crucem. Ideò meritissimò interdicti.

Nouus etiam orbis.] In quo sanè hoc mirum, cruces repertas fuisse plurifariàm in templis atque in sepulchris. De Indiâ Occiduâ loquor. Quâ origine aut fine? nescimus, nisi si iam tunc prouidus ille Deus exstare voluit omen & signum dominaturæ illic crucis.

AD CAP. XIIII.

Edicto prohibitum manet.] Atqui in Panegyricâ oratione, sanè disertâ, quæ Theodosio dicta, mentio etiam crucis quasi licitæ & manentis. *Et post hanc tu vocem, non illum in crucem tolli, non culleo insui, non discerpi in frusta iussisti.* Et fieri sanè potest vt apud gentiles, &

Christo

Christo aduersos, supplicium etiam manserit. sicut de Slauis in Helmoldi Chronico scriptum lib. 1. *In illis diebus Slaui quendam Danum suffixerunt cruci*: In ignominiam scilicet diuinæ crucis.

AD CAP. XV.

In hoc vince.] Nummis hoc pluribus expressum cernitur, atque etiam quibusdam vberiùs. *In hoc signo vince.* Sanè Christiani libenter appellarunt *signum Dei*, aut *Christi* ipsam Crucem, quasi Imperatoris illius tesseram aut vexillum. Iustinianæo Codice vetatur, *signum saluatoris Christi humi vel in silice insculpi.* Quid, quod Græci interpretes sic legem Scæuolæ accipiunt, XXXVIII. De aur. arg. mund.? *Fieri volo iubeoque signum Dei ex libris centum.* Accipiunt, inquam, & reddunt *Crucem.* An verè? minimè. scimus *signum Dei* statuam esse apud Scæuolam siue Solis, siue indigenæ cuiuspiam & familiaris dei. Sed pietas, non error, Græcos eò traxit. Monuit super hac interpretatiunculâ Petrus Oranus, iuris & litterarum consultus, & germanum in modum mihi amicus.

Ἐκ χρυσοῦ σχεδιάσας σταυρόν.] Quem suo æuo exstitisse in Palatio Socrates asseuerat, Eccl. Hist. lib. 1. cap. 1. Τούτῳ πειθεὶς τῷ χρησμῷ, κατασκευάζει μὲν τὸ σταυροειδὲς τρόπαιον, ὃ μέχρι νῦν ἐν τοῖς βασιλείοις φυλάττεται: *Huic oraculo fidem habens, conficit simile illud cruci tropæum, quod vsque nunc in regiâ seruatur.* Idem Cedrenus: τότε σταυρὸν χρυσοῦν σχεδιάσας, ὅς ἐστι μέχρι καὶ νῦν: *Tunc crucem auream efformans quæ etiamnunc exstat.* Non opinor tamen hanc esse, de quâ Suidas: σταυρὸς ἐπὶ τὸ βόρειον τοῦ φόρου μέρος ἵστατο, ὡς εἶδεν αὐτὸν Κωνσταντῖνος, χρυσέμπλαστος ἐν τοῖς ἀκροτηριακοῖς στρογγύλοις μήλοις, ἔνθα καὶ αὐτὸς καὶ οἱ υἱοὶ αὐτοῦ καθεωρῶντο χρυσέμβαφοι: *Crux ad partem Borealem fori stabat, vt vidit eam Constantinus, auro illita in extremis rotundis pomis, vbi & ipse & filij eius conspiciebantur aurati.*

——— *gemmanti textus in auro Signabat labarum.*] Dixi ipsi velo nomen intextum: & poëta hîc apertè. Tamen ex descriptione Eusebij, videbis & suprà velum sæpe ex auro statui: & exempla in nummis vtriusque posituræ dedi. illius tamen magis crebra. Ipsa Labari vox qualis? vereor vt peregrina, certè nouitia, & sub Traiani aut illud æuum nata. Vetustior Tertulliano, qui hodie exstant, non commeminit. Gregorius Nazianzenus, doctus & fortis Orator, ait Καμάτων λυτήριον εἶναι, καὶ κατὰ ῥωμαίους ὀνομάζεσθαι: *Laborum leuamen pausamq́ue esse, & à Romanis sic appellari.* Igitur à labore deriuauit, eo procliuiùs, quia ipsi Græci λάβωρον scribebant. Sed nostri poëtæ nónne corripiunt? Quomodo etiam pausam laboris, non aliâ additione, vox ea significet? nisi fortè, quia vbi laborabatur in acie, signum illud eò solet ferri. Longinquum est, & perseuero externam vocem esse. Orat. III. in Iulian.

Duæ litteræ Christi nomen exprimentes.] Ita est, & conspicuæ sunt in Nummis. Ipsum etiam Chi solitarium, signabat Christum. In Antiochenorum dicteriis recenset Iulianus, Misopogone: Τὸ Χῖ, φασὶν, οὐδὲν ἠδίκησε τὴν πόλιν, οὐδὲ τὸ Κάππα. & addit: ἡμεῖς δὲ ἐδιδάχθημεν

ἀρχὰς ὀνομάτων εἶναι τὰ γράμματα, δηλοῦν δ' ἐθέλειν τὸ μὲν Χριστὸν, τὸ δὲ Κωνσταντῖνον. *Chi, inquiunt, & Kappa nihil iniuriæ intulerunt ciuitati. Nos autem didicimus initia nominum esse has litteras, & significare velle illud quidem Christum, hoc Constantinum.* Ita Iulianus, qui has ipsas litteras è Labaro posteà conatus remouere. Frustrà, & vicit nomen quod æternùm viuit & vincet.

AD CAP. XVII.

Ω ξύλον μακαριστόν.] Verè, quia nos per illud μάκαρες. Atque ita προσκυνητὸν καὶ τίμιον, *adorandum & venerabile*, Imperator appellat nouellâ quintâ. Eaque caussâ vetitum, in lapidibus sculpi, quæ in solo. Lex exstat in Codice Iustinianæo: & apud Paullum Diaconum sic Tiberius: *Crucem Domini quâ frontem nostram & pectora munire debemus, eam sub pedibus conculcamus?* Tale & Synodus habita in Trullo, can. LXXIII. Quamquam autem è pauimentis templorum remota, non etiam è tectis. Fulsit iam olim ibi, clarum certumque symbolum Christiani cultus. Nicephorus Gregoras lib. IX. in descriptione tempestatis quæ Constantinopoli: Τηνικαῦτα μέν τοι πεπτώκασι καὶ πολλοὶ τῶν ἐπὶ τοὺς νεὼς ἱδρυμένων ἐκ σιδήρου σταυρῶν, ὑπενεγκεῖν οὐ δυνάμενοι τὴν τοῦ πνεύματος βίαν: *Tunc cecidêre multæ crucium, quæ templis imponi è ferro solent, sufferre non valentes vim venti.*

FINIS.

APPROBATIO.

Hos J. Lipsij, Academiæ Louaniensis Professoris clarissimi, de Crucis supplicio conscriptos tres libros, vnà cum Notis additis, testor nihil sacræ ac orthodoxæ fidei repugnans aut ab ea dissentiens continere, insuper & varia eruditione refertos ac prælo dignissimos esse censeo. Louanij 12. Calendas Decembres 1592.

Henricus Cuyckius D. Petri Louanij Decanus, Academiæ Cancellarius, & Pontificius ac Regius librorum Censor.

97

INDEX CAPITVM.

LIBRI PRIMI.

LIBRI SECVNDI.

N

88

LIBRI TERTII.

PRIVI-

PRIVILEGIVM CÆSAREVM.

RVDOLPHVS SECVNDVS diuina fauente clementia electus Romanorum Imperator semper Augustus, ac Germaniæ, Hungariæ, Bohemiæ, Dalmatiæ, Croatiæ, Sclauoniæ Rex, Archidux Austriæ, Dux Burgundiæ, Stiriæ, Carinthiæ, Carniolæ & Wirtembergæ, &c. Comes Tirolis, &c. Nostro & Sacri Imperij fideli dilecto IVSTO LIPSIO gratiam nostram Cæsaream. Postquam inter alia, quę DEVS immortalis hominibus liberali manu dedit dona, illustria inprimis illa & quasi diuina sunt, quæ in litteris liberalibusque disciplinis consistunt, quibus scilicet homines non tantùm ab animalibus ceteris rationis expertibus, sed à rudi etiam & imperito hominum vulgo ita distinguuntur, vt tanquam Dij quidam splendescere in terris videantur: rem sanè præclaram seque dignam illi præstant, qui diligentem iis ipsis in litteris ac disciplinis operam ponunt; præclarissimam verò & Reipub. vtilissimam, qui eas ita excolunt, vt aliorum menti docendo, scribendo lumina præferant, eosque ex ignorantiæ tenebris quasi manu educant. Quos excitare, quos amare atque animare ad dignitatis nostræ munus, ad quod Diuino vocati beneficio, concessuque sumus, inprimis pertinere existimamus. Cùm itaque ab iis, quorum nobis spectata fides, quique iudicare de Litteris possint, acceperimus, insignes te animi ingeniique tui dotes tibi à natura insitas à primis temporibus ætatis tuæ ita litterarum ac disciplinarum studiis excoluisse atque exornasse, vt olim iuuenilibus adhuc annis præclara florescentis minimeque vulgaris eruditionis specimina præbueris, dum obscura in antiquis scriptoribus loca, quæ quædam tanquam lustra erant, illustrasti, quæque in iis iniuria temporum deprauata & corrupta fuerunt, restituisti, dum vetusta Latinæ antiquitatis rudera in nouam subinde structuram singulari artificio eleganter conuexisti: ad exquisitam adeò & raram doctrinam, quæ magnam de te apud doctos quosque viros opinionem excitarit, peruenisse, eamque variis abs te libris acri & graui cum iudicio scriptis atque in lucem editis ostendisse, vt in eo quod tam feliciter tractes scriptionis genere paucos tibi pares hodie reperire sit: iam verò matura te ætate virum, viro magis magisque digna, & viris doctis grata ac Reipub. vtilia scribere, quæque à primis illis Romanis olim auctoribus scripta fuerunt, à mendis purgare, & lectissimos quosque ex Musarum hortis, in quibus assiduè verseris, flores colligere, concinnare, quibus Lectores mirificè recrees, & eorum pectus ad prudentiam, probitatemque informes: haudquaquam prætermittere voluimus, quin Reipub. ad quam hæc abs te ornamenta conferuntur, causa, Cæsareo te nostro elogio decorandum, & quamuis per te satis ipse animatus sis, animandum magis patrocinioque nostro defendendum pro benigna nostra in te susciperemus voluntate. Quoniam verò lucubrationibus atque operibus tuis in lucem edendis, peculiarem te eligere velle Typographum, accepimus, Diplomate hoc nostro priuilegioque te & Typographum tuum aduersus quorumcumque fraudem, qui lucri causa, quod fieri solet, eadem excudere aut typis imitari fortè velint, munitos cupimus. Quamobrem pro auctoritate nostra Cæsarea decernimus, statuimus, vetamusque, ne quis Typographorum, Bibliopolarum,

100

aut aliorum, qui librariam negotiationem exercent, eos libros, quos tu editurus es, quocunque modo, charactere, aut forma, siue integros, siue aliquam eorum partem typis imitari, edere, excudere, aut venundare intra sacri Romani Imperij, Regnorumq; ac Dominiorum nostrorum hæreditariorum fines triginta annis proximis à primo editionis die computandis, absque tuo tuorúmve hæredum consensu audeat: Hac autem lege addita, vti tria vt minimùm cuiusque libri exemplaria, quemadmodum moris est, ad Imperialem nostram Cancellariam mittantur. Si quis verò edictum hoc nostrum transgredi, violare, aut contemnere deprehensus fuerit, eum non solùm eiusmodi libris, tibi, hæredibúsve tuis, auxilio Magistratus, vbicunq. reperti fuerint, vendicandis, priuari, sed triginta etiam Marcharum auri puri mulcta, cuius semissis quidem Fisci nostri Procuratori, fraudis vindici; alter verò semissis, tibi hæredibúsve tuis pendatur, puniri volumus. Mandantes vniuersis & singulis nostris & sacri Romani Imperij subditis & fidelibus dilectis, tam Ecclesiasticis quàm Politicis, cuiuscumque status, gradus aut ordinis extiterint, præsertim verò iis, qui in Magistratu constituti, vel suo vel superiorum suorum loco aut nomine, ius dicunt, iustitiámve exercent, ne quemquam hoc Priuilegium nostrum impunè violare, spernere aut negligere patiantur: Sed, si quos contumaces compererint, constituta à nobis mulcta, eos puniri & quibuscumque modis coërceri curent, ni & ipsimet grauissimam nostram in se conuertere indignationem velint. Id quod hoc Diplomate, manu nostra subscripto, & Cæsarei nostri sigilli impressione munito, confirmamus. Datum in arce nostra Regia Pragæ, die prima mensis Augusti; Anno Domini Millesimo, Quingentesimo, Nonagesimo secundo: Regnorum nostrorum Romani decimo septimo, Hungarici vigesimo, & Bohemici itidem decimo septimo.

Subsign.

RVDOLPHVS.

Iacobus Curtius à Senfftenaw.

Ad mandatum sacræ Cæsareæ M^tis proprium.

Io. Baruitius.

Additum sigillum Cæs. M^tis in cerâ rubrâ.

SVM-

SVMMA PRIVILEGII REGIS CATHOLICI.

PHILIPPVS *Dei gratia Hispaniarum, &c. Rex Catholicus, diplomate suo sanxit, nequis,* IVSTI LIPSI *Historiarum in alma Vniuersitate Louaniensi Professoris, & item Historiographi sui libros quoscumque, à Censoribus legitimis approbatos, præter ipsius, heredúmve eius, voluntatem, intra triginta annos à prima singulorum librorum editione computandos imprimat, aut alibi terrarum impressos, in has inferioris Germaniæ ditiones importet, venalésve habeat. Qui secùs faxit, præter librorum confiscationem triginta marcharum auri puri illatione mulctabitur. Vti latiùs patet in litteris, datis Bruxellæ,* XIV. *Febr.* M. D. XCVII.

Signat.

Verreycken.

SVMMA PRIVILEGII REGIS CHRISTIANISSIMI.

HENRICVS *Dei gratia Galliarum & Nauarræ Rex Christianissimus, singulari priuilegio sanxit, nequis per vniuersos Regnorum suorum fines,* IVSTI LIPSI, *quos vel hactenus edidit, vel in posterum editurus est libros, excudere intra decennium præter voluntatem ipsius possit. Qui secùs faxit, præter librorum confiscationem, ter mille florenorum illatione mulctabitur; vti latiùs patet in litteris, datis Parisiis,* XIII. *Iulij,* M. DC. V.

Signat.

Perrochel.

TIbi IOANNES MORETE, pro amicitiâ quæ mihi cum Plantino (heu, quondam meo) & Plantinianis est ac fuit, tibi, inquam, permitto, vti hos Libros DE CRVCE & in eos NOTAS, typis tuis excudas ac diuulges. Nequis alibi alius præter te, cupio siue iubeo, ex lege quam magnus Cæsar & Reges dixerunt.

Iustus Lipsius.

108

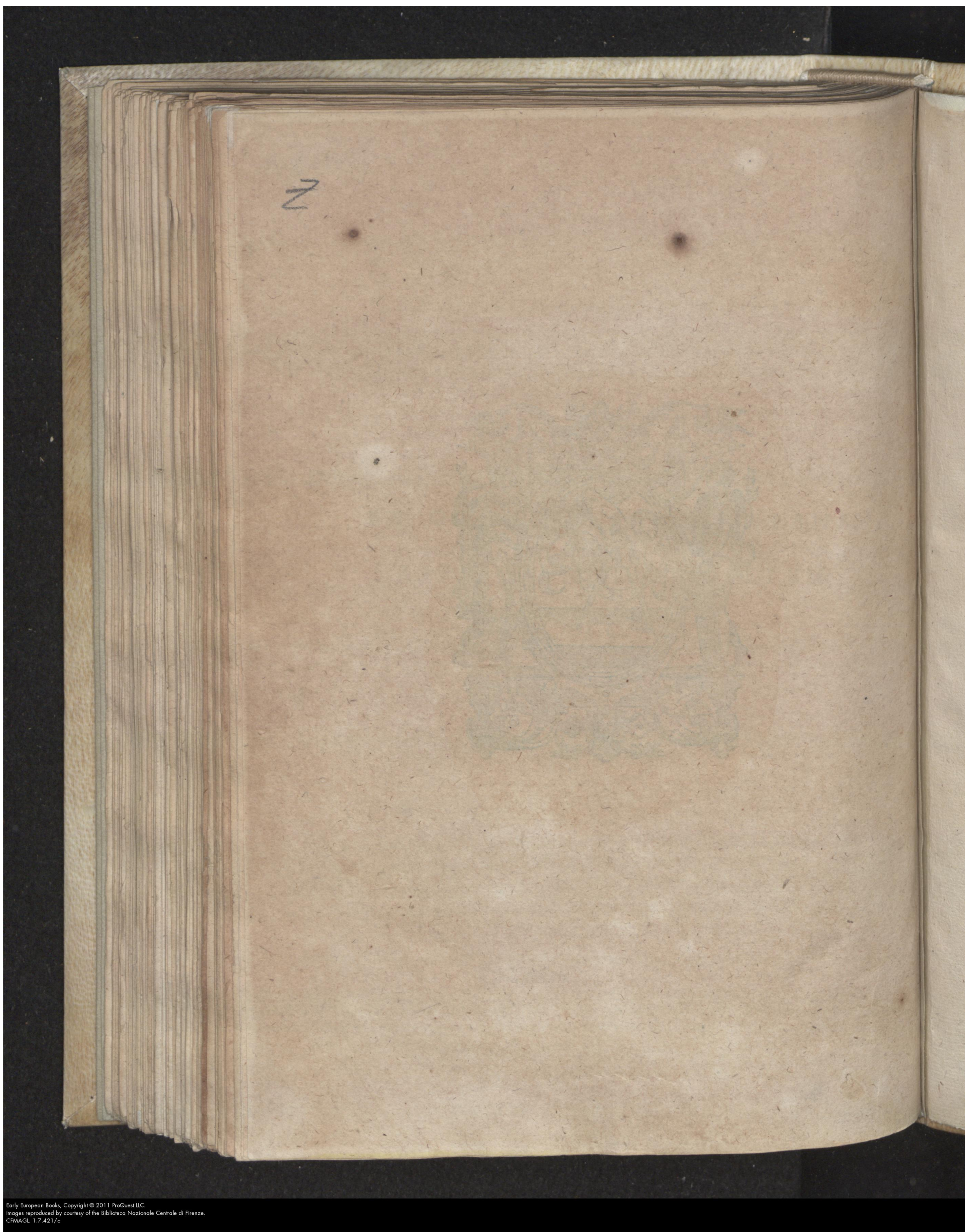
ANTVERPIÆ,

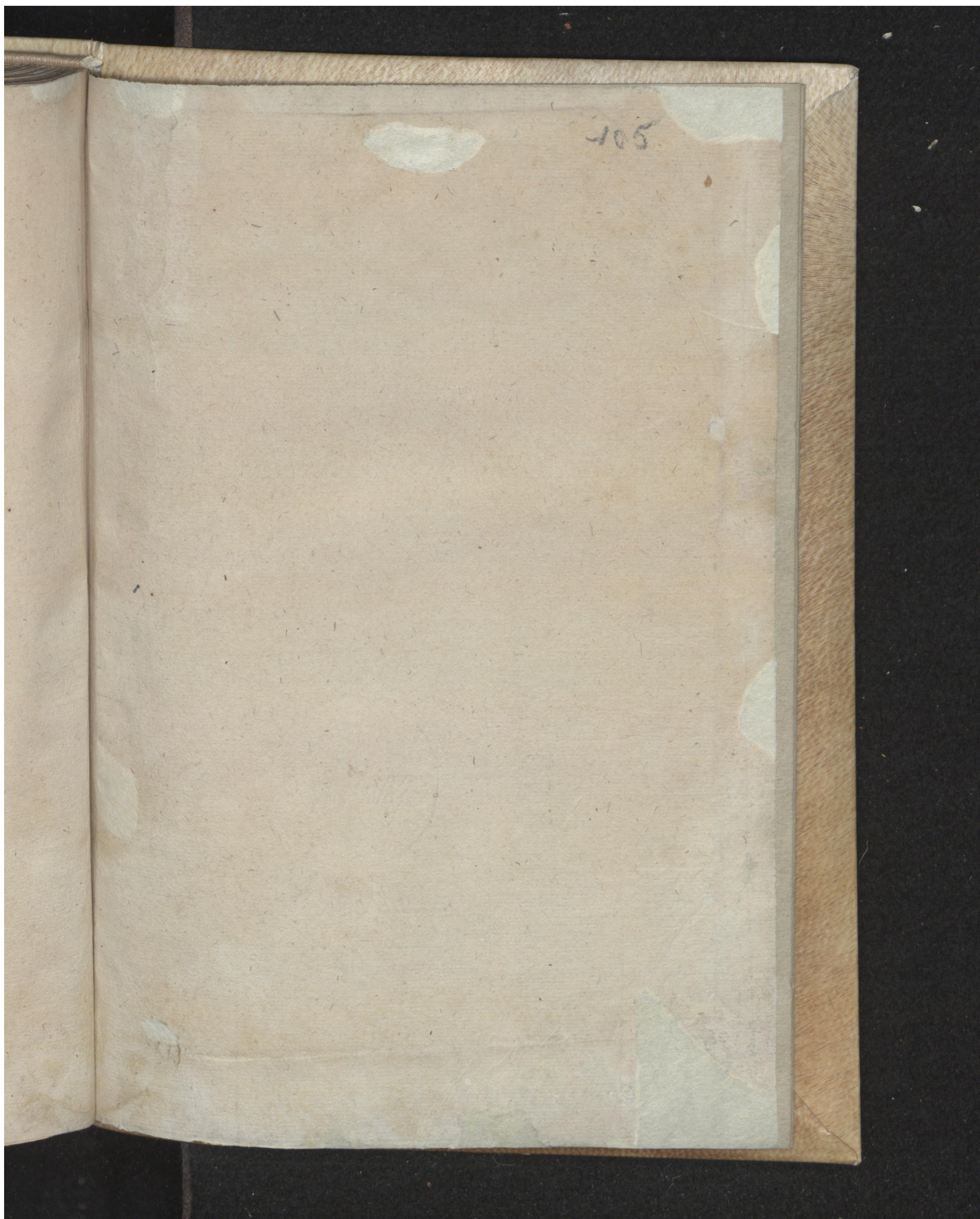
EX OFFICINA PLANTINIANA,
APVD IOANNEM MORETVM.

M. DC. VI.

103

105

